సింహావలోకనము
(వ్యాససంపుటి)

కర్త
శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

శ్రీమాన్ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠము
‘శ్వేత’ భవనము
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు తిరుపతి

సింహావలోకనము

రచయిత : **శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి**

చతుర్థ ముద్రణము : 2009

ప్రతులు : 1000

వెల :

ప్రకాశకులు
డా॥ కె.వి. రమణాచారి, ఐ.ఏ.ఎస్.,
కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
తిరుపతి.

ముద్రణము
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన ముద్రణాలయము తిరుపతి.

ఓం నమో వేంకటేశాయ

ముందుమాట

డి. కె. ఆదికేశవులు నాయుడు 28-01-2009.
అధ్యక్షులు
తి.తి.దేవస్థానపాలకమండలి,
తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాలు చేపట్టి, పురోగమిస్తున్న అనేక సామాజిక, సాహిత్య, తాత్త్విక, భక్తి, ధార్మిక ప్రచార కార్యక్రమాలు ప్రజల్లో నూతనోత్తేజాన్ని పెంపొందింప జేస్తున్నాయి. ఈ మార్గంలో రామాయణ భారత భాగవతాదిగ్రంథాల్ని వివరణాత్మకంగా సామాన్య ప్రజలకు సైతం అర్థమయి, అందుబాటులో ఉండేవిధంగా ప్రచురిస్తున్నాము.

అన్నమయ్య, వెంగమాంబ సాహిత్యాన్ని విశేషంగా ప్రజలవద్దకు తీసుకువెళ్లేందుకు శతథా కృషి చేస్తున్నాము. ప్రాచీన సాహిత్యంలో, నవీన సాహిత్యంలో ధార్మికాంశాలు విశేషంగా ఉన్నవాటిల్ని నేరుగానూ, ఆర్థిక సహాయం అందించడం ద్వారానూ ప్రచురిస్తున్నాము.

ఈ మధ్య "శ్రీమాన్ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయ పీఠాన్ని" శ్వేతలో నెలకొల్పి, శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాహిత్యాన్నీ, అన్నమయ్య కీర్తనల పరిశోధనలో వారుగావించిన కృషినీ, సహృదయ సమాజం చిరకాలం గుర్తుంచుకొనేట్టుగా కార్యక్రమాలు రూపొందించి, నిర్వహిస్తున్నాము.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రాల్లో గొప్పపండితులు. తెలుగులో అనేకాంశాలపై ఎంతో పరిశోధించి, అనేక నూతనాంశాలు వెల్వరించారు.

"మాస్టరు సి.వి.వి" యోగాన్ని సాధించి, ఆశ్రయించిన వారి శారీరక, మానసిక పోగొట్టి, ధనాపేక్ష లేకుండా గొప్ప వైద్య సేవ లందించారు.

గ్రంథరచన, విమర్శలు, పఠనం, పాఠనం, తాళపత్రగ్రంథాల సేకరణ, పరిశీలన, అనేక ప్రాచీన శిల్పాలు సేకరించడం, - ఇలా అనేక కోణాల్లో జగమెరిగిన ఉత్తమకవిపండితులు - శ్రీశాస్త్రిగారు. వీరి విమర్శలు నిష్పాక్షికంగానూ, సశాస్త్రీయంగానూ, సునిశితంగానూ ఉంటాయి. తెలియని విషయాన్ని 'తెలియ'దని ధైర్యంగా చెప్పే సహృదయపండితుల్లో శాస్త్రిగారు అగ్రగణ్యులు.

వీరి రచనల్లో కొన్నింటిని పునర్ముద్రించి, సాహితీలోకానికి అందిస్తున్నాము. ప్రస్తుతం ''తెలుగు మెఱుగులు'', "మీగడతఱకలు", "ప్రజ్ఞాప్రభాకరము", "సింహావలోకనము" అనే నాల్గు పుస్తకాలు ప్రచురిస్తున్నాము.

వీటిలో ''ప్రజ్ఞాప్రభాకరం'' యోగానికి సంబంధించింది. తక్కినవి ఆంధ్రసాహిత్యానికి సంబంధించిన వ్యాసరత్నాలు. నన్నయనుండి చిన్నయ వరకూ గల సాహిత్యాన్ని ఆపోశనం పట్టిన శాస్త్రిగారి ఈ వ్యాసాలు సాహితీవిద్యార్థులకు ఎంతో ఉపకరిస్తాయి. అంతేకాదు - వారిలో కొత్త ఆలోచనలకూ, విమర్శనధోరణికి బాటలు వేస్తాయి. ప్రాచీన సాహిత్యంపై అభిరుచిని కల్గిస్తాయి.

సాహితీప్రియులు మా యీ కృషిని అభినందిస్తారనీ, ఆదరిస్తారనీ - శ్రీశాస్త్రిగారి వాఙ్మయపీఠం ద్వారా ఉత్తమపరిశోధనలు వెల్వరిస్తా రనీ ఆకాంక్షిస్తున్నాను.

''శ్రీవేంకటేశచరణౌ శరణం ప్రపద్యే''

శ్రీవారి సేవలో,

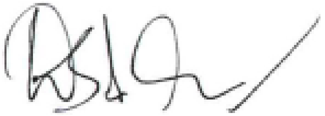

(డి.కె. ఆదికేశవులు నాయుడు)

"శ్రీవేంకటేశ చరణౌ శరణం ప్రపద్యే"

నామాట

డా॥కె.వి.రమణాచారి, ఐ.ఎ.ఎస్., 28.01.2009

కార్యనిర్వహణాధికారి,

తి.తి.దేవస్థానములు,

తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములవారు చేపట్టిన ప్రజాహిత కార్యక్రమాలు ప్రజల్లో ఎంతో భక్తిధార్మిక చైతన్యాన్ని కల్గిస్తున్నాయి. శ్రీవారి యందు అచంచల భక్తినీ, ప్రగాఢ విశ్వాసాన్నీ దృఢతం చేస్తున్నాయి. వీటికితోడూ ప్రాచీనసాహిత్యంలో ఆణిముత్యాలైన రామాయణ భారత భాగవతాదిగ్రంథాలను సరళసులభవివరణాత్మకంగా ప్రజలకు అందిస్తున్నారు.

ఏ దేశంలో ఉత్తమసాహిత్యం విశేషంగా వ్యాప్తిజెంది, ప్రజాహృదయాల్లో చెరగని ముద్ర వేస్తుందో, ఆ దేశంలో ధార్మికసంస్కృతి, నాగరికత, జ్ఞానం, భక్తి, ఆధ్యాత్మికచింతన, సౌభ్రాత్రం, సౌశీల్యం, సుఖశాంతులూ వర్ధిల్లుతాయి. సంసారం సంస్కారంతో రాణిస్తుంది.

ఈ దిశలో భాగంగా దేవస్థానంవారు "శ్రీమాన్ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠాన్ని "శ్వేత" లో స్థాపించారు. ఈ పీఠం ద్వారా శ్రీశాస్త్రి గారి రచనలనూ, పరిష్కరణలనూ, సాహిత్యజ్ఞులకు సన్నిహితం చేయడమేకాకుండా – ఉత్తమపరిశోధనలూ జరిపించి, అనేక నూతనాంశాలు – సమాజశ్రేయోదాయకమైనవి వెల్వరించాలనీ ఆశిస్తున్నాము.

శ్రీ శాస్త్రిగారు మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో చాలాకాలం పరిశోధకులుగా ఉండి, అనేక అముద్రిత తాళపత్రగ్రంథాలను

వెలుగులోనికి తెచ్చారు. ఎన్నో గ్రంథలు పరిష్కరించి, పీఠికలు సంతరించారు. వీరి పీఠికలు గ్రంథహృదయాన్నీ, కవి ఆశయాన్నీ ఆవిష్కరిస్తాయి. మొగమోటంకోసం అంతా బాగుం దనే పద్ధతిలో కాకుండా వీరి విమర్శనధోరణి నిష్పాక్షికంగా, హేతుబద్ధంగా, ప్రామాణికంగా, సహృదయరంజకంగా ఉంటుంది.

అన్నమయ్య సంకీర్తనల విషయంలోనూ, తాళపత్ర గ్రంథాలసేకరణ, పరిరక్షణలోనూ, ప్రాచీనశిల్పసంపదను ఒక్కచోట చేర్చి, 'మ్యూజియం' స్థాపించడంలోనూ, "మాస్టర్.సి.వి.వి." యోగం ద్వారా వ్యాధుల్ని నయం చేయడంలోనూ శ్రీశాస్త్రిగారి నిర్విరామకృషి మహత్తరమైనది.

శ్రీశాస్త్రిగారి అలభ్యరచనలను "1. ప్రజ్ఞాప్రభాకరము, 2.సింహావలోకనము, 3.తెలుగువెలుగులు 4.మీగడతఱకలు" అనే నాల్గింటిని పునర్ముద్రించి, సహృదయసాహితీప్రియులకు అందిస్తున్నాము. ఇందిలి వ్యాసాలు సాహిత్యానికే గాక, యోగాదివిషయాలకూ, సద్విమర్శనచింతనకూ, ఆటపట్టులు. ఇలాంటి రచనలు చదివి, జీర్ణించుకోవడం ద్వారా సాహితీ ప్రియులు ప్రాచీన సాహిత్యాభిలాషనూ, విమర్శనశక్తినీ, కవితానురక్తినీ, పటిష్ఠం చేసుకోవచ్చు.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు చేస్తున్న ఈ వాఙ్మయ సేవను సాహితీహృదయు లందరూ సద్వినియోగపరచుకోవా లని ఆశిస్తున్నాము.

శ్రీవేంకటేశాయ మంగళమ్

(కె.వి.రమణాచారి)

శుభాశయము

భూమన్,

సంచాలకులు, ఎస్.వి. ఉద్యోగుల శిక్షణ కేంద్రము,
ఎస్.వి. కేంద్రగంథాలయము & పరిశోధన సంస్థ,
శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠము,
మాతృశ్రీ తరిగొండ వెంగమాంబ వాఙ్మయ ప్రాజెక్టు,
శ్వేత భవనము, తి.తి.దేవస్థానములు, తిరుపతి.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం గొప్పధార్మికసంస్థ. సాహిత్యం భక్తిసంగీతం, ఆధ్యాత్మికం, ధార్మికప్రచారం, కల్యాణమస్తు, శాంతియాగాల ప్రచారసేవలు అందిస్తూ, సమాజాన్ని ధార్మికచిం తనమార్గంలోకి తేవడానికి అహర్నిశలూ కృషి చేస్తూంది. ఎంతచేసినా ఇంకా చేయాల్సింది ఎంతో వుందనే తోస్తూంది.

ఈ శుభాశయంతో ఇటీవల క్రొత్తగా శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠాన్ని "శ్వేత" లో స్థాపించడం జరిగింది. ప్రభాకరశాస్త్రి గారు సుప్రసిద్ధకవిపండితులు. గొప్పవిమర్శకులు. నిరంతరసాహితీ పరిశోధకులు. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంతో శాస్త్రిగారికి ఎంతో అనుబంధం ఉంది.

పీఠాన్ని స్థాపించకమునుపే వేటూరివారివర్ధంతిని నిర్వహించటం జరిగింది. పీఠాన్ని స్థాపించిన వెంటనే శ్రీశాస్త్రిగారి 120వ జయంతి సింహావలోకనం, ప్రజ్ఞాప్రభాకరం, తెలుగు మెఱుగులు, మీగడతఱకలు పునర్ముద్రించి, సాహితీప్రియులకు అందించడం ఆనందంగా ఉంది.

శ్రీశాస్త్రిగారు 120వ జయంతి సందర్భాన 'శ్వేత' భవనం ఎదురుగా - వారి కాంస్య విగ్రహాన్ని స్థాపించడమూ గొప్పస్ఫూర్తి

దాయకం! శ్రీశాస్త్రిగారి అలభ్య, అముద్రితరచనలను ముద్రించడం, వారి సాహిత్యం పై పరిశోధనలు గావించడం, వారు వ్యాఖ్యానించిన "ఉత్తర హరివంశాన్ని" (అసమగ్రం) సుప్రసిద్ధ పండితులతో పూర్తి చేయించడం, మున్నగు కార్యక్రమాలతో పీఠం నానాటికీ విస్తృత మవుతుం దని ఆకాంక్ష.

ప్రస్తుతం జయంతి సందర్భంగా ముద్రిస్తున్న పుస్తకాలు, శ్రీశాస్త్రిగారు ఆయా సందర్భాల్లో గావించిన ఉపన్యాసాలూ, సమర్పించిన పత్రాలూ ఒకచోట చేర్చి - అనేకాంశాలపై నున్న వ్యాసాలు. ఇందులో ఆంధ్రసాహిత్యం సారభూతంగా ఆణిముత్యాల్లాంటి శీర్షికల్తో - సాహితీ ప్రియులకు హృదయానందాన్నీ, నూతన ఆలోచనలనూ, విమర్శనధోరణినీ - త్రివేణీ సంగమంలాగా - నింపుతుంది.

ఈ వ్యాసాల్లో శాస్త్రిగారి సంగీత, సాహిత్య, వేదాంత, భాషాశాస్త్రాది బహుముఖీనమైన ప్రజ్ఞావైశిష్ట్యం సర్వత్ర గోచరిస్తుంది. శాస్త్రిగారు కొన్ని గ్రంథాల్లో స్వయంగా రాసుకున్న "చిత్తువ్రాతలు" పరిశోధకులకు ఎంతో ఉపకరిస్తాయి.

అన్నమయ్య కీర్తనలను వెలుగుకు తేవడంలో శ్రీ శాస్త్రిగారి కృషిప్రశంసనీయం!

శ్రీశాస్త్రిగారి వాఙ్మయపీఠాన్ని నెలకొల్పి, అందుకు తగిన సంపూర్ణసహకారం అందిస్తున్న తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం పాలకమండలి అధ్యక్షులు గౌరవ శ్రీ ఆదికేశవులు నాయుడు గారికీ, గౌరవ పాలకమండలి సభ్యులకూ, కార్యనిర్వహణాధికారి మాన్యశ్రీ కె.వి.రమణాచారి, ఐ.ఏ.ఎస్. గారికీ, ఇతర అధికారబృందానికీ, శ్రీశాస్త్రిగారికుమారుడు ఆచార్య వేటూరి ఆనందమూర్తి గారికీ, శ్వేత, కేంద్ర గ్రంథాలయం మరియు పరిశోధనసంస్థ తరపున ధన్యవాదా లర్పిస్తున్నాను.

సాహితీప్రియుల ఆదరప్రోత్సాహాలతో ఈ వాఙ్మయపీఠం ఇతోధికంగా సాహితీసేవలో ధన్యమవుతుం దని ఆకాంక్షిస్తున్నాము.

ముద్రణ విషయంలో డి.టి.పి. చేసి యిచ్చిన 'యూనివర్సిటీ జెరాక్స్' వారికీ, సకాలంలో ముద్రించియిచ్చిన తి.తి.దే. ముద్రాణాలయం వారికీ, ముద్రణ విషయంలో నిరంతరం శ్రమించిన - వాఙ్మయ పీఠం సమన్వయకర్త డా॥ పి. చెంచుసుబ్బయ్య గారికీ ధన్యవాదాలు.

సంచాలకులు

(భూమన్)

కృతజ్ఞతలు

శ్రీవేటూరిప్రభకారశాస్త్రిగారి వాఙ్మయ రచనల నన్నిటిని బృహత్సంపుటాలుగా – శ్రీప్రభాకర సంపూర్ణగ్రంథావళిలో భాగముగా ప్రకటించుటకంటే పూర్వము ఎంతో కాలముగా విజ్ఞపాఠకలోక మెదురుచూస్తున్న 'ప్రజ్ఞాప్రభాకరము', 'తెలుగు వెలుగులు', 'మీగడ తఱకలు', సింహావలోకనము, మున్నగు గ్రంథములను తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము పాలకమండలి వారితీర్మానము మేరకు రూపుదిద్దుకొన్న శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠమువారు శ్రీప్రభాకరసంపూర్ణ గ్రంథావళి ప్రకటనకు పూనుకోవడము తెలుగువారు హర్షించే విషయము. అశేష పాఠకలోకము నలరించిన శ్రీవేటూరిప్రభకారశాస్త్రిగారి "సింహావలోకనము" ఇప్పుడు మీ ముందున్నది.

ఇదేక్రమంగా శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాఙ్మయ రచన లన్నీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారి నిర్వహణమున అనతికాలంలోనే వడివడిగా వెల్లడి కాగల వని నమ్ముతున్నాము. శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాఙ్మయామృతధారలో తడియనివారు మన దేశమునలేరంటే ఆశ్చర్యము లేదు.

శ్రమసాధ్యమైన గ్రంథముద్రణ భారాన్ని ఇతరసహాయ నిరపేక్షంగా సమర్థంగా పర్యవేక్షించిన శ్రీవేటూరి ప్రభాకర వాఙ్మయ పీఠనిర్వాహకులను హృదయపూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాము. ప్రత్యేకంగా మా విన్నప మాలించి పవిత్రమైన ఈ బృహత్తరకార్యభారాన్ని

కర్తవ్యంగా భావించి తలకెత్తుకొన్న తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము పాలకమండలివారి ఔదార్యాన్నీ శ్రీకార్యనిర్వహణాధికారుల సౌజన్యాన్నీ కొనియాడుతున్నాము. పాఠకలోకం నోచుకొన్న ఈ భాగ్యానికి వారి నభినందిస్తున్నాము. పాఠకుల ప్రోత్సాహమే అందరికీ ఆనందము.

హైదరాబాద్ (డా॥ వేటూరిఆనందమూర్తి)

29.01.09 శ్రీ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి స్మారకట్రస్టు పూర్వాధ్యక్షుడు.

శ్రీ వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం, గౌరవహితవరి

విషయసూచిక

	విషయము	పుట.
1.	నన్నియకుఁబూర్వపు ఛందస్సు	1
2.	రంగనాథరామాయాణము	9
3.	తెలుఁగు కవితలోని దేసితనము	21
4.	రెడ్డిరాజులు – ఆంధ్రభాషాసేవ	37
5.	అన్నమయ్య	59
6.	వచనరచన – తాళ్ళపాక వారు	65
7.	హరవిలాసము	83
8.	మనుచరిత్రము	106
9.	శతావధాని వేంకటశాస్త్రి	139

1

సింహావలోకనము

నన్నియకుఁబూర్వపు ఛందస్సు

మృదువై, మధురమై, అచ్చమీఁగడఁదలపించు నుచ్చారణము గలిగి, భావప్లుతము లగుపలుకుబళ్లు కలిగి, వీనులకు విందు గూర్చుఛంద స్సందర్భము గలిగి, భావుకుల డెందములను పరితోష డోలికలలో నూగించుచున్న మన యాంధ్రభాషలోఁ బ్రబంధరచన మేకవీశ్వరుఁడు సాగించినాఁడు? ఆకవీశ్వరు నాదరించినరా జెవ్వఁడు? వారిదేశకాలము లెవ్వి? యని యోజించి చూచినప్పు డాంధ్రభారతరచయిత యగునన్నియ భట్టారకుఁడును, చాళుక్యరా జగు రాజరాజ నరేంద్రుఁడును, రాజమహేంద్ర పురమున నిప్పటికిఁదొమ్మన్నూరేండ్ల క్రిందటి ప్రాఁత కాలమును దలఁపునకు వచ్చుచున్నది. ఏమి! నన్నియకుఁబూర్వ మాంధ్రప్రబంధరచనము లేదా? అని సందేహము పొడమినప్పుడు తడవు ళ్లాడుచుంటిమే గాని తత్పూర్వపుగ్రంథముల నెఱుఁగఁజాలకున్నాము. ఆగ్రంథముల యునికిని దెలుపుసాధనముల నేని గట్టివానిని గని పట్టఁ జాలకున్నాము. నన్నియకుఁ బూర్వపుగ్రంథముల యభావ మెట్టిదో సరిగా నెఱుఁగరాదు. రాజమహేంద్ర పురమున నింక నీయభావచర్చ సాగించుటయు బాగుగా నుండదు. శ్రీనాథుని పరిహాసమునకుఁ బాలగుదుము. బ్రహ్మశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు గారు పరిశోధించిన యుద్ధమల్లశాసన మొక్కటి మధ్యాక్కఱలది నన్నియకుఁ బూర్వకాలమునాఁటిది. బ్రహ్మశ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు ప్రకటించిన దీర్ఘసీసపద్యశాసనము నన్నియనాఁటి దున్నది. బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణరావు పంతులుగారు సరిగా నన్నియనాఁటిదే యగుమఱియొక సీసపద్యశాసనమును దాక్షారామమునందలి దానిని గ్రొత్తగా నెత్తినారు. ఇట్టి వింకను దొరకవచ్చును. నేను కవిత యనుపదమును బర్యాప్తలక్షణ మయిన యుత్తమ గ్రంథరచనము నుద్దేశించి చెప్పినాఁడను. పాటలు, పదములు, కొన్ని తెఱఁగుల పద్యములు మొదలగు పాండిత్యనిరపేక్షము లగురచనములును, వానిని బంధించు

ఛందోవ్యాకరణవిధులును కొన్ని యంతకు ముందును గల వనుట నిశ్చయము. అన్నియు నన్నియయే కల్పించినాఁ డని చెప్పఁజూచువా రాంధ్రభాషావ్యవహారమునే నన్నియ సృష్టించె ననువా రగుదురు. పాల్కురికిసోమనాథుని గ్రంథములో నప్పటిపదములు కొన్ని పేర్కొనఁ బడినవి, తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు, పర్వతపదములు, ఆనందపదములు, గొబ్బిపదములు, వెన్నెలపదములు మొదలగునవి. మఱియు నాతఁడు బసవపురాణము నందుఁ బ్రాచీనశివభక్తుల చరిత్రములను, బురాతనము లయిన గీతములనుబట్టి రచించితి నని చెప్పుకొన్నాడు. పండితారాధ్యచరిత్ర కృత్యవతరణికలో –

"...అనియతగణై" రనియు 'ప్రాసోవా' యనియు 'యతిర్వా' యనియుఁ జెప్పుఛందోవినిహితోక్తి గాన ప్రాస మైనను యతిపై వడి యైన...." అని ద్విపదలలో 'అనియతగణైః, 'ప్రాసోవా', 'యతిర్వా' యని సంస్కృతోక్తులను మూఁడింటి నుదాహరించినాఁడు. ఇవి ఛందస్సూత్రము లగు నని నేను దలంచుచున్నాఁడను. గణములు నియతముగా నుండ నక్కఱలే దనియు, ప్రాసము గాని యతి గాని యుండదగు ననియు పైవాని యర్థము, ఇవి తెలుఁగుభాషకు సంబంధించిన ఛందస్సులోని వగును. యతి ప్రాసములగూర్చియు మాత్రాగణముల గూర్చియుఁ జెప్పునప్పు డవి తప్పక తెల్గునకే సంబంధించిన వగునుగదా! సోమనాథుఁడు తిక్కనకు తర్వాతి వాఁడు కాఁ డనుట స్పష్టము. ఇంచుక పూర్వుఁడగు నని తలంచుచున్నాము. ఈతఁ డుదాహరించిన సంస్కృతచ్ఛందో గ్రంథము నన్నియ కంతగా నర్వాచీనము కాఁగూడదు. ప్రాచీన మేమెా! మఱియు ద్రావిడభాషలో 'యాప్పిరంగలమ్' అనుఛందోగ్రంథము పదునొకొండవ శతాబ్దిది గలదు. అందు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రచ్ఛందస్సుల ప్రస్తావ మున్నది. "వాంచియార్ శెయిద వడఘుఛందపుం" అని యందున్నది. అనఁగా 'వాంచియ రచించిన తెనుగుఛందము''ను జూచి తా నాగ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పుకొనుటలోఁ గలదు. ద్రావిడనిఘంటు కార్యాలయమున విద్వాంసులుగా నున్న శ్రీ మూ, రాఘవయ్యగా

రిది గుర్తించిరి. శ్రీ రంగస్వామిసరస్వతి గారివలన నిది విని శ్రీరాఘవయ్యంగారిని గలిసికొని సరిగా విచారించితిని. వాంచియ యనునాంధ్రచ్ఛందః ప్రణేత మనకుఁ దెలియ రా కున్నాఁడు. ప్రాచీనప్రతుల లిపిరీతిని బరిశీలించువారు వాంచియర్ అనుపదము రేచియర్‌గా నుండఁదగు ననిరి. కొన్ని సంస్కృతశబ్దములుగూడ నం దిట్లే వికృతిఁ బొరసియున్నవి, రేచియార్ అని యగునేని యా గ్రంథము రేచియ (రేచన) రచించినకవిజనాశ్రయ మగును. ఆ ద్రవిడగ్రంథకర్త జైనుఁడు. ఈ రేచియయును జైనుండే. ఇది యొక పొందిక యగును. ఇట్లగునేని కవిజనాశ్రయము కాకున్నచో మఱి యేదో వాంచియ రచించిన ఛందోగ్రంథ మొకటి యాకాలమున నుండె నని యాద్రావిడఛందో గ్రంథము చెప్పుచున్నది. ఆ ద్రావిడ గ్రంథరచనాకాలము నన్నియకుఁ బూర్వమో, పరమో నాకుఁ దెలియరాలేదు. ఆతఁడు నన్నియకంటె ప్రాచీనుఁడగునేమో !

మఱియుఁదెలుఁగుయతులలో 'ము' విభక్తికయతి యని యొకయతిగలదు. తెల్గుఛందస్సులలోపు,ఫు,బు,భులకు విభక్తిముకారమునకు యతి చెల్లు ననియు నది పయియతి యనియుఁ జెప్పఁబడినది. నన్నియాదు లీయతిని వాడిరి, పు,ఫు,బు, భులకు విభక్తిముకారమునకు మాత్రమే చెల్లుటయు, తక్కినపదమధ్యముకా రాదులకుఁ జెల్లకుండుటయు మన కిప్పుడు వింతగా నుండును. 'పుణ్యుఁడు రాఘవుండు మునిముఖ్యులతో' ననరాదు. దీనికి సరి యయిన కారణమున్నది. తెనుఁగునం దిప్పుడు విభక్తిముకార మనఁ బడుచున్న "ము" నకు "ంబు" "మ్ము" అనురూపాంతరము లున్నవి కదా! ప్రాచీనకాలమున నివి గాక అనురూపము కూడ నుండెడిది. ప్రాచీనశాసనము లీయర్థమున సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. ద్రావిడభాషాశబ్దము లిందుకుఁ దోడు పలుకుచున్నవి. మీఁదఁజెప్పఁ బడిన "ము" విభక్తికయతి 'వనబు' అనురూప మున్న కాలమున నేర్పడిన దగును. 'వనబు' అనురరూపము పోయినతర్వాత ఛందోగ్రంథకర్తలు దానికి ముివిభ క్తికయతి యని పేరిడిరి. నన్నియ

నాఁటికి ‘వనబు’ అన్నరూపము పోయినది. భారతమునఁ గానరాదు. ఈసాధనము యతిప్రాసలు, పద్యరచనము నన్నియకుఁ బూర్వమే కల వని స్పష్టపఱుచుచున్నది.

కాని నన్నియ తిక్కనల నడిమి కాలపుఁగవులు కొందఱు చేసిన కృత్యాదిస్తుతిప్రశంసలం దాంధ్రకవితాభ్యుదయమునకు నన్నియ ముఖ్యుఁడని స్పష్టముగఁ గాన వచ్చుచున్నది. కేతన, మారన మొదలగువారి స్తుతులను జూడఁదగును. ఇది చూడుఁడు, నన్నిచోడఁడు –

“మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁబుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్,”

“ జనసత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్” అన్న పాఠము పరిగ్రాహ్యము కాదు. *ప్రబంధరత్నావళి పీఠికలో నావిషయమును

*నన్నిచోడఁడు – ఈ కవి కాలనిర్ణయాదిక మునుగూర్చి పెక్కురు చర్చించియున్నారు. అన్ని చర్చల పర్యవసానము నింతే! ఈకాలమువాఁడని నిర్ధారించుటకుఁ దగినసాధనములు లేవు. శ్రీచిలుకూరివీరభద్రరావుగా రాంధ్రులచరిత్రమున నిట్లు వ్రాసినారు. “క్రీ. 925–40 సం॥ ప్రాంతమున నున్నయీసత్యాశ్రయుని నన్నెచోడమహాకవి తనకుమారసంభవకావ్యమున నీక్రిందిపద్యములోఁ బేర్కొనియున్నాఁడు.

“కం॥ మును మార్గకవితలోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గు నిలిపి రంధ్రవిషయమునఁ
జన సత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్,”

దీనింబట్టి నన్నయభట్టారకునకు నూఱేండ్లకుఁ బూర్వమే యాంధ్రకవితాసతి వర్ధిల్లుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది.”

శ్రీ వీరభద్రరావుగారుగాని, మఱియెవరుగాని నన్నిచోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డని చెప్పఁజూచుటకును, గావచ్చు ననిలోకము విశ్వసించుటకును నీపద్యమే ప్రధానాధారముగా నున్నది. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు ప్రచురించిన కుమారసంభవపు ముద్రితప్రతిలో నీపద్య మి ట్లున్నది. 1908 సం॥ దీనిని ముద్రించి నారు. అప్పు

ప్రపంచించి వ్రాసియున్నాను. పై పద్యమునఁ జాళుక్యరా జనఁగా నిప్పుడు మనకుఁ బ్రస్తుతుఁడును, నన్నియ యాంధ్రభారతకృతికిఁ గారయితయు నగు రాజరాజనరేంద్రుఁ డగునని నేను దలంచుచున్నాఁడను, ఆతడు కాఁ డని చెప్పుట కట్టి ప్రస్తుతికిఁ దగినవాఁడు వేఱొకఁ డగపడవలెను గదా! పైపద్యమం దాంధ్రకవితఁ బుట్టించి తెనుంగును నిలిపి రని యుండుట లోఁతుగా నాలోచింపఁ

డీపద్యమునకు వారు పాఠాంతరమును జూపలేదు. వారియచ్చునకు మాతృక యెక్కడిదొ చెప్పను లేదు. కాని తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ దాటియాకులపై వ్రాయబడినకుమారసంభవపుఁబ్రతి యున్నది. అక్కడఁదక్క నింతవఱకుఁ బ్రత్యంతర మెక్కడను మనకుఁ గనరాదు. వినరాదు. ఆపుస్తకములోఁ పై పద్యమి ట్లున్నది.

“కం॥ మును మార్గకవితలోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్”.

కవిగారికి “చన సత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్” అన్నపాఠమెక్కడ నుండి వచ్చినదో! వారింక నెక్కడి ప్రతి సంపాదించినారో! ప్రథమభాగమును ముద్రించునప్పటికి వారీతంజావూరుప్రతి నెఱుఁగరు గావలయును. ఎఱిఁగి యుందురేని యనర్థమగునీపాఠమును జూపకుండుట కేమికారణము? తంజావూరుపుస్తకశాలలో నన్నిచోడని కుమారసంభవ మున్న దని యెల్లరు నెఱిఁగినతర్వాత క్రీ. 1914–లో వీరు ప్రచురించిన కుమార సంభవపు రెండవభాగమున “ చాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్” అను పాఠాంతర మున్నట్లు తెలిపిరి, కాని యిప్పు డయినను దంజాపురపుఁబుస్తకమును వీరు చూచినట్లు వ్రాయలేదు. కావున నీపాఠము మఱియొక ప్రతిలో ఁ జూచినారేమో? అత్యూహ లెందులకు? తంజావూరుపుస్తకపాఠము మాత్రమే మన కిప్పుడు గ్రాహ్యము – శ్రీకవిగారి పాఠము గలమాతృక బయల్పడువఱకును. అట్టిప్రత్యంతరము బయల్పడెనా యది పాఠాంతరముగాఁ గూర్చుకొందము. ఇఁకఁ “జాళుక్యరాజు మొదలుగ” నన్నప్పుడు రాజరాజనరేంద్రుఁడే యేల కారాదు? చోడఁడు నన్నియకంటెఁ బ్రాచీనుఁ డనుట కాధారములు తగినవిలేవు, శ్రీవీరేశలింగముపంతులు గారు నన్నిచోడని భాషాప్రయోగములనుగూర్చి చేసిన యాక్షేపములు నిలువఁజాలనివి, వాని నెల్ల నిర్వచించుట కిక్కడ స్థలము చాలదు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు 1180 ప్రాంతముల నున్నవాఁ డనుపంతులవారి, సిద్ధాంతము పోలును. నన్నిచోడఁడంతకు ముందటివాఁ డో వెనుకటివాఁడో సిద్ధాంత మేర్పడలేదుగదా!

దగినది, పైవిషయముల నన్నింటిని బర్యాలోచింపఁగా నిట్లుతోఁ చుచున్నది. నన్నియనాఁటికి తెనుఁగున నెలకొన్నరచనములు పాటలు, వదాలు, ఏలలు, జోలలు, అర్ధచంద్రికలు

ఈ యిర్వురిలో నొకనిపుస్తకము నింకొకఁడు చక్కఁగా సంగ్రహించుకున్నాఁడు. ఇది చదివి చూడుఁడు!

ద్వి॥ నెట్టన నేలకు నింగికి సూత్ర
పట్ట మ్రోఁకాళ్ళకు బట్టతలలకు
ముడివెట్టఁ దననీడ గడవంగఁబాఱ
వడి నెండమావుల కడగళ్లు కట్ట
పాయక రెండుగాఁ బాఱెడునీరు
వ్రేయఁ బుల్లున్ను గోరో యని యమ్మ
ఊ వార యొలువఁజట్రాతిపైఁ గ్రుంక
నేనుంగుపురు డోమ నిసుము త్రా ద్వేన
లలిగొన దెసలు తాలములు వాయింపఁ
జెలఁగుచు రోఁకటఁ జిగురులు గోయఁ
గలి వెన్న పుచ్చఁగొండలు దొంతిఁచేర్ప!
నిలమంచుఁ గుంచావఁ గొలువ రేఁబవలు
సేయ నాకసముఁ జిత్రరూపములు
వ్రాయ వాయువుఁబట్ట వడగళ్ళ గుళ్ళు
గట్ట వెన్నెల గుంపుగాఁజేయ వచ్చి
పుట్టినప్పుడె నేర్చుబుద్దులప్రోఁక." – బసవపురాణము

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాలముల్ వాయింప
నెండమావులఁబట్ట బండతలయు
మ్రోఁకాలు ముడివెట్ట రోఁకటఁ జిగుళులు
గోయఁ జట్రాతిపైఁ గ్రుంగ నిడుపు
లేక చిత్రము వ్రాయ నాకాశమునఁ దాఁప
రము నిడ మంచుఁ గుంచములఁ గొలువ
నేనుంగుపుర డోమ ఊనారఁ గొన గాలి
గంటిడ నిసుమున గట్టు దాల్ప
గీ॥ నీరినడుము దెంప నేలఁ దెన్నుండి చే
వెల్పఁ గలియుఁ ద్రచ్చి వెన్న గొనఁగఁ
గడవ నేర్పు గలిగి కందువు మా నెఁడై
కత్తిగంటు లయినయత్తగంతు.

కుమా. 8 ఆ – 135 ప

మొదలగుగేయరచనములును, అక్షరగణములతోఁగాక మాత్రాగణములతో నిబద్ధము లగు అక్కరలు, రగడలు, సీసములు, గీతములు, తరువోజ, ద్విపద మొదలగు పద్యరచనములును, వాని ప్రకృతులును నై యుండును.

నన్నియ యిట్టివానిని గొంత సరిపఱిచి, సీసములు, గీతులు, అక్కరలు మొదలగువానిఁ జేర్చి కన్నడమునఁబోలె చంపకోత్పలాదు లగునక్షరగణబద్ధము లైన వృత్తములనుగూడఁ గూర్చుకొని కొంత క్రొత్తసంస్కారము గావించి సత్ప్రబంధరచనము సాగించినవాఁ డయి యుండును.

నన్నియరచనముకంటెఁ బ్రాచీనముగాఁ దెలియుచున్న యుద్ధమల్ల శాసన మెల్ల నక్కరలతోనే చెక్కఁబడినది నది గదా! ఇట్లగునేని ఈనన్నియు నాదరించినచాళుక్య రాజు (రాజరాజనరేంద్రుడు) నన్నిచొడఁ దన్నట్లు దేశి కవితఁ బుట్టించి తెనుఁగునిలిపినవారిలో ముఖ్యుఁడు కాఁగల్గును, నన్నిచోడమహాకవిచే దేశికవితను బుట్టించి తెలుంగు నిలిపినవాఁ డని కీర్తింపఁబడిన యీచాళుక్య చక్రవర్తి రాజరాజనరేంద్రుఁడు రాజధాని యగురాజ మహేంద్రవరమున పట్టాభిషిక్తుఁడయి యిప్పటికి సరిగా తొమ్మనూ్నఱేం డ్లయినది. ఆనాఁటి యారాజ్యస్థితిని, నాపట్టాభిషేకోత్సవ సరంభమును, నా నన్నియాదుల యునికిని నవధానముతో నొకతూరి స్మరించి చూచినవ్వు డంధ్రభాష నభిమానించువారికిఁ బులకోద్గమము కలుగును.

నన్నియు నారాయణభట్టు మొదలగు కవీశ్వరు లారాజేంద్రుని యాస్థానమున విద్వత్కవులుగా వెలసియుండిరి.

ఇట్లీ యిర్వుర గ్రంథములనుండియు వలసినన్ని సంవాదములు చూపవచ్చును. సులువుగా ద్విపదలో సోమనాథుఁడు కూర్పఁగా నన్నిచోడఁడట్లు సీసపద్యమునఁ జేర్చుకొన్నాఁడేమో! సుసూక్ష్మముగా నీయిర్వుర కృతులను పరిశీలించినచో నీ విషయమున బయల్పడఁగలదు. భాషావ్యుత్పత్తిలోఁ జోడఁడును, సోమనాథుఁడును గూడ సమధికులే యని యాయా గ్రంథములఁ జక్కం జదివి యెఱిఁగినవారు భావింతురని నా నమ్మకము.

మహావీరాచార్యుని సారసంగ్రహగణితమును దెలిఁగించినపావులూరి మల్లన తాత యగుమల్లన కాతఁడు నవఖండవా డనునగ్రహారము నొసఁగెను. నారాయణ భట్టారకున కారాజరాజనరేంద్రుఁ డొసఁగిననందంపూడి దానశాసనము, నన్నియరచితము, తెలుఁగున శ్రీజయంతి రామయ్య పంతులుగారిచేఁ బ్రకటితము ప్రఖ్యాతమేగదా! కోరుమిల్లి శాసనము రెండవది.

ఆంధ్రలోకము విద్యావిజ్ఞానములతో వెలసియుండు నంతకాలము రాజరాజనరేంద్రుని యశశ్చంద్రుఁడు తేజరిల్లుచునే యుండును. మత్యమరాధపాచార్యుఁ డనఁబడిననన్నియవంటి మహామహుల కాశ్రయమయిన యీరాజరాజనరేంద్రుని కిటీవలివా రన్యాయముగ నొకయపదూరు నంటఁగట్టినారు. సారంగధర కథ యందఱకు నెఱకలో నున్నదో కదా! అన్ని ప్రాచీన గ్రంథములలోను నాకథ మాళవదేశమున మాంధాతపురమున జరిగిన దని యున్నది. రాజమహేంద్రవరమున నున్న మన రాజరాజనరేంద్రునితలకుఁ దగిలించుట యన్యాయ్యము. ఈ నడుమనేయొక రట్లు తప్పుగా వ్రాయఁగా నీవిషయమును విపులముగ చర్చించి యాంధ్రపత్రికలోఁ బ్రకటించితిని. అది యెల్ల మఱలఁ జెప్పుట చర్వితచర్వణమగు నని మానుచున్నాడను. పలువు రావాదప్రతివాదములు చూచియుందురు. రాజరాజనరేంద్రుని పయియన్యాయముగాఁ గల్పింపఁబడిన యీయపప్రథ నపాకరించి మన మానరేంద్రుని పుణ్యశ్లోకత్వమును రాద్ధాంత పఱచుదము.

నే నీవ్యాసము వ్రాసినపిదప శ్రీలక్ష్మణరావుగారు బటర్వర్తు ముద్రించిన నెల్లూరు శాసనములలో నిదివఱకుఁ బద్యరచనములుగా నూహింపఁబడుచున్నపండరంగనిశాసనములురెండు తొమ్మిదవ శతాబ్దివి తర్వోజ సీసములుగా గుర్తించినారు. పద్యరచన తొమ్మిదవశతాబ్దిలో నుండె నని యిది స్పష్టపఱుపఁగలదు. ఆపద్యములు మాత్రాగణబద్ధములే యనుటయు నాలోచింపఁదగిన విషయము.

2
రంగనాథరామాయణము

రంగనాథరామాయణమును పరిశీలింపఁగా గ్రంథకర్తృకవిషయ మీ క్రింది తీరున నున్నది. గోనకాట భూపతి, తత్పుత్త్రుడు గోనరుద్రభూపతి, తత్పుత్త్రుడి బుద్ధభూపతి, తత్పుత్త్రుఁడు విట్ఠలభూపతి, తత్పుత్త్రుఁడు బుద్ధభూపతి.

గోనకాట
|
రుద్ర
|
బుద్ధ
|
విట్ఠల
|
బుద్ధ – (గ్రంథకర్త)

ఈ బుద్ధభూపతియే తమ తండ్రి విట్ఠలభూపతి ప్రేరణ మునఁ దదంకితముగా రామాయణము రచించెను. గ్రంథమునుబట్టి చూడఁగా వీ రేజాతి వారో తెలియరాదు. క్షత్రియులనియేని, శూద్రులనియేని గుర్తింపఁ దగ్గ యాధారము లేవియు గ్రంథమున లేవు. అనేక ప్రతులలో 'గోన' అని, కొన్నింట 'కోన' అని కాననగును. 'కోన' పాఠమునే గ్రహించినచో గ్రంథకర్త బుద్ధభూపతి – గోదావరీతీరపు కోనరాష్ట్రమును నేఁటి కోనసీమను – పూర్వము పరిపాలించిన కోనాన్వయు లగుక్షత్రియులలోనివాఁ డగు నేమో యని యనుమానింపఁగూడును గాని, యింతవఱకు నాకోనవంశ్యక్షత్రియు లలోఁ బయిపేళ్ళవా రెవ్వరును గాన రామిచేతను, బెక్కుప్రతులలో 'గోన' ఉండుట పరిగ్రాహ్యతర మగుటచేతను బైయనుమానము పరిత్యజింపఁదగినదే యనవచ్చును, ఇఁక 'గోన' పాఠమునే పరిగ్రహించి చూడఁగా ఁ బశ్చిమాంధ్రదేశమున – ననఁగా నేఁటి నిజాంరాష్ట్రమున గద్వాల, వనపర్తి రాజ్యముల ప్రాంతమునఁ గలవర్ధమానపురమున (వడ్లమాని వారు అని యింటిపేరు ఈ యూరినిబట్టి వచ్చినదే) కాకతీయసామంతులుగా రాజ్య మేలినవారు ఏతత్కృతి కర్తృవంశపురుషనామసమంచితులు క్రీ॥ శ॥ 12,13 శతాబ్దులలోఁ గొందఱు శాసనములందు గుర్తింపనగు చున్నారు. గోన బుద్ధయ కుమార్త 'శ్రీగోనవంశజని శేఖర బుద్ధయాఖ్యపుత్రీ పవిత్రచరితా' యగు

కుపమశక 1198 ధాతృసంవత్సరమున ('వసునంద శంకరమితే శ్రీధాతృసంవత్సరే') బూదపూరిలో లింగప్రతిష్ఠ చేసి భూదానము చేసిన ట్టొకశాసన మున్నది. మఱియు శకవర్షములు 1216 అగు జయవత్సరమున శ్రీమతుమీసియారగండ గోనగన్నయరడ్డివారు వర్ధమానపుర మందు సుఖసంకథావినోదంబు (న) ప్రిథువిరాజ్యము సేయుచుండగాను తద్రాజ్యరక్షామణి యయిన' విఠాల్ నాథభూనాథుండు' రాచూరిపట్టణ ప్రవేశాభిముఖుండై ... దుర్గము రచించి'న ట్లొక శాసన మున్నది.

ఈ రెండు శాసనములలో తొలిశాసనము క్రీ॥శ॥ 1276 సంవత్సరమునాఁ టిది. రెండవ శాసనము క్రీ॥శ॥ 1294 సంవత్సరమునాఁటిది. రెండింటికిని బదు నెనిమిది వత్సరముల యంతర మున్నది. ఇందుఁదొలిశాసనమునఁ బ్రస్తుతుఁడయిన 'గోనబుద్ధయ' మన రామాయణ కృతికర్తయగుగోనబుద్ధయకాని, యాతనితాతబుద్ధయ కాని కాఁదగును. ఒక బుద్ధయయే కాని రాయచూరిశాసనమునఁగాననగుగోన గన్నయరడ్డివారి రీరంగనాథరామాయ ణమునఁ గానరారు. కాని

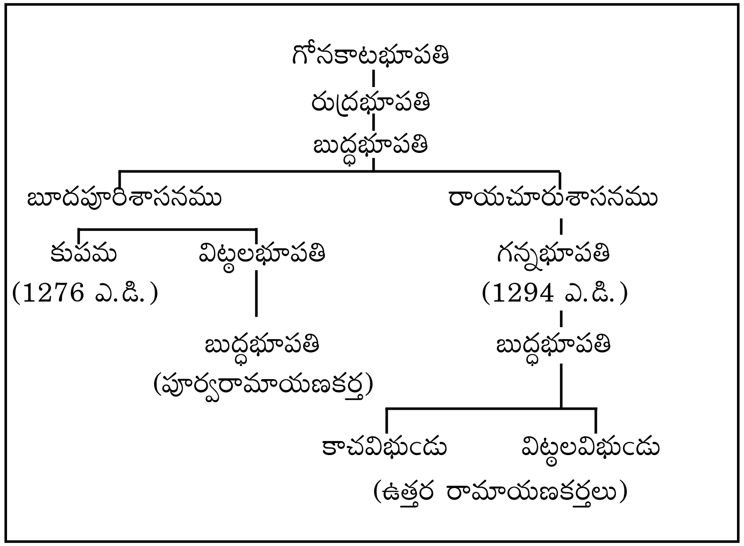

రంగనాథోత్తరరామాయణ మని సరిగా నీరంగనాథరామాయణముఁ బోలినద్విపద రచనావిధానము గలది, షట్కాండాత్మక మయిన యీ రామాయణమునకుఁ బరిశిష్ట మనఁదగిన ఉత్తరకాండ కథారచనము, గోనకోటగన్నభూపాలుని కుమారుఁడగు బుద్ధభూపతికిఁ బుత్త్రు లగుకాచవిభు పినవిట్ఠల భూపతులు తమతండ్రిపేర రచించినది మఱొక గ్రంథముగలదు. అందుఁగానవచ్చుగోనకోటగన్నభూపతి రాయచూరి శాసనపు గోనగన్నయరెడ్డివారు కాఁదగుదురు. రాయచూరి (కోట) దుర్గనిర్మాణాదికము జరపించుటచే గన్నయరెడ్డి వారికి 'కోట' గన్నయ యని పే రేర్పడియుండవచ్చును. ఇట్లేని యుభయగ్రంథకర్తృ వంశముల నిట్లు సమన్వయింపవలెను. మనరంగనాథరామాయణకర్త తాత యగుబుద్ధభూపతికి బూదపూరి శాసనప్రస్తుత 'కుపమ' కుమార్త. ఆబుద్ధభూపతికి విట్ఠల కోటగన్నభూపతు లిర్వురును కొడుకులు. ఈ కొడుకు లిద్దఱును దమతండ్రి బుద్ధభూపతిపేరే తమకొడుకు లిద్దఱకుఁ బెట్టిరి. విట్ఠలునికొడుకు బుద్ధభూపతి పూర్వరామాయణకర్త యయ్యెను. ఆతనికి వ్రేలు విడచినసోదరుఁ (పితృవ్యపుత్త్రుఁ) డగు బుద్ధభూపతి కొడుకులు కాచ విట్ఠల భూపతు లుత్తరరామాయణకర్త లయిరి. పూర్వోత్తరరామాయణములకు సహోదరుల కొడుకు, మనుమలు కర్త లగుట తేలినవిషయము. ఇది యిట్లేయేని వంశవృక్ష మీతీరున నుండును.

ఉభయ రామాయణములందును కృతికర్తలకుల మేదో తెలియరాకున్నను శాసనములఁబట్టి 'గోన వంశమువారు శూద్రులు, 'రడ్లు' అని యేర్పడుచున్నది. కాన రంగనాథోభయరామాయణకర్తలను మనము రెడ్డిజాతివా రని నిర్ణయింపవచ్చును. మీఁదిసందర్భము లన్నింటినిబట్టియు నీరెడ్లు నాఁటి పశ్చిమాంధ్రరాష్ట్రమందలి వర్ధమానపురమున కధీశ్వరులని నిర్ణయింపందగియున్నది. మఱియు గ్రంథస్థమగు నీక్రిందిద్విపదముకూడ రంగనాథరామాయణకర్త నేఁ టి నిజాంరాష్ట్ర ప్రాంతపువాఁ డనుటకు సాధక మగు నని నాతలఁ పు. 'వేదాద్రిగుహలలో విహరించువాఁడు.

....'

ఈ వేదాద్రి నిజాంరాష్ట్రమున ప్రసిద్ధ మైనరాచకొండప్రాంతపు వేదాద్రి యని నానమ్మకము. ఆకాలమున నావేదాద్రి చాలఁబ్రసిద్ధి గన్నది. తద్దేశవాస్తవ్యులు కాకతీయసామంతులు, తర్వాత స్వతంత్రులు. వెలుగోటివెలమరాజులు వేదగిరి వేదాద్రి నామములఁ దత్పర్వ తపూజ్యతాజ్ఞాపకములుగాఁ దాల్చిరి.

పై పరిశీలనమునుబట్టి రంగనాథోభయరామాయణములును క్రీ.శ. పదమూఁడవశతాబ్ది తుదిభాగమున ననఁగా క్రీ.శ. 1280–1300 ప్రాంతమున రచితమైనట్లు తేలును. అది కాకతీయరుద్రాంబ పాలనపుఁ దుదికాలమును, గాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని పాలనపు టారంభ కాలమును నగును. ఇది ఇట్లే యగునేని రంగనాథరామాయణకర్త రంగనాథుఁ డనీ, ఆతఁడు ప్రతాపరుద్రునినాఁటివాఁడనీ, రంగనాథరామాయణమునకుఁ బ్రతిగా ప్రతాపరుద్రుఁడు భాస్కరునిచే రామాయణము రంచింపింపఁ బూనినాఁ డనీ చిరంతనముగా వెలయుచున్నప్రతీతి రక్షిత మగుచున్నది. గోనబుద్ధ కాచ విట్ఠల ప్రభులకు రంగనాథుఁ డనుకవి యొకఁడు గ్రంథరచనమునఁ దో డయి యుండు ననుట యవిశ్వాస్య మనఁ జాలను. మఱియు రంగనాథునివి, రంగనాథరామాయణే తరములు, రచనములు లక్షణ గ్రంథములందుఁగలవు గాన యట్టికవి నొకని నంగీకరింపక తప్పదు. మఱియుఁ దొలుత వీరవైష్ణవుఁడై బహుగ్రంథముల రచించి చక్రపాణిరంగనాథుఁడన్న పేరుతో వెలసినట్లును, పాల్కురికిసోమనాథునితో వాదించి యోడిపోయినట్లును శివద్వేషముచేఁ గన్నులు పోఁగా శ్రీశైలప్రదక్షిణము చేసి శైవుడై నయన రగడను రచించి కన్నులు పడసినట్లును స్థానిక చరిత్రలందుఁగలదు. ఇట్లు ప్రాచీనగ్రంథములందుఁ బ్రస్తుతుఁడయిన చక్రపాణిరంగనకవియే మనబుద్ధభూపాలునకు రామాయణరచనలోఁ దోడ్పడినరంగనాథుఁ డు కాఁగూడును. ఆతనిని గర్ణాటశైవకవులును, స్థానికచరిత్రలునే కాక 14వ శతాబ్దినాఁటి దగు శివయోగసారమును బ్రశసించుచున్నది. ఆతని గ్రంథము * నయనరగడ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది.

* ఇటీవల చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగములోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

మన రంగనాథరామాయణమున మూలమునఁ గానరానివి పెక్కుచోట్ల వైష్ణవ మతాభిమానరచనలు ప్రబలముగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. అవి ప్రక్షిప్తములన వీలులేక యనేకప్రతులలో సమానరీతిగాఁ గానవచ్చు చున్నవి.

మఱియు రంగనాథరామాయణరచనాకాలమునఁ బశ్చిమాంధ్ర దేశమందు వైష్ణవమతము ప్రబలియుండుట నక్కడి శాసనము లానాఁటివి పెక్కులు నిరూపించుచున్నవి.

మఱియు రంగనాథరామాయణరచనానంతరము దానిఁ జూచి భాస్కరాదులు భాస్కరరామాయణము రచించి రనుటకుఁ దార్కాణగా రంగనాథరామాయణరచనాసంవాదిరచనలు భాస్కరరామాయణమునఁ బెక్కు లున్నవి. ఇర్వురును వాల్మీకము ననుసరించి వేర్వేఱుగానే యట్లు రచించి యుండరాదా యనఁ గుదురదు. వాల్మీకమునఁ గానరాక రంగనాథభాస్కర రామాయణముల మాత్రమే గోచరించు విషయములు భాషారచనాసామ్యము గూడఁగలవి పెక్కు లున్నవి. వానికూర్పుతీరులఁబట్టి పౌర్వాపర్యము రంగనాథ భాస్కరరామాయణములకే క్రమముగాఁ దోచును. పై వ్రాఁతకు సారాంశము.

రంగనాథరామాయణకర్త 'గోన' ఇంటిపేరి వాఁడు. ఆతఁ డు రెడ్డిరాజు. కాకతీయసామంతుఁడు, వర్ధమాన పురాధీశ్వరుఁ డు. క్రీ.శ. 1290 ప్రాంతమువాఁడు. రంగనాథుఁ డనుకవి యాతనికిఁ గృతిరచనమునఁ దోడ్పడియుండవచ్చును. రంగనాథరామాయణము దొల్తటి రచనము. భాస్కరరామాయణము తర్వాతి రచనము. చిరంతనప్రతీతి యట్లే గలదు.

❊ ❊ ❊

(రంగనాథుఁ డనుకవీశ్వరునిగూర్చి యిటీవల చెలరేఁగిన వాదదావాగ్నిలోఁ జిక్కువడి నే నొడలు కాల్చుకొనఁజాలను. ప్రాచీనకావ్య లక్షణ శాస్త్ర కవిచరిత్రాది పరిజ్ఞానము గొల్పుటలో

నాకుఁ బ్రాచీన లక్షణగ్రంథకర్తలు పితృతుల్యులు. ఉహ్వాని యువ్వేత్తున వారిపరిజ్ఞానము నుత్తుత్తిదానిఁ గా నే నూఁది వేయఁ జాలను. వారు భ్రమప్రమాదములు లేనివారనఁగాదుం. ప్రబలప్రమాణములచే నట్టి వట్టిసరకును నిరూపించి కొట్టివేయుట లగ్గు. రంగనాథునిగూర్చి యుపలబ్ధాంశముల నెత్తి చూపుటకే నాయీయుపక్రమము. ఇందు ప్రామాణ్యాప్రామాణ్యచర్చను ప్రాజ్ఞులు కావింపఁగలరుగాక!).

i

కర్ణాటకకవి యగుతొంటెదార్యకవి 'పాల్కురికి సోమేశ్వర పురాణము' న రంగనాథుని విషయము నిట్లు చెప్పినాఁడు. "చక్రపాణి రంగనాథుఁ డనువైష్ణవునితో సోమనాథునకు మతవిషయమునఁ దగవు వాటిల్లెను, అశైవుని దర్శింపఁడు గాన సోమనాథుఁడు తెరచాటున నుండి వాదముచేయ నంగీకరించెను. కాని యావైష్ణవుని జయించుటకు సోమనాథుని పుత్రుఁడగు చతుర్ముఖబసవేశ్వరుఁ డే తలపడెను. వారిర్వురకును గొప్పవాదము జరిగెను. రంగనాథుఁ డోడిపోయెను. పరాజయదుఃఖముతో నారంగనాథుఁడు శ్రీశైలమార్గముననే తిరిగి పోయెను. శ్రీశైలమల్లికార్జునునిఁ జూడక ద్వేషబుద్ధితోనే యరిగెను. ఆ శివద్వేషముచే నాతనికిఁ గన్నులు గ్రుడ్డి వయ్యెను. అహోబలమున కరిగి యాతఁడు నరసింహస్వామిని బ్రార్థించెను, ఆ స్వామివలన స్వప్నమున శివాధిక్యబోధమును బడసి, 'లజ్జితుఁడై తిరిగి శ్రీశైలమునకు వచ్చి' మల్లికార్జునుని బహువిధములఁ బ్రస్తుతించెను. ఒకకన్ను వచ్చెను. పదపడి పాలుకురికికి వచ్చి సోమనాథుని దర్శించి యపచారము క్షమింపఁ బ్రార్థించెను, సోమనాథుఁ డనుగ్రహించెను. రెండవ కన్నును వచ్చెను. రంగనాథుఁడు శైవదీక్ష నొసఁగు మని సోమనాథునిఁ బ్రార్థించెను. పుత్త్రుఁ డగుచతుర్ముఖబసవేశ్వరునిచేత సోమనాథుఁ డాతని శివదీక్షితునిఁ జేయించెను. రంగనాథుఁ డప్పుడు వీరభద్రవిజయ శరభచరిత్రాదులను రచియించి గురుపాదముల కర్పించెను."

ii

పాల్కురికి సోమనాథపురాణమే కాక కర్ణాటకకృతి యగు గురురాజచరిత్రము గూడ నీ చక్రపాణి రంగానాథుని చరిత్రమును జెప్పుచున్నది, తొంటెదార్యకవి చెప్పినట్టే యాగురురాజచరిత్రకర్త సిద్ధనంజేశకవియు రంగనాథుని యోటమిని జెప్పినాఁడు. 'వీరభద్రవిజయము', 'శరభలీల' యనుగ్రంథములనే కాక యాతఁడు శ్రీగిరినాథవిక్రమ మని యేనూఱు సీసపద్యముల తెలుఁగు గ్రంథమునుగూడ రచించెనఁట! ఆ కవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

'శ్రీశైలభర్తకును సీసంబు లేనూఱు
లేసప్ప పద్యంగ ళెంటు సావిరగళుం
భానురద దండకంసాహస్ర తారావళియునాల్కు
లయగ్రాహియు
ఆశతక వృత్తగళు దోధకం సావిరవు
భాసురద తోటకం నూఱు రగళెగ ళేడు
భాషిసిద మత్తకోకిల మూఱు సాసిరం గీతియం తాఱునూఱు
సరస మంజెర వెంటు కందంగ ళైనూఱు
విరచిసిద కృతియు మూవత్తాఱు గద్యగళు
నిరువ మూవత్తాఱు వుభయశతకం వొప్పుమిగిలు
సర్వేశనిమగె.'

ఇందు'శ్రీగిరినాథ విక్రమము' అనుపేర శ్రీశైలమల్లికార్జునునిపై నైదువందల సీసపద్యములను, నెనిమిదివేల పద్యములు గలమఱొక గ్రంథమును, వేయిపాదములు గల దండకమును, నొక తారావళిని, నాలుగు లయగ్రాహులను, నొకవృత్తశకమును, వేయిదోదక వృత్తములను, నూఱుతోటకవృత్తములను, నేడురగడలను, మూఁడువేల మత్తకోకిలలను, నాఱువందల గీతపద్యములను, నెనిమిదిమంజరులను, నైనూఱు కందములను, ముప్పదియాఱుగద్యములను, ముప్పదియాఱు ఉభయశతకములను జెప్పినట్లు ఈపద్యమునం దున్నది. ఇతని యీకృతు లెల్ల నిప్పుడు మనకుఁ గానరావు.

iii

కాని శివదూషణచేఁ గన్నులుపోఁగా శివస్తుతిచేఁ గన్నుల తెచ్చికొన్నట్లుగా రంగనకవి రచించినట్లుగా శ్రీగిరి మల్లికార్జునునిమీఁద రగడ యొకటి యున్నది. 'శివభక్తి దీపిక' యని దానికి ఁబేరు. దానికి 'నయనరగడ' యని నామాంతరము.

iv

నేఁడు శివమంత్రవర్ణనము అనుపేర మఱియొక రగడ రంగనాథుఁడు రచించినదిగానే దొరకినది. నమశ్శివాయరగడ యని దీనికి నామాంతరము. దీని కడపట నీక్రిందిపద్య మున్నది.

'అని మన? (మును?) రంగనాథుఁడు దయానిధి శ్రీగిరినాథుమీఁదఁజె ప్పినశివమంత్రవర్ణనము చిత్తసముద్గతభక్తియు క్తి వ్రాసినఁ గొనియాడినన్ వినినఁ జెల్వెసలారఁబఠించినన్ జగజ్జనులకు ఁ బుణ్యసంపద లసంఖ్యములై సమకూఱు నిమ్మహిన్.

ఈ పద్యమును రంగనాథుఁడే రచించెనో లేక తర్వాతికాలమున నితరుఁడే రచించెనో ! సిద్ధనంజేశకవిపద్యములో లెక్కింపఁబడిన రంగనాథుని రగడ లేడింటిలో నిప్పటికి రెండు రగడలు దొరకిన వన వచ్చును. 1, శివభక్తిదీపిక యను నయనరగడ 2, శివమంత్రవర్ణన మనునమశ్శివాయరగడ.

v

శివభక్తిదీపిక వ్రాఁతప్రతిలో కడపట నిట్లున్నది. 'వైష్ణవచక్రపాణి రంగనాథుడు శైవదీక్షాధారణ మైనతర్వాతను చేసిననయనరగళ'.

vi

'ఏకశిలానగర వృత్తాంతము' లో రంగనాథుని గూర్చి యిట్లున్నది.

రంగనాథుడు ఆందోళిక పై నెక్కి చనుదెంచు నప్పుడు త్రిపురాంతక దేవుని గోపురంబుజూచి 'అదియేమి?' యని యడిగిన నావివరాలు

త్రిపురాంతక గోపురం బని పలుకుటయు, నాశివభవనంబుఁ జూడ నొల్లక మైనపుజడ్లు కప్పించుకొనియె. అప్పుడు రంగనాథుని నేత్రంబులు గానరాక జాత్యంధుని వలెనే మగిడి శ్రీరంగానకు పోయి యద్దేవునిఁ బ్రసన్నుని జేసికొని నేత్రంబులు పోయె నని మొఱయాడుటయు, నద్దేవుండు కరుణించి త్రిపురాంతకదేవుణ్ణి వేడుకొమ్మనుటయు రంగనాథుండు మళ్లీ త్రిపురాంతకమున కేతెంచి యద్దేవునకు నమస్కరించి తనయెత్తుకృతులు సమర్పింతు నని వ్రతంబు చేసి, భక్తిమయం బగురగడచెప్పిన నద్దేవుండు ప్రసన్నుండై రంగనాథునకు నిరుకన్నుల నొసగుటయు, రంగనాథుడు పాలకూర్తికింజని సోమనాధునిచే శివదీక్షగైకొనియె. ఆయయ్యవద్ద శైవరహస్యంబులు తెలిసి కొనుచుండె. అంత నిక్కడ ప్రతాపరుద్రుండు రంగనాథుని ప్రభావంబు విని యాశ్చర్యంబు నొందెను.' రంగనాథుని గూర్చిన పైకథ నిన్ననో నేఁడో యెవరో సృష్టించి రని యుజ్జగింప వీలులేనిది.

vii

శ్రీనాథుని సమకాలపువాఁడగు కొలనిగణపతిదేవుఁడు తన 'శివయోగసారము' న చక్రపాణిరంగన కవి నిట్లు స్తుతించినాఁడు.

> 'అసమశివభ క్తిరసమా
> నసునిం బాల్కురికి సోయనాథునిఁ గవిరా
> జసమున్నతయశు పద్యః
> ప్రసాది యగుచక్రపాణి రంగనఁ గొలుతున్॥

గురురాజకవిపద్యమున రంగనాథుఁడు నూఱుతోటకవృత్తము లనుగూడ రచించినట్లు కలదు. ఛందోగ్రంథములలో రంగనాథుని తోటకము లివి రెండు కానవచ్చినవి.

బాలబోధచ్ఛందస్సులో

తోటకము – ఉపవాసము లెల్లను నుండుట నీ

కృప వచ్చుట కా యది రిత్త నుమీ
యపవిత్రునిఁ బుల్లనియంబలికై
సుపవిత్రునిఁజేయుట సుద్ది గదే.
హనుమచ్ఛందస్సులో

తోటకము - చెలువార గజాజినచేలముతో
గళనీలిమతో నహికకణుఁడై!
తలఁ జంద్రకళం గలదైవము మా
కులదైవము దైవతకోటులలోన్॥

వీనినిఁబట్టి సిద్ధనంజేశకవి చెప్పినతోటకవృత్తములను రంగనాథుఁడు రచించుట సమర్థిత మగుచున్నది.

రంగనాథుని యనుకరణము కావచ్చును - కాశీఖండమున శ్రీనాథుడు కూడ తోటకవృత్తరచనము చేసినాఁడు.

ix

బాలబోధచ్ఛందమున రంగనాథునిదిగా నీక్రింది కందపద్యము కలదు.

క॥ ఫాలతలభస్మరేఖలు-

ఇది సమగ్రముగా లేదు. ఇది సిద్ధనంజేశకవి పేర్కొన్న నూఱుకందములలోఁ జేరినదేమో!

x

ప్రయోగరత్నాకరములో రంగనాథుని మిత్రవిందా పరిణయము లోనిదిగా నీక్రిందిపద్యభాగ మున్నది.

"వనమాలి గొలుచు నందుననె యెల్లప్పుడు"

xi

పలువురు శివకవులు కవిస్తుతిలో రంగనాథుని శివకవినిగా స్తుతించినారు. మచ్చుకు ఒకటి.

భద్రకవి లింగకవి రంగనాథప్రశంస,
'దండితో c బండితత్రయముఁ గీర్తించి
సకలవేదపురాణశాస్త్రేతిహాస
నికరార్థములు ప్రమాణించి సద్భక్తి
శ్రీమతి నుద్ధరించినపాలకుఱికి
సోమనాథేశ్వరు సొంపుతో c గొలిచి
రంగద్విశాలాంతరంగంబునందు
రంగనాథుని c గవిరాజన్యుఁ దలఁచి
యసమానచరితు c బ్రత్యగ్రకల్యాణ
బసవేశుఁ బిడుపర్తి బసవేశుఁ గొలిచి'
(సానందోపాఖ్యానము)

xii

వైష్ణవుఁడైనచక్రపాణిరంగనాథుఁడు శైవుఁడై రంగనకవి యయినాఁడు, ఇట్లే శైవుఁడైన తెనాలిరామ లింగకవి వైష్ణవుఁడై రామకృష్ణుఁ డయినాఁడు.

రంగనాథుని పద్యములుగా ప్రబంధరత్నావళిలో నీపద్యము లున్నవి. ఇవి కూడ (శ్రీశైలమల్లికార్జున) శివ స్తవపరములే కాన, పయి రంగనాథుని రచనములే యగుట సుస్పష్టమయింది.

అదలనితేరు తేరునకు నాదరువై తగువిల్లు వింటికిం
గుదురగునారి నారిపయిఁగూర్కుశరంబు శరంబు బొద్దునం
బొదలిన యంత యంతముఖముల్ నిజవానము
లైనగుఱ్ఱముల్

చెదరక నీకు నెట్టిపని సేయు నయా! గిరిజాధినాయకా!

ఓజు చేముట్టక యొగ్గానఁబట్టక
చక్కఁగా దివిఁ బాఱుచక్రములును
లాయానఁగట్టక లలి మేఁత వెట్టక
వర్ణ హీనం బైనవారువములు
తవన వెట్టక జీవితము కాసు ముట్టక
సత్త్వసంపదఁ జూపుసారథియును
కడచీలఁదట్టక ఘనముగా మెట్టక
గంభీరసంపద గలుగునిరుసుఁ

గలిగి తనరారునరదంబుఁగడఁక నెక్కి
త్రిపురవిజయంబుఁ జేకొన్నదేవదేవుఁ
డిందుశేఖరుఁ డానందమందిరుండు
మనలఁ గరుణావిధేయుఁడై మనుచుఁగాత!

గోశతపంచవార్ధులున్ గోయుగవార్ధులు గోత్రవార్ధులున్
గోశరవార్ధులున్ విదితగోశర (వార్ధులు) పంచవార్ధు లా
కేశవతల్ప పద్మభవ కేకిపవాహన దానవేశ దే
వేశుల కిచ్చునట్టిపరమేశ్వరుఁ డీవుత మా కభీష్టముల్.

పొత్తపి వెంకటరమణకవి రచించినలక్షణశిరోమణి యనులక్షణ గ్రంథములో 'అచ్చవెల్లి రంగన్న గారు' అనుపేరు రంగనాధరామాణ ద్విపద లుదాహరింపఁబడినవి.

❊ ❊ ❊

3
తెలుఁగుకవితలోని దేసితనము

తెల్గుభాష, తెల్గులిపి, తెల్గుకవిత – వీని పుట్టు పూర్వోత్తరములను బరిశీలింపఁ బూనినప్పుడు సజాతి భాష లగు అరవము, కన్నడములను, మూలభాష లగు సంస్కృత ప్రాకృతములను గలయఁజూచుకొను టావశ్యకమగును.

ఆంధ్రవాఙ్మయము గ్రంథరూపముగా నన్నయ నాఁటనుండియే కానవచ్చినను, అంత కింకను నిన్నూఱేండ్లకుఁ బూర్వమునుండియు నాంధ్రకవితారచనయుండుట శాసనములఁబట్టి స్పష్టముగా నిటీవల గుర్తింపనయినది. తెలుఁగుకంటె కన్నడమున నింకను ప్రాచీనకాలమునుండి కవితారచన యుండుటను గ్రంథములు, శాసనములు వెల్లడించుచున్నవి. అంత కింకను ప్రాచీనకాలముననుండి యరవమున కవితారచన కల దని ద్రవిడ విద్వాంసులు నిరూపించుచున్నారు. తెల్గునకంటె గన్నడకవితయు, నంతకంటె అరవకవితయు, నంతకంటె సంస్కృతప్రాకృతకవితయుఁ బ్రాచీనము లగుట సత్య మని యంగీకరింపవలసినదే! దానిఁబట్టి వానికి ప్రాచీనతాగౌరవము కూడ గణింపవచ్చును గాని, వానికంటె నర్వాచీన మయిన దన్నంతమాత్రాన తెలుఁగునకుఁ గౌఱంత రాదు సరికదా మఱొకవిధ మయిన గౌరవవిశేషము గానవచ్చుచున్నది. సజాతిభాష లయినద్రవిడ కర్ణాటభాషల కవితాధర్మముల మంచి చెడ్డల నవగతము చేసికొని, గుణములఁ బెంపొందించుకొని, మేల్మిమెఱుఁగులతో వెలసిన దన్న గౌరవము తెల్గున కున్నది. దీనిని నిట దృష్టాంతముగాఁ గొనవచ్చును. 1939 సంవత్సరము మాడల్ మోటార్లకంటె 1940 సంవత్సరపు మాడల్ కార్లకు యోగ్యత హెచ్చుకదా.

తెలుఁగునకుఁ గలసాజాత్యము

ప్రాచీనతము మయిన యరవకవితలోఁ బద్యచరణమునకు 'అడి' అని పేరు. అడి యనఁగా 'అడుగు'– పదము, చరణము. అరవమునఁ బద్యమునకు 'పాట్టు' అని పేరు. ద్రవిడమున

నతిప్రాచీన మనcబడు శిలప్పధికారము వృత్తములతోc గాక యిట్టి పాట్టులతోనే యున్నది. నేcడు మన తెనుcగునc గానవచ్చు లంకాయాగము, కుచ్చెలకథ, ఏలలు, ధవళములు, గొబ్బిపదములు, మొదలగుపదములవలె నవి కొంచెముగా సంగీతవాసనతోc జదువc దగినవై యుండును. అవి మాత్రాగణఘటితములు కాcబట్టి హ్రస్వదీర్ఘాక్షర ప్రస్తారపుc బొందికతో, గానానుకూలముగా నుండును. మన లంకాయాగము, కుచ్చెలకథ మొదలగు పదరచవలపలె నవి వందలకొలది 'అడిగళ్' చరణములు గలవై పొడుగువాటి యుండును, ఆవిధముగాc దొలుత కర్ణాటాంధ్రములలోcగూడ 'పాటలు పదాలు' ప్రాథమికరచన లయి యుండును. అట్లేని నాపద్ధతిమాటి కర్ణాటాంధ్రకావ్య రచనలు ప్రాయికముగా నా ల్గేసిచరణములు గల పదములతో నే యుండc గారణ మేమి? అని యోచింతుమేని దానికిc గారణము సంస్కృతచ్ఛందస్సు వైదిక ఛందస్సునుబట్టి పుట్టినది. వేదమున ఋక్కులు నాలుగుపాదములు గలవి. ఋక్కులో సగమునకు అనcగా రెండవపాదములకు అర్ధర్చ మని పేరు. ఋక్కులోని రెండుపాదము మూcడవ పాదము విడcబడి యుండును. దానికి సంధి యుండదు, సంస్కృతశ్లోకములు నాల్గుపాదములు గలవి. పాదము అనcగా నాల్గవవంతు అని కూడ అర్థ మున్నది. దానికే ద్రవిడభాషలలో 'కాలు' అని వ్యవహారము. కాలు అనcగా నాలుగవవంతే ఆర్థము. నాల్గవవంతు అని యర్థము కల దయినను కాలు శరీరావయములకుc బేరగుట యె ట్లనcగా నది శరీరమున నాల్గవ వంతగుటచేతనే, మోcకాలిదాcగ కాలు, ఇంకొకకాలు తొడభాగము, కలియcగా నడుము అరభాగము, నడుమునుండి తలదాcక ఒక అరభాగము, నాలుగుభాగములు గల శరీరము. భాషలో సంస్కృతశబ్దముల సంప్రదాయము నధికముగాc గైకొన్నట్లు, ఈసంప్రదాయము ననుసరించి కర్ణాటకులు, నాంధ్రులును సంస్కృతచ్ఛందస్సంప్రదాయమును గొంత యనుకరించిరి. అనcగాc బద్యములు నాల్గుచరణములు గల వగుటను. ఈ యనుకరణమునcగూడc దొల్తటివారు కర్ణాటకులు.

అరవమున 'పాట్టు' అనcబడునది కర్ణాటాంధ్రములందు 'పద్య' మైనది. పదములు చరణములc (పాదములు కాదు) బట్టియేర్పడినవి గాన అట్లు పేరయ్యెను. అడిగళ్ – పదములు– చరణములు ఎన్నియేని సాగుచుండుట, పదము లెల్ల నొక దానితో నొకటి కలిసి యుండుట, దేసిసంప్రదాయము. పద్యమునకు నాల్గుపాదము లుండుట, అందు రెండు మూcడు చరణములు విడcబడి యుండుట, సంస్కృతప్రాకృతసంప్రదాయము. కర్ణాటాంధ్రులు పద్యమునకునాల్గుచరణములుండుట యను సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించినను నందు రెండుమూcడుచరణములు విడcబడియుండుట యనుపద్ధతిc బాటింపరయిరి. పాదములు నాల్గింటిని మించి యుండుట, రెండు మూcడు చరణములు సంధి గలసి యుండుట యను దేసిసంప్రదాయముగూడ నానాcడు కొంతసంస్కృతరచనలలోc జేరినట్లున్నది. కొన్నిశాసనములలో శ్లోకము లయిదేసిచరణములుగలవి గలవు. మఱియు మిక్కిలివిలువగలది ప్రశస్తశాసనకావ్యము అని ప్రస్తుతింపcబడు ఐహోలు పులు కేసి సంస్కృతశాసనమున శ్లోకములు రెండు మూcడు చరణములు సంధి గలవై యున్నవి.

పిష్టం పిష్టపురం యేన జాతం దుర్గ మదుర్గమమ్
చిత్రంయస్య కలేర్వృత్తం జాతం దుర్గ మదుర్గమమ్

తెల్గుమేల్మిమెఱుcగులు

ద్రవిడకర్ణాటభాషలలోc బ్రాసనియమము తెల్గుననున్నట్లే యున్నది. కాని యతినియమము అరవమునc గొన్నితెఱcగుల పద్యముకే యున్నది. కన్నడమున లేనే లేదు. తెల్గున నన్నిజాతుల పద్యములకు యతిప్రాసములు నియతములుగా నున్నవి. ఇది తెల్గురచనకుc గలయొకవిశేషము.

ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్ర భాషాత్రయమునకు సమానమయిన యీ ప్రాసము చరణమున రెండవ హలక్షరము ఒక్కటిగానే

యుండుట సంస్కృతప్రాకృతజన్యములయిన యౌత్తరాహభాషలకు నీ దాక్షిణాత్య భాషలకును బ్రాసవిషయమున గొప్పభేద మున్నది. ఔత్తరాహభాషలు చరణాంత్యప్రాసము గలవి. దాక్షిణాత్యభాషలు చరణాదిప్రాసము గలవి.

ప్రాసపద్ధతి తొలుత వెలసినద్రవిడభాషలో కచటతపవర్గముల ననునాసికముతక్కఁ దక్కినవాని కెల్ల నొక యక్షరమే యుండును. సంస్కృతశబ్దములు వర్గాక్షరము లెల్ల భిన్నముగాఁగలవే యయినను నవి యరవమునఁ జేరినపుడు ద్రావిడోచ్చారముచొప్పున భేదము లేనివే యగును. వారికి కఖగఘలకు భిన్నోచ్చారణముండదు, కావున వర్గప్రాసము ద్రవిడమున నున్నది కర్ణాటభాషలో గూడఁ బ్రాచీనతరకాలమున వర్గప్రాస ముండెడిది. మఱియు చ వర్ణమునకు 'శషస' లకు గూడ నొకటే వర్గలకుఁ గూడ నొకటే యుచ్చారము, ఆ యక్షరములకుఁ బ్రాసము చెల్లును.ఆ సంప్రదాయముచొప్పున కర్ణాటమునఁ గూడ 'శాంతప్రాస' మనుపేర 'శషస' ల ప్రాసము సమ్మత మయియే యుండెను.

కర్ణాటభాషాకవిత పుట్టిననాఁటి లక్షణగ్రంథముగా గుర్తింపఁ బడినకవిరాజమార్గమున వర్గప్రాసము పరిగణింపఁబడినది, దానిలక్షణ మిట్లు;

క. సకలజనవిసుతనంశ
మఖసదృశవిశాలవివిధవిభవోదయనం
ప్రగతగుణగణననరిబల
విఘటననం కండనణువ నారాఘవనం,

మఱియు శషసల ప్రాస సమీపప్రాస మనుపేర నిట్లు చెప్పఁ బడినది.

క. శశధర బింబాననెయం
ఝష కేతన కేత నాభ తనుమతననువతం
బిసవిసద వర్ణెయంకం
డొసదంబస దొళగె జనకతనయళనలవం,

క్రీ. 820 నాఁటి ప్రాచీనతమలక్షణశాస్త్రకర్త తత్ప్రాచీవపద్య రచనాసంప్రదాయముచొప్పున నిట్లు చెప్పినను, గర్ణాటకమున నర్వాచీనజైనకపు లీవర్గ సమీపప్రాసముల నంతగాఁ బాటించినవారు గారు, కర్ణాటకులలో నర్వాచీనశైవకపులు మాత్రమే వీనిని గొంత నీవర్గ ప్రాసము పరిగణితమై యున్నది.

క. సుకవీశ్వర వాగ్వైఖరి
సుఖదం బగునిగమశిఖరసూక్తులు మోక్షో
పగమమును దయాధర్మము
లఘనాశకము లన నివి యుదాహరణంబుల్.

–

ఆంధ్రవృత్తరత్నాకరము

దీనికి నుమామహేశ్వర మనుగ్రంథమునుండి లక్ష్యము.

క. మాకందఫలరసంబుల
నాఁ కలి గొని మేము గ్రోల నాకొమ్మలలో
చీకటిలో నపు డొకచిలు
కేగతినో మోవి గఱచె నెఱుఁగనె చెలియా!

మఱియు శ, స ప్రాసము తెల్గున బహుమహా కవిప్రయుక్తమై యున్నది.

తెలుఁగు మెఱుఁగులు,

ఈ విధముగా నియతముగా నది ద్రవిడకర్ణాటములకంటె నధికముగా యతిప్రాసములఁ గూర్చుకొనిద్రవిడమునఁ గలపదముల హలంతత్వము తొలఁచికొని సంస్కృతపదపరికరము నధికముగాఁ గైకొని కర్ణాటమునఁ గలశిథిలద్విత్వము నెంతో విడనాడి యజంతపద ములతో నరస్తున్నల యుచ్చారముతో సీసము, తరువోద, ద్విపద మొదలయిన దేశిచ్ఛందో రచనలతోను, కంద మనుప్రాకృతచ్ఛందో రచనతోను, చంపకోత్పలాది సంస్కృతచ్ఛందో రచనలతోను బెరసి

తన చుట్టు పట్టులభాషల సర్వసౌభాగ్యముల నలవరించుకొని, తొందర తొలcచుకొని, సుందరమై శోభిల్లునట్లు వేయి యేండ్లనాcడు నన్నయ యాంధ్రకావ్యపథమును దీర్చినాcడు. అతనికిc బూర్వము సీసములు, గీతులు, తరువోజలు, అక్కఱలు ననుదేసివృత్తములే యిన్నూ ఱేండ్లకుc బుర్వమునుండి శాసనములందుc గానవచ్చు చున్నవి. నాcటి శాసనములందు గానవచ్చు పద్య రచన లెల్ల నిట్టివే. ప్రాకృతకవితలకు గందము ప్రధాన పద్యము, వృత్తములు, కందము సంస్కృతప్రాకృత సంబంధమునుబట్టి తెల్గునc జేరినవి. కాని యా పురాణవృత్త రూపములు, కందపద్యరూపములు గల తెల్గు శాసనములు నన్నయకుc బూర్వపువి కానరావు. కాని యాకాలమును గన్నడసంప్రదాయముచొప్పునc బ్రాసమాత్రము గలశ్లోకములు, ఆంధ్రసంప్రదాయము చొప్పున యతిప్రాసములు రెండును గలకందపద్యములు, తెల్గునాటిసంస్కృత శాసనములందుc గాననగును.

వయిcబేర్కొన్న దేసిరచనలలో మధ్యాక్కఱకుc, దరువోజసీసముల కెక్కువ ప్రాముఖ్య మున్నటున్నది. తెల్గుభాషలోc గలపాటలు, పదాలుచాలమట్టుకు కొంచెపు మార్పులతో సీసములు, తర్వోజలు, ద్విపదలు నగును. వానిలో మధ్యాక్కఱలు మాత్ర మేవో వింతతీరు గలవిగా, సులువుగాc జదువరానివిగా నున్నట్లుండును. దానికిc జదువుటలో సుఖగతీ యున్నట్లు కానరాదు. సంగీతప్రియులగునాంధ్రు లిట్టివాని నేలపరిగ్రహించిరా యని, చదువుట యెట్లా యని చాల సందేహించు చుండువాcడను. మధ్యాక్కఱతీ రిట్టిది.

స్వస్తి నృపాంకుశాత్యన్త వత్సలసత్యత్రి నేత్ర
....

ఒకనాcడు మాయింట స్త్రీలేవో పాటలుపాడుచుండcగా సందొకదానినడక నాకు హృద్యముగా నుండెను. దాని గణవిభాగముచేసి పరిశీలించి చూతును గదా యది మధ్యాక్కఱగణములు గలదై

యుండెను. ఆపాటఫణితి చాల సుఖముగాc జక్కగా నున్నదిగాన, ఆ ఫణితిని యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసన మధ్యాక్కఱను జదువcగా హృద్యత తోcచెను. నేను వినిన పాటమాదిరి యిట్టిది.

అంతట రాములవారు
    ఆంగన సీతను గూడి
సంతస మందుచు వేగ
    స్వపురమునకుc జనుదెంచి
తమ్ములతోడ గలసి
    నెమ్మది రాజ్యము లేలె
ధర్మముతోడc బ్రజలెల్ల
    తామరతంపర లైరి.

ఇందు రెండింద్రగణములు నొక నూర్యగణమును, మరల రెండింద్రగణములు నొక సూర్యగణము ననుక్రమమునc బదములు అనcగా చరణములు ఉన్నవి. పయిపాటలలో నిట్టిచరణములు పదులకొలcది వందల కొలcదిగా నుండును. సంస్కృత సంప్రదాయము ననుసరించి పద్యము నాల్గుచరణములు గలదిగా నుండునట్లు చూచుకొనుటలో నీపాటఫణితిని రెండుపదములను అడుగులను – చరణములను ఒక పాదముగా – నాల్గవభాగముగా– గ్రహించి పాటలోని యెన్మిదిపదములను రెండేసి రెండేసిగాc గలిపి, నాల్గుపాదముల పద్యముగాc జేసికొని దానికి మధ్యాక్కఱ యని పేరిడిరి. మధ్యాక్కఱ యను పేరిలోని ‘మధ్య’పదము మంచి ప్రయోజనము గలది. అది యాపద్యపాదమును జదువునపుడు మధ్యమునకుc గత్తిరించి చదువవలె ననుటకు జ్ఞాపకము. ఎనిమిది చరణములపాట యీ మార్పువలన నాల్గుపాదముల పద్య మగుట నాల్గుప్రాసములతో నరిపోవుట కుదిరినది. పాటలకు, నీపద్యరచనలకుcగలసాజాత్యమును గుర్తింపక పోవుటచే మధ్యాక్కఱ మన కిపుడు చదువc గష్ట మగుచున్నది. పయి పాటఫణితి మధ్యాక్కఱcజదివి చూతము.

స్వస్తి నృపాంకుశా, త్యస్త
వత్సల, సత్యత్రి, నేత్ర
విస్తర, శ్రీయుద్ధ, మల్లుఁ
డనవద్య, విఖ్యాత, కీర్తి
ప్రస్తుత, రాజాశ్ర, యుండు
త్రిభువనా, భరణుండు, సకల
వస్తుస, మేతుఁడు, రాజ
సల్కిభూ, వల్లభుం, దర్థి

ఇట్లే మనయిండ్లలోఁ బాడెడుపాట లెన్నెన్నో దేసి రచనలు సంస్కృతసంబంధము లేనివి. అవియే యిప్పటికిని నరవమున గొప్ప కావ్యములలోని ఛందోరచనలు. పంపాది కర్ణాటకవులయు, నన్నయభట్టారకాది తెల్గుకవులయు నంస్కృతానుకరణ నంస్కరణములమూలమున నారచనలు నుకవితలలోఁ బరిగణితములుగాకయొక ప్రభేదముగా మాత్రమే వేఱుపడిపోయినవి. సంస్కృత వృత్తాదిరచనలు నన్నయభట్టార కాదుల మూలమునఁ బ్రాబల్యమును బొందినవి. ఆరచనకు విస్తరకవిత లని లాక్షణికులు పేరిడిరి. తెల్గుకవిత యాశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము లని నాల్గుతెఱఁగులు గలదని లాక్షణికుల నిరి. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డనఁబడినపెద్దనామాత్యుఁడు తాను చతుర్విధకవితావిశారదుఁడ నని చెప్పుకొన్నాఁడు. అందు మధురకవిత యనఁగా పాటలు మొదలగునవి. *లక్షణదీపికలో నీవిషయమిట్లు చెప్పఁ బడినది.

* "మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కళికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీతప్రబంధంబులు, చతుర్భద్రికాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానంబున వెలయుపదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, నుయ్యాల జోలలు, జక్కులరేకుపదంబులు, చందమామసుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పదాష్టపదులు నివి యాదిగాఁగల్గు నన్నియు". – లక్షణదీపిక

దేసి యగునీమధురకవితనుగూర్చి ముచ్చటించుటలో నన్నయ భట్టారకుని విస్తరకవితానిర్మాణవిశేషముల నించుక పేర్కొందును. ఈవిస్తర కవితలో

1. పద్యములు నాల్గుచరణములు గలవిగా నున్నవి.

2. రెండవ మూఁడవ చరణములు విడఁబడక కలసియే యున్నవి.

3. దేసిరచనాభేదము లెల్లఁగాక యందునుండి సీస, తర్వోజ, గీత, మధ్యాక్కఱ, అల్పాక్కఱాదులు కొన్నియే గ్రహింపఁబడినవి.

4. సంస్కృతవృత్తము లెల్లఁ జేకొనఁబడినవి.

5. పాటల పదాల సంప్రదాయముచొప్పున ప్రాసయతి కూడ యతిభేదముగా సీసగీత్యాదులలో గ్రహింపఁబడినది. అసలు ప్రానయతి రెండుచరణముల నొకపాదముగా మార్చుట యన్నసంప్రదాయము చొప్పునఁ బుట్టినదే.

6. సంస్కృతమున సంయుక్తాక్షరమునకుఁ బూర్వాక్షరము గురువు కావలెనన్నపద్ధతి విడనాడఁబడినది. అనఁగా "తత్ర వ్యాస ఇతి స్థితో ముని రపి క్షోణీశ్వరే సత్కృపా" ఇత్యాదివిధమున వ్యా, స్థి, క్షో అక్షరములకుఁ బూర్వాక్షరములు సంస్కృతమున గురువు లయినవి. పదములు సమస్తములుగా నున్నను, వ్యస్తములుగా నున్నను, నంయుక్తాక్షరపూర్వలఘువులు గురువు లగుటే సంస్కృతసంప్రదాయము. ప్రాచీనకర్ణాటకపు లీపద్ధతిని గర్హించిరి. వారు సంస్కృతసమానము గానప్పుడు, ఏకపదము కానప్పుడు లఘ్వక్షరము పూర్వమందుండఁగాఁబరమందు రేఫేతరసంయుక్తాక్షరముండునట్లు సంహితయే కల్పింప రాదనిరి. శబ్దమణి దర్పణమున సంధిదోషప్రకరణములో నిట్లున్నది.

క. పరపదపూర్వం ద్విత్వా
క్షర యాగిరె పూర్వపదద చరమం హ్రస్వా

క్షర మాగె సంధిదోషం
సరేఫ మిది రాగె శిథిల మిందనుసరిపర్.

అనఁగా – రేఫసంయుక్తాక్షరమునకు మాత్ర మీదోషము లే దనిరి. 'సర్వాస్వపి చ భాషాసురహాయుక్తే పరేక్షరే, పూర్వలతావేష్టా' అని సంస్కృతమువారుకూడ రేఫవిషయ మంగీకరించిరి. ఇట్టిసంధి యుండరాదు.

క. బరసి క్షత్రియరుం కు
ల్లిరిసి ప్రియకుశలవార్తయం నెఱెకేళ్ద
స్థిరవిర్దుప్రభునుడియె
ప్రరూఢముదనాదనాతనెంబుద మార్గం.

నన్నయభట్టారకుఁడు కూడ సరిగా నీమార్గమునే తెలుఁగునఁ బాటించెను గాని రేఫేతరసంయుక్తాక్షరమునకుఁ బూర్వము లఘ్వక్షర ముందున ట్లెక్కడను బద్యమునఁ గూర్పు కూర్చినట్లు కానరాదు. అనఁగా –

"ఆతఁడు ధ్వస్తకల్మషుఁడు వ్యాససమానుఁడు ధ్యానమగ్నుఁడై" ఇత్యాదివిధమున నన్నయభట్టారకరచనలు కానరావు. "వాఁడా ధ్వస్తసమస్తకల్మషుఁ డహో వ్యాసోపమానుండు" ఇత్యాదివిధముల నుండవచ్చును. ఇప్పుడు ముద్రిత మయిన నన్నయ భారతయున నేతద్విరుద్ధ ప్రయోగములు కొన్ని కానవగును. కాని యవి యెల్ల నీనియమము నెఱుఁగగక పోవుటచే లేఖకులమూల మునను, బరిష్కర్తలమూలమునను నేర్పడినవి.

ప్రాచీనకర్ణాటకవు లీనియమమును సరిగాఁ బాటించిరి. నన్నయ పాటించెను. నన్నిచోడఁడు పాటించిట్లున్నాఁడు. కాని తర్వాతికవులు మఱికొంత స్వాతంత్ర్యము వహించినారు. తిక్కనాదుల రచనలలో రేఫేతరసంయుక్తా క్షరముల పూర్వము లఘువు లుండునట్లు రచన లున్నవి. కాని యీసంయుక్తాక్షరోచ్చార మునకు శైథిల్యము కల్పించి పూర్వాక్షరము లఘువుగానే యుండునట్లు చేసిరి. తిక్కన తర్వాతి కవీశ్వరు లీపద్ధతిని బాహాటముగాఁ బాటించిరి.

నన్నయభట్టారకుఁడు భాషలోను, గవితలోను గ్రొత్తపద్ధతులను గొన్నింటి నిట్టివానిని ప్రవేశపెట్టి కావ్యపథమును దిద్దుటచేతనే యాతఁడు ఆంధ్రకవితాగురుఁ డని, యాదికవి యని, వాగనుశాసనుఁ డని ప్రస్తుతుఁ డయ్యె ననుకొందును.

కొలనిగణపతిదేవుఁడు – ఈతఁ డెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కించుక తర్వాతివాఁడగును.

వీరి నెల్లను సంస్కృతవిమలభాను
లని ప్రశంసించి మఱియును నంధ్రకావ్య
పథము దీర్చిననన్నయభట్టు గారి
నుభయకవిమిత్రు నెఱ్ఱన నభినుతింతు. అన్నాఁడు.

నన్నయ ప్రాచీనకర్ణాటకకవులతీరు ననుసరించి ప్రాయికముగా సంస్కృతప్రాయరచననే చేసినవాఁ డయినను, దేసితెల్గుపల్కుబడిని గూడఁ బెక్కుపట్టుల నెక్కొల్పినాఁడు.

నన్నిచోడఁడు

సంస్కృతప్రాయము, నియమబహుళము నగు నన్నయభట్టారకుని రచనమును వెన్నాడినను నన్ని చోడఁడు తనకుమారసంభవకావ్యమున దేసిభాషను, దేసితలఁపులను, దేసివర్ణనలను, దేసికవితాపరికరములను జాలఁగా సంగ్రహించినాఁడు. కుమారసంభవమున నాటవికవర్ణనలు, యుద్ధవర్ణనము మొదలగుపట్టులు చాల దేసితీరులతో నున్నవి.

జీఱికకల్లు ద్రావి మద
సింధు రగామిను లన్ని కేఱియర్
వాఱుచు గౌడుగీతములు
వాడుచుఁబొల్పుగఁ గ్రాలియాడుచున్
గోఱడ మాడుచుం బతుల
కున్వశవర్తులు గాక మేరకున్

మీఱుచు వన్యకాంతలుర
మింతురు తద్విపినాంతరంబునన్.
మఱొక్కపద్యము -

ఉదుటఁ దెమల్చి మ్రింగు సరసోదకబిందులసమౌక్తికంబు లం
గదఁ గబళించుఁ బీల్చు వడగండ్లకునుం దను వోసరించుఁదో
యదము లదల్చి తూరు నచిరాంశులతాగ్రము లెక్కుమెల్పునం
జదలకు నుప్పరం బెగయుఁ జాతకపోతకముల్ సెలర్చుచున్.
కుమా 6-99

పాల్కురికిసోమన

ఈతనికృతులలో భాష, కథావస్తువు, ఛందస్సు- మూఁడును దేశీయములే. నన్నయభట్టారకాదుల తెఱఁగు వేఱు, ఈతని తెఱఁగు వేఱు, ఈతఁడు తన కృతులలో దేసిరచనలఁ బెక్కింటిఁ బేర్కొనెను. అవి యివి.

'భామలు శుభవేళఁ బాడెడు నట్టి
తామరవిరులు నీతామరల్ గావె.

❊ ❊ ❊

ఆరుదొంద సందులో నాంధ్రదేశంబు
పరస బంతులు గట్టి పాడు టెట్లనిన
నల్లవో!నల్లవో!నగరాజరాజ!
మల్లయా!మల్లయా!మహనీయ తేజ!
పరమపాతకకోట్లు భస్మమై తూలు
సిరిగిరిమల్లన్న శరణన్నఁజాలు'

ఇట్టిదేదో పాట!

మది నుబ్బి సంసారమాయాస్తవంబు
పదములు తుమ్మెతపదముల్ ప్రభాత
పదములు పర్వతపదము లానంద

పదములు శంకరపదముల్ నివాళి
పదములు వాలేశుపదములు గొబ్బి
పదములు వెన్నెలపదములు సెజ్జ
వర్ణన మఱి గణవర్ణపదము
లర్ణవఘోషణ ఘూర్ణిల్లుచుండఁ
బాడుచు వాడుచుఁ బరమహర్ష మున.

మీఁదఁ బేర్కొన్న పదములలోఁ దుమ్మెదపదములు మొదలగుకొన్ని జాతులపదరచనలను నే నిప్పటి కిర్వదియైదేండ్లకుముందుఁ గొన్నింటి సేకరించి కృష్ణాపత్రికలోఁ బ్రకటించితిని, ఇటీవల భారతిలోఁ గొన్నింటిఁ బ్రకటించితిని, బాలకుల పదములను, స్త్రీలపాటలను, పామరుల పాటలను, వృద్ధుల పాటలను-బాలభాష, స్త్రీభాష, పామరభాష, వృద్ధభాష యనువిభాగములతో సేకరించి, ప్రకటింపవలె నని నే నప్పు డనుకొంటిని. శ్రీనందిరాజు చలపతిరావుగారు స్త్రీలపాటలను బెక్కింటి సేకరించి, ప్రకటించి గొప్పయుపకృతి సల్పివారు. ఇట్టిదేసివాఙ్మయ మింక నెంతయో యుద్ధరింపవలసియున్నది. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు తెలుఁగున దేసిరచనలఁ బెంపొందింపఁ బ్రయత్నించిన ట్లున్నాఁడు గాని, యాపూన్కి కాకాలమున నంతగాఁ బరిపోషము దొరకలేదు. ఆకాలముననే కర్ణాటదేశమున శివకవులు తెగఁబడి రగడలు, షట్పదులు మొదలగు దేసిచ్ఛందోరచనలతోఁ, జాల భాషాస్వాతంత్ర్యముతోఁ గావ్యరచనల సాగింప నారంభించిరి. ఆకర్ణాట దేశమునఁ బ్రాచీనతీవృత్తరచనలకుఁ దద్భాషకు హళ గన్నడ మనీ. శివకవులు వెలయించినదేసిరచనలకుఁ, దద్భాషకు హొసగన్నడ మనీ పేరు. రెండు తెఱఁగుల కావ్యరచనలకు భాషలో, ఛందోనియమములలోఁ జాలభేదము లున్నవి. కర్ణాటకు లైదాఱువందలయేండ్లకుఁ బూర్వము సాగించినకవితాపరిణామమును నేఁడు తెలుఁగువారు సాగింపఁజూచుచున్నారు, ఈ ప్రయత్నము శుభోదర్క మగుఁగాక!

తిక్కనసోమయాజి

తిక్కన నన్నయసంప్రదాయమువాఁడే కాని, భాషలో, భావములలో నత్యధికముగా దేసితనమును జొప్పించినాఁడు నన్నయరచనలలోని ప్రసాదగుణ మీతని రచనలకు లేదు. పలుకు పలుకు ప్రయోజనము గల దగునట్లు, కూర్పున మర్మ ముండునట్లు, లోఁతు లోఁతుగా యోచించినఁగాని యర్థము కానట్లు, కల్పనాచమత్కృతితో నీతఁడు పద్యరచన చేయును. పెక్కుచోట్ల సమాస మన్నమాట యుండదు, రెండు మూఁ డక్షరాల తేటపలుకు లుండును. తేలికగాఁ బద్య ముండును. అన్వయము పలుదెఱఁగులఁ గుదురఁ దగినదై యుండును. అర్థ నిర్ణయమునకు గజిబిజిపడవలసినదే. రెండుపద్యములఁ జూపుదును.

పగ యడగించు టెంతయు శుభం బది లెస్స
యడంగునే పగం
బగ వగగొన్న మార్కొనక పల్కకయుండఁగవచ్చునే
కడుం
దెగ మొదలెత్తి పోవఁ బగ దీర్పక యుండినఁ
గ్రౌర్యమొందు నే
మిగతిఁ దలంచినం బగకు మేలిమి లేదు ధ్రువంబు
కేశవా!

ఉద్యోగపర్వము–ద్వితీయాశ్వాసము.

కనుగొని కోపవేగమునఁ గన్నుల నిప్పులు రాల
నంగముల్
గనలఁగ సాంద్రఘర్మసలింబులు గ్రమ్మ
నితాంతదంతపీ
డనరటదాస్యరంగవికటభ్రుకుటీ చటుల ప్రవృత్తన
ర్తనఘటనాప్రకారభయదస్ఫురణాపరిణద్ధమూర్తియై.

విరాటపర్వము–ద్వితీయాశ్వాసము

ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ

ఈ మహాకవి హరివంశములోని కృష్ణ బాలక్రీడావర్ణ నాఘట్ట మెల్ల దేసికవితాచమత్కారమయము. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నది యసాధారణరచనము. ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడ దేసివర్ణన నించుక చూపుదును.

సీ॥ పొలుపారఁగా బోరగిలి...........

ఈతఁడు తాటిచెట్లను, తాటిపండ్లను జమత్కారముగా వర్ణించినాఁడు. ఆంధ్రులకుఁ దాటిచెట్టు కల్పవృక్షము, ఆంధ్రులచెవులఁ బెట్టికొనుతాటియాకులే సంస్కృతమున 'తాటంకము' లయినవి. మంగళసూత్రమునఁ జుట్టి కట్టుకొన్న తాటియాకుకే 'తాళిబొట్టు' అని పేరు. ఆంధ్రుల లిపిలేఖనములకుఁ దాటియాకే ముఖ్యము. కాన దానికి 'కమ్మ' యని పేరు.

శ్రీనాథుఁడు

శ్రీనాథుఁడును దాటిపంటి నుపమానముగాఁ గొని మంచిపద్యము చెప్పినాఁడు.

గీ॥ సంజకెంపును దిమిరపుంజంపునలుపు
గమియ బ్రహ్మాండభాండంబు గరము మెఱసెఁ
బరమపరిపాకదశ వృంతబంధ మెడలి
పతన మగుత్రాటిపంటితోఁ బ్రతిఘటించి.

శ్రీనాథుని పల్నాటివీరచరిత్ర, కాటమరాజు కథలు దేసికవితామయములు. ఆతఁడు నన్నయ మార్గానుసారి యైె సంస్కృతప్రాయరచనలు సాగించినవాఁడే యయినను దేసిరచనలు నాతని కృతులలో ననేకము లున్నవి. ఒకటి రెండు చాటువులఁ జూపుదును.

చిన్న చిన్న రాళ్లు చిల్లరదేవుళ్లు
నాగులేటినీళ్లు నాపరాళ్లు
సజ్జజొన్నగూళ్లు సర్పంబులును దేళ్లు
పల్లెనాటిసీమ పల్లెటూళ్లు.

మందరాద్రిసములు మానవు లందఱు
చందమామకూన లిందముఖులు
కందు లేనిమౌ క్తికంబులు జొన్నలు
కుదనంపు బెడ్డ కుందుగడ్డ.

శ్రీనాథునినాఁటికి దేసికవితామయము లగు యక్షగానములు ప్రబలియున్నవి. 'కీర్తిగంధర్వులు – గాంధర్వమున యక్షగానసరణి' నని శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున యక్షగానములఁ బేర్కొన్నాఁడు. యక్షగానము లలోఁ గాన నగు దేసికవితా రచనలఁ గొన్నింటిఁ బేర్కొనుచున్నాను.

కూనలమ్మ పదాలు (కూనరాగలు)

కవితారసపుజల్లు ఖడ్గాలగలుగల్లు
కరణాలకే చెల్లు ఓకూనలమ్మ!
కాపువాఁడే రడ్డి గరికపోచే గడ్డి
కానకుంటే గుడ్డి ఓకూనలమ్మ!

ఆంధ్రప్రజల నాలుకల నాట్య మాడుచున్నవి, ప్రజాసామాన్యము నకు సులువుగాఁ దెలియఁదగినవి, సంగీతవాసనతోఁ జక్కఁగా జదువదగినవి, యాంధ్ర భాషకు సహజ మయినవి యగుపై దేసిరచనాప్రభేదములను, మఱియు కుచ్చెల కథ, లంగాసారథి మొదలగువందలకొలఁదిపదములు గల గొప్ప పదరచనలను సర్వాంధ్ర దేశము గ్రహించి, భావి వాఙ్మయవికాసమునకు యువకవులు ప్రయత్నింతురు గాక యని కోరుచున్నాను. ఆంధ్రవాఙ్మయ మంతటను సంస్కృతపరివర్తనమే, సంస్కృతానుకరణమే యని తేలఁబలుకువారు కొంద ఱున్నారు. ఆనింద యక్రమమయినది.

❋ ❋ ❋

4
రెడ్డిరాజులు-ఆంధ్రభాషాసేవ

మ. మహనీయంబుగ నంధ్రభూవలయముం బాలించుచుంబ్రాజ్ఞులై
బహుకావ్యంబులు చెప్పుచున్ మఱియుఁ జెప్పంజేయు చాముష్మిక
స్పృహతో ధర్మము లాచరించుచు జగజ్జేగీయమానంబుగా
నహమల్ పుచ్చినరెడ్డిరాజుల సముద్యత్కీర్తిఁ గీర్తించెదన్.

ఆదికాలమునుండియు నంధ్రవాఙ్మయ భాగ్య భాండాగారమున రెడ్డిఱేండ్లు గొప్ప భాగస్వాము లయి ప్రఖ్యాతి గాంచుచున్నారు. వారి మహనీయతను బదింబదిగా నేను ప్రశంసించుచునేయున్నాను.

ఇప్పటికి ముప్పదియైదేండ్లకు ముందు నే నిర్వది యేండ్ల ప్రాయమువాఁడనయి యుండఁగా చెన్నపురి కరిగితిని. నాఁడు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో గ్రంథసామగ్రిని బరిశీలింపఁజొచ్చినప్పు డందు 'మెకంజీ లోకల్ రికార్డ్సు' అనుపేర మున్నూటి దాఁకఁ గల దేశచరిత్ర సంపుటములలో నెక్కడఁబట్టినను రెడ్డిరాజుల ధానధర్మములయు, శాసనములయు ప్రశంసలు పుష్కలముగాఁ గానవచ్చెను. మధ్యాంధ్రదేశము – అనఁగా నేఁటిగోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు, నెల్లూరు, కర్నూలు, కడప మండలములు–ఆనాఁడు వేదవేదాంగాదివిద్యలు నేర్చినబ్రాహ్మణులతో నిండియుండుటకును, నం దనేకు లగ్రహారికులై సంవత్సమృద్ధు లగుటకును, దుర్గములు, చెఱువులు, కాలువలు, ధర్మవనములు, పాడిపంటలు గలిగి దేశము సుభిక్ష మగుటకును, దేవాలయములు నిత్యోత్సములతోఁ దేజరిల్లుటకును, వేయేల? నేఁటి తెలుఁగునాటివారి తెలివితేటలకు, నాగరికతకు గూడఁ బదునాలుగు పదునైదు శతాబ్దులలో నూటయేఁబదియేండ్లేయయినను బెంపొందియున్న రెడ్డిమహారాజ్య మొక ప్రధానకారణమన్న చరిత్రాంశ మాచరిత్రాంశపు సంపుటములలోఁ గరతలామలకముగా గోచరించెను. నేఁడు మధ్యాంధ్రదేశమున బ్రాహ్మణులు అన్నవస్త్రములు గలిగి, విద్యావిభవములు గలిగి పలువు రున్నా రనఁగా దీనికి గొప్పకారణ మానాఁడు రెడ్డి రాజులు

వీరిపూర్వుల విద్యావిశేషముల నాదరించి చేసినయగ్రహారాది సత్కారములగు ననుట యథార్థకథనము! కొండవీటిరెడ్డిరాజులయు, రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజులయు శాసనములఁ గొన్నింటి నేనిఁ జూచినను నీ విషయము వెల్లడి కాఁగలదు. శ్రీనాథుఁడిట్లు చెప్పివాఁడు.

సీ. ధరియింప నేర్చిరి దర్భ వెట్టెడు వ్రేళ్ళ
  లీల మాణి క్యాంగుళీయకములు
కల్పింప నేర్చిరి గంగమట్టియ మీఁదఁ
  గస్తూరికాపుండ్రకములు నొసల
సవరింప నేర్చిరి జన్నిదంబులమ్రోలఁ
  దారహారములు ముత్యాలసరులు
చెఱువంగ నేర్చిరి శిఖల నెన్నడుములఁ
  గమ్మనిక్రొత్తచెంగల్వవిరులు

గీ. ధామముల వెండియును బైడిఁ దడబడంగ
బ్రాహ్మణోత్తములగ్రహారములలోన
వేమభూపాలుఁ డనుజన్ము వీరభద్రు
ధాత్రి యేలింప గౌతమీతటమునందు.
–భీమఖండము

శ్రీశైలము, అహోబలము, పంచారామములు మొదలగు పుణ్యస్థలముల వైభవమును రెడ్డిరాజు లెంతో పెంపొందించిరి. మధ్యాంధ్రదేశమున వేద, శ్రౌత, స్మార్తోభయ మీమాంసా, తర్క వ్యాకరణ, సంగీత, సాహిత్య, వైద్య, జ్యోతిషాదిశాస్త్రములకు వారుచాలనభ్యుదయముఁ గూర్చిరి. వారు షట్కాలశివపూజాధు రంధరులయి యాముష్మిక పరాయణులయి వెలసిరి, నేఁడును రెడ్డికులమువారిలోఁ బలువురు భాగ్యభరితులు, శీలశోభితులు, త్యాగులు, భోగులు, ప్రతిభాశాలులు, విద్వాంసులు, కవులు వెలయుచున్నా రనఁగా దానికి నానాఁటి రెడ్డి రాజేంద్రుల

వంశపారంపర్యపు సంస్కారమే ప్రధానకారణ మనుట యసంగతము గాదు. ముప్పదియేండ్లనుండియు నా కీ రెడ్డిరాజ్య వైభవానుస్మరణమున నభిమానము మెండు. ఇట్టి యభిమానము నానాఁడే 'శ్రీనాథ చరిత్ర' రచనాసందర్భమునఁ గొంత దీర్చుకొంటిని.

ఇప్పు డిక్కడ రెడ్డిరాజుల విద్యావిలాసముల గూర్చి మాత్రమే కొంత వివరింతును.

గోనబుద్ధారెడ్డిగారు - తత్పుత్రులు

పాల్కురికి సోమనాథుని మూలమునఁ దెలుఁగున ద్విపదరచనకు విలువహెచ్చెను. ద్విపదరామాయణమునఁ దత్కర్తలు బుద్ధయ, తత్పుత్రులు కాచయవిఠలు లనియే కలదు. కాని వారికుల మేదో యందుఁ దెలియరాదు. వారియింటిపేరు మాత్రము 'గోన' యని యనేకప్రతుల లోను 'కోన' యని కొలఁదిప్రతులలోను గలదు. వారు రాజ్యము నేలినయేలిక లగుట గ్రంథమున స్పష్టముగా నున్నది. పశ్చిమాంధ్రదేశమున 13, 14 శతాబ్దులలో రాచూరుదుర్గ నిర్మాతలై రాజ్య మేలినవారు 'గోన' వంశమువారు రెడ్లు సుప్రఖ్యాతులు, వారి యింటిపేరు 'కోన' యనుట సరికాదు. ఆనాఁటి శాసనములం దెల్ల వారి యింటిపేరువారు క్షత్రియులు కోనసీమ (గోదావరీమండలము) పాలకులు వేఱుగా నున్నారు, గోనపదసంగతి, బుద్ధ కాట విఠ్ఠనామసంగతి * రాచూరుదుర్గనిర్మాత లగు రెడ్డిరాజులకే కలదు, కావున రంగనాథ రామాయణ ప్రసక్తులు రెడ్లే కాని క్షత్రియులు గారని నిశ్చయింపవలెను. ఐతిహ్యమును, నాప్తవాక్యమును బ్రమాణముగాఁ గొనకున్నచోఁ బ్రాచీనచరిత్రనిర్మాణము దుష్కర మగును, రంగనాథుఁడనుకవియే లేఁడని, యతడు కల్పిత పురుషుఁ డని నే ననఁజాలను. బుద్ధారెడ్డిగారును, దత్పుత్రులును

* రాచూరుదుర్గనిర్మాణము రెడ్డిరాజులు కావించిన దనుట శాసనముఁ బట్టియే కాక వింతగా "గోన కాటారెడ్డిగారికథ" యన్న పదకవితారచనవల్లను దెలియనగును, ఆ కథను రేడియోప్రసంగమున నేను వెల్లడించితిని.

వాల్మీకిరామాయణమును దెలుఁగున ద్విపద రచనలో వెలయించి రంటిని. గ్రంథమున గ్రంథకర్తలు బుద్ధభూవిభుఁడును, దత్పుత్రులును ననియే కలదు. కాని దానిని రంగనాథుఁ డనుకవి రచించినట్లు ప్రతీతి. తదను గుణగాథలు ప్రాచీనము లగు వెలుగోటివారివంశచరిత్రైక శిలానగరచరిత్రాదులలోఁ గూడ నున్నవి. రంగనాథుఁడు కల్పితుఁడు కాకున్నను నాతనితోడ్పాటు గ్రంథరచనము నందున్నను గ్రంథోత్పత్తికిఁ బైప్రభువులు కారణమగుట స్పష్టముగదా! పూర్వోత్తర రామాయణములు వేర్వేఱు పురుషుల రచనములుగా నాకుఁ దోఁపవు. తెలుఁగుననీ రెడ్డి రాజులు వెలయించినద్విపద రామాయణము ప్రౌఢకవితా రసికుల కేగాక పామరజనులకుఁగూడ సాహిత్యానందము సమకూర్చుచు నత్యధికప్రచారము కలదిగా నున్నది. ఆంధ్రరామాయణము లలో రసపారవశ్యమును గలిగించు రచన మిట్టిది వేఱొకటి లేదు. ప్రాచీనలాక్షణిక కవులందఱును నీ రామాయణప్రయోగములను బరమ ప్రమాణముగాఁ బరిగ్రహించిరి, ఆంధ్రప్రజాసామాన్యఁజేసిన రామాయణ మిదియే.

ప్రోలయ వేమారెడ్డిగారు

వీరు కృష్ణ, గోదావరి, పినాకిని అనునదీత్రయముచే రక్షిత మయిన మధ్యాంధ్రదేశము నేలినరెడ్డిరాజవంశమునకు మూలపురుషులు. కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడకవీశ్వరుని నాస్థానకవిగా నాదరించి పోషించిన మహనీయులు, కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ భారతారణ్యపర్వ శేషమునఁ గొన్నిపట్టుల నన్నయరచనకు మెఱుఁగుఁ గూర్చియు నిర్వహించినాఁడు. ఆరణ్యపర్వశేషపూరణమున షష్ఠాశ్వాసమున సైంధవావమాన ఘట్టమును, హరివంశమున శ్రీకృష్ణబాల్యవిలాస ఘట్టమును నా కభిమానగ్రంథ భాగములు. అనాగరికు లయినవ్రేపల్లె గొల్లవారియిండ్లలో జగన్మోహనమూర్తి శ్రీకృష్ణమూర్తి యవతరించి బాలక్రీడలను, దివ్యానుభూతులను వెలయించుట, యక్కడి పామరజనుల కందుచేఁ గలిగిన యానందాశ్చర్యసంరంభములు

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడవారు చాలఁజక్కనితీరున దేసితెలుఁగుమఱుగులు వెలయఁగా వ్రేతల యిండ్లలో శ్రీకృష్ణుఁడారగించినవెన్నమీఁగడరుచులఁ దలపించు రచనలతో వెలయించినారు. ఆంధ్రప్రబంధవాఙ్మయమున నిట్టి రసవద్ఘట్టము మఱి యన్యత్ర కానరా దని నానమ్మకము. ప్రోలయ వేమారెడ్డిగారు రామాయణమును నత్యాదరముతో నాలకించువారఁట !

క॥ రామాయణహరివంశ
శ్రీమన్మధురప్రబంధసేవ! చిరయశ
స్సామర్థ్య! నిత్యనిపుణ!
శ్రీమల్ల చమూవరేణ్యసేవితహృదయా!

ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన రామాయణహరివంశములు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ గారు రచియించిన యాంధ్రప్రబంధములే కావచ్చును.

హరివంశరచనకుఁ బూర్వము ప్రోలయవేమారెడ్డి గారికే యంకితముగా మన ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడు రచియించిన రామాయణ మహాప్రబంధ మీనాఁడు గాన రాకుండుట శోచనీయవిషయము.

ప్రోలయవేమారెడ్డిగారు సాహిత్యముననే గాక సంగీతమునను జాల రసికలు. హరివంశమున నిట్లున్నది.

క॥ కేళాదిరాయ వితరణ
కేళీనిరపాయ నృత్యగీతకథా లీ
లా లలితోత్సవ నిరతిశ
యాలంకృతభాగ్య నుస్థిరాయుర్భాగ్యా !

వారియాస్థానమున లొల్లమహాదేవకవి యని యొక విద్వాంసుఁ డుండెను, ఆయననుగూర్చి యావంశమున నేడవతరమువాఁడు లొల్లలక్ష్మీధరఁ డిట్లు చెప్పను.

'యః కర్ణాటవసుంధరాధిపమహాస్థానే సువర్ణాయితో
యో విద్వన్నికషాయితో నృపగృహే వేమాఖ్యపృథ్వీశితుః
శ్రీమల్లొల్లటభట్టశిష్య ఇతి యో లొల్లాఖ్యయా శ్రూయతే
శ్రీశేషాన్వయ శేఖర స్సహి మహాదేవో విపశ్చిన్మహాన్'

ఈ మహాదేవకవికి లొల్లవా రని యింటిపేరు భరతమహాముని రచించిన నాట్యశాస్త్రమునకు వ్యాఖ్యానము రచియించినలొల్లటభట్టునకు శిష్యుఁడగుటచే వచ్చినదఁ ట! ఇది నిజమేని నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యత లొల్లటభట్టు ఆంధ్రుఁడగుట, ఆతఁడు గూడ రెడ్డిగారి ప్రాపు గలవాడగుట యనుమానింపఁదగిన దగును. ఈలొల్ల మహాదేవకవివంశమునఁ దర్వాతివా రెల్లరుఁ గూడ మహావిద్వాంసులు. వీరు క్రమముగా రెడ్డిరాజుల యాస్థానమున విద్వాంసులుగా నుండి, తర్వాత వచ్చిన గజపతుల యాస్థానమునను విద్వాంసులుగా నుండి, వారితర్వాత వచ్చిన కృష్ణదేవరాయలవారి యాస్థానమునను విద్వాంసులుగా నుండిరి. ఈ గజపతులయు కృష్ణరాయలయు నాస్థానమున నున్న లొల్ల లక్ష్మీధరపండితునకును, మహాదేవాచార్యుఁడు, విరించిమిశ్రుఁడు, పురుషోత్తమమహోపాధ్యాయుఁడు, లక్ష్మణార్యుఁడు, విశ్వనాథభట్టు అనువారు రెడ్డిరాజుల యాస్థానముననే యున్నవా రగుదురు. వారు సంగీతసాహిత్య పూర్వోత్తర మీమాంసాది శాస్త్రములందు గొప్పగ్రంథములు రచియించిరి.

వానిపేళ్లివి:– భట్టలొల్లట గ్రంథవివరణము, సాహిత్యపారిజాతము, స్మృతికల్పతరువు, భరతార్ణవపోతము, సాహిత్యమీమాంస, మీమాంసాజీవాతువు, ప్రాభాకరామృతవాహిని, ప్రభావళీఖండనము, నయదీపిక యనునవి. ఈవంశమువా రిప్పటికిని సంపన్నహితులై కొల్లూరు వెలయుచున్నారు.

హరివంశమున నీప్రోలనయవేమారెడ్డిగారిని ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యిట్లు ప్రస్తుతించినాఁడు

సీ. అగ్రహారములు విద్యాతపోవృద్ధవి
ప్రుల కిచ్చియజ్ఞకర్తలుగ మని చెఁ
గొమరారఁ జెఱువులు గుళ్ళు ప్రతిష్ఠించి
లోకసంభావ్యంబులుగ నొనర్చె
నిధులు నల్లిండ్లును నిలిపెఁ దోఁటలు సత్ర
ములు చల్వపందిరుల్ వెలయఁబెట్టె
హేమాద్రిపరికీర్తితామితవ్రతదాన
నివహంబు అన్నియు నిర్వహించెఁ
జేసెఁ జేయుచు నున్నాఁడు సేయ నున్న
వాఁడు పునరుక్తకృతి శుభావలుల నెల్ల
ననఁగ శ్రీ వేమవిభున కయ్యలరు వేర్మి
వశమె వర్ణింపఁ దద్భాగ్యవైభవంబు.

సీ. కేయూరకంకాణాకృతిఁ బరాక్రమవిత
రణములు బాహుభూషణత నొంద
ననుకూలగృహిణిచాడ్పున నృపశ్రీయొద్దఁ
గదలక సకలసౌఖ్యముల నొసగ
నమృతసేవనముచందమునను సద్ధర్మ
తాత్పర్య మధికమోదంబుఁ బెనుపఁ
గరతలామలకవిఖ్యాతి నాతతనీతి
గరిమంబు నిజవివేకమున వెలయ
జాహ్నవిప్రవాహముభంగిఁ జరిత మఖిల
భువనపావనపరిపూర్తిఁ బొలుపు మిగులఁ
బరఁగు వేమక్షమానాథుపాటినృపులు
గలరె యెవ్వారు ధారణీతలమునందు.

ఎఱ్ఱాప్రగ్గడగారి దిట యీ క్రిందపద్యము, చాటువు కాఁబోలును.

ఉ. వీపున మోసెఁ గచ్ఛపము, వెండి భుజంగమరాజు మస్తక
స్థాపితఁ జేసె, నీవు వసుధారమణిన్ బెదకోమటీంద్ర! బా
హాపరిరంభగుభసముదంచితఁ జేసితి వింత యొప్పునే
మోపరు లే మెఱుంగుదురు ముగ్ధలతోడివిహారసౌఖ్యముల్.

ఈయనకాలమున మోటుపల్లి యనుప్రాక్సముద్రతీరగ్రామము రేవుపట్టణముగా నుండెడిది. అక్కడి సముద్రపుటవలియొడ్డుననుండి తవాయి (నేఁడు తవాయియే) తరుణాసీరి (నేఁడు తెన్నాసిరమ్) మొదలగుద్వీపాంతర ప్రదేశములనుండి యోడవ్యాపారములు చాల జరుగుచుండెడివి. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యిట్లు చెప్పినాఁడు.

శా. "బాహాదర్పమునన్ బ్రతీపధరణీపాలావలిం దోలి యు
త్సాహోదగ్రుఁడు మోటుపల్లి గొని సప్తద్వీపసద్వస్తుసం
దోహంబున్ దనకిచ్చు నెచ్చెలి సముద్రుం బ్రీతిఁ గావించుచున్
మాహాత్మ్యంబు వహించె మల్లరథినీనాథుండు గాఢోద్ధతిన్".

ఈ ప్రోలయవేమారెడ్డిగారు బంధుసముద్రులు. ఎనుబదినాలుగు స్థలములలో దుర్గములను నిర్మించి తనబంధువుల నాయాదుర్గములందు నెలకొల్పిరి. ముప్పదియాఅగ్రహారదానముల దానము చేసిరి. శ్రీశైలమునకు నహోబలమునకు మెట్లు కట్టించిరి.

అన్నపోతారెడ్డిగారు

ఈయన తండ్రికాలమున రాజధానిగా నున్నయద్దంకిని విడిచి, కొండవీటిని రాజధానిగా జేసికొని, దానిని జాలఁబెంపొందించినాఁడు.

'కొండవీడుం రాజధానీం సవిచిత్రా మకల్పయత్
దృష్ట్వా త్వ ష్టాపి వైచిత్ర్య మభూ ద్యస్యా స్స విస్మయః।'

'స్యోన్నపోతనృప స్స్వేన నిర్మితాయాం పురి స్థితః
కుర్వన్ హేమాద్రిదానాని చిరం భువ మపాలయత్.'

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ హరివంశమును రచించుకాలమున ననపోతారెడ్డిగారు యువరాజుగా నుండిరి. ఈయన రాజ్యమునకు వచ్చునాఁటి కెఱ్ఱాప్రెగ్గడ పుణ్యలోకముల కరిగియుండును. బాలసరస్వతి యనుకవీశ్వరుఁ డీయన యాస్థానమున విద్యాధికారిగా నుండెను, " అన్నపోతనరేంద్రస్య విద్వాన్ బాలసరస్వతిః" అని యాతఁడు శాసనకృతులందుఁ జెప్పికొనెను. వెన్నెలకంటి యింటిపేరు గలకవీశ్వరు లీయన్న పోతభూపతిపేర నేవో గ్రంథములు రచించిరఁట. అవి యేలో దొరకలేదు, "వేమయ యన్నపోతభూజానికి సత్రబంధము లొసంగినవెన్నెలకంటివారిలోన్" అని విష్ణుపురాణకర్త వెన్నెలకంటి సూర్యకవియు, "వెన్నెలకంటి సూర్యుఁడు వివేకగుణాఢ్యుఁడు వేదశాస్త్రసంపన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారముల్ గొన్నకవీంద్రకుంజరుఁడు" అని జక్కనయు నీవిషయమును బ్రశంసించిరి. ఈ మహారాజు రెడ్డిరాజ్యమును జాలఁ బెంపొందించినవాఁడు; చాల యుద్ధములు జరిపి జయము లందినవాఁడు.

అనవేమారెడ్డిగారు

అనపోతారెడ్డిగారి యనంతర మీయన రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈయన చాల ధర్మాత్ముఁడు. ఈశ్వరభక్తుఁడు. షట్కాలశివపూజా ధురంధరుఁడు.

"అరుణోదయ తపనోదయ
సంగవ మధ్యాహ్న సాయ మర్ధనిశాః
శివపూజా సమయాష్షట్
ప్రతిదిన మనవేమపార్థి వేంద్రస్య"

అని వర్ణన గలదు. ఈయనయాస్థానమునఁ గొన్నాళ్లు బాలసరస్వతికవియే విద్యాధికారిగా నుండెను. పిదప త్రిలోచనార్యుఁ డనునుద్దండకవి విద్యాధికారిగా నుండెను.

"మహానటజటాచ్ఛటానటదమందమందాకిని
కలక్వణితకంకణవ్రజవిజృంభివాగ్గుంభనః

కవిః కవికులోద్భవోః భువనభవ్యదివ్యోదయః
శివాగమవిశారదో జయతి శారదావల్లభః”

ఈ త్రిలోచనార్యుఁడు గొప్పకవియగుటే కాక శైవాగమవిశారదుఁడు నఁట! ‘ప్రకాశభారతియోగి’ యని పేరుగలవాఁడు ఆంధ్రకవీశ్వరుఁడింకొక్కఁడుగూడ నీయఁనయాస్థానమున నుండెను. దాక్షారామభీమేశ్వరాలయమున ననవేమభూపాలుఁడు కట్టించిన గొప్పకట్టడములఁగూర్చి యీ ప్రకాశభారతియోగి మంచి సీసపద్యములతో శాసనకావ్యము రచించినాఁడు. ఈయన కైలాసవాసికాఁగా నొకవిద్వాంసుఁడిట్లు విలపించినాఁడు.

‘భువిన త్యనవేమభూపతీంద్రే విదుషాం జీవన మేవ జీవనమ్
దివిన త్యనవేమభూపతీంద్రే విదుషాం జీవన మేవ జీవనమ్.’

కొమరగిరిరెడ్డిగారు

అనవేమారెడ్డిగారికిఁ బిదప నాయన యన్న కుమారుఁడు కొమరగిరిరెడ్డి రా జయ్యెను ఈయనచాల నదృష్టవంతుఁడు. ఏలనఁగా ఈయనకు మనుతుల్యుఁడని పొగడ్తగాంచినప్రాజ్ఞుఁడు కాటయవేమారెడ్డి మంత్రిగా నుండెను.

“ఆసీ దమాత్యరత్నం కాటయవేమ ప్రభు స్తస్య
అతిసురగురుభార్గవమతి రతిభార్గవ విజయవిజయ విఖ్యాతః”
“సింహాసనే నిధా యాసౌ కుమారగిరిభూవరమ్
అ తేజయ న్మహాతేజా శ్రీకృష్ణ ఇవ ధర్మజమ్.”
– తొత్తరమూడి శాసనము.

శ్రీకృష్ణదేవుఁడు ధర్మరాజునుబోలె కాటయ వేమారెడ్డిని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి సర్వాభ్యుదయములను సమకూర్చుచుండువాఁడు. రాజ్యపరిపాలనతంత్ర మెల్ల కాటయవేమారెడ్డిగారు నిర్వర్తించుచుండగా భోగభాగ్యపరాయణులై కొమావగిరిరెడ్డిగారు వసంతోత్సవములతోను, వారాంగనాభినయములతోను గాలము గడపుచుండువారు. వీరికాలమునఁ గొండవీటి రెడ్డి రాజ్యము గొప్పదశలో నుండెను.

“భాగ్యం నామసమగ్ర మీదృశ మతిస్నే హైకపాత్రం మహా
వీరం కాటయవేమ ముద్ధతరిపుధ్వంసే నియుజ్య స్వయమ్
నిత్యం నందతి నర్తనై రభినవైః కాంతై ర్వసంతోత్సవైః
సంతా నాభ్యుదయైః కుమారగిరిభూపాలో నృపాలోత్తమః”

ఇచట‘సంతానాభ్యుదయైః’ అనుటకు సత్సంతానముల యభ్యుదయము లని యర్థము చెప్పుకొనవలెను.

కొమరగిరిరెడ్డిగారికి ధర్మపత్నినిర్విశేషురాలు‘లకుమాదేవి’ యనుప్రియురాలుం డెడిది. ఆమె కొమరగిరిరెడ్డిగారి కొల్వున వేలతెఱఁగులనవనవాభినయములు వెలయించు చుండెడిది. అర్థివ్రజమును వేలుకొలందిగా ధన మొసఁగి యాదరించుచుండెడిది. ఈలకుమాదేవి వేశ్య కాఁబోలును.

“జయతి మహిమా లోకాతీతః కుమారగిరిప్రభో
స్సదసి లకుమాదేవి యస్య ప్రియాసదృశీ ప్రియా
నవ మభినయా నాట్యార్థానాం తనోతి సహస్రథా
వితరతి బహూ నర్థా నర్థివ్రజాయ సహస్రశః”

కొమరగిరిరెడ్డిగారి కాలముననే కొండవీట‘గృహరాజసౌధ’ మనుగొప్పప్రాసాదము నిర్మింపఁబడెను. ఈనడుమఁ గ్రొత్తగా దొరకిన తామ్రశాసనము (ఇవి శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణ రావుగారిచే ఆంధ్రహిస్టారికల్ రీసర్చి సొసైటీ జర్నల్‌లోఁ బ్రకటింపఁబడినవి.) లీ సౌధమును కుమారగిరిరెడ్డిగారే కట్టించి రని తెలుపుచున్నవి. మఱియుఁ గుమారగిరి రెడ్డిగారు ‘వసంతరాజీయ’ మను పేర నాట్యశాస్త్రగ్రంథము నొకదానిని రచించి రఁట! అది యిప్పుడు కానరాదు.

"మునీనాం భరతాదీనాం భోజాదీనాం చ భూభుజామ్
శాస్త్రాణి సమ్య గాలోచ్య నాట్యవేదార్థ వేదినామ్
ప్రోక్తం వసంతరాజేన కుమారగిరిభూభుజా
నామ్నా వసంతరాజీయం నాట్యశాస్త్రం యదు త్తమమ్."

శ్రీనాథుని హరవిలాసమును గృతి నందినయవచితిప్పయ శెట్టి తన చిన్ననాఁట నీకుమారగిరిరెడ్డిగారి ప్రతివర్షవసంతోత్సములకు తరుణాసిరి, తవాయి, గోవ, రమణ, పంజార, జలనోగి, హురుమంజి, యాంప, బోట ఇత్యాది ద్వీపాంతరములనుండి తెప్పించిన సుగంధ ద్రవ్యములను గొండవీటికి గొనివచ్చి, గొనివచ్చి సుగంధద్రవ్యభాండారము నెలకొల్పి యమ్మి పోవుచుండెడివాడు.

కాటయవేమారెడ్డిగారు

ఈయన కుమారగిరిరెడ్డిగారి సోదరికి భర్త, కాళిదాసీయ మంయిన నాటకత్రయమునకుఁ గుమారగిరీయములు అనువ్యాఖ్యానములు రచియించినవాఁడు. ఈ వ్యాఖ్యానములు చాలఁ బ్రసిద్ధము లయినవి.

'కుమారగిరిభూనాథో యస్మై విక్రమతోషితః

ప్రాదా త్ప్రాచీం భువం రాజమహేంద్రనగరీముఖామ్'

రాజమహేంద్రవరరాజ్యమును కాటయవేమారెడ్డియు, కుమారగిరిరెడ్డికుమారుఁడు అనపోతారెడ్డియు, కాటయ వేమారెడ్డియల్లుఁడు వీరభద్రారెడ్డియు, నాయన యన్న దమ్ములగు వేమారెడ్డి, దొడ్డారెడ్డి, అన్నారెడ్డి యనువారును గలసి చీకటిచిల్కసముద్రము దాఁక వ్యాపింపఁజేసి, పాలించిరి. కొమరగిరిరెడ్డిగారి తుదికాలమునకే కొండవీటిరెడ్డి రాజ్యము, రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యము వేఱుపడెను. కొండవీట్టిరెడ్డి రాజ్యమునకుఁ బెదకోమటి వేమారెడ్డి రా జయ్యెను.

పెదకోమటివేమారెడ్డిగారు

ఈ రెడ్డిరాజ్యమునకుఁ దొలిపురుషుఁడగు కాటయవేమారెడ్డిగా రెట్టిజగద్గేయకీర్తులో యించుమించుగా కొండవీటిరెడ్డిరాజ్యమునకుఁ దుదివాఁ డనఁదగిన యీ పెదకోమటివేమారెడ్డిగారుకూడ నట్టివారు. ఇంచుమించుగా క్రీ. 1404 నుండి 1420 దాఁక నీమహనీయుఁడు కొండవీటిరెడ్డిరాజ్యము నేలెను. ఈయనకు రాజమహేంద్రవరరెడి రాజ్యము ప్రబలవిరోధిగా నుండెను. కాటయవేమారెడ్డిగారివలె నీయన స్వయము గొప్పవిద్వాంసుడు. కవిసార్వభౌముఁడయిన శ్రీనాథుని నాస్థానమున విద్యాధికారినిగాఁ జేసికొని పోషించిన మహాభాగ్యశాలి. ప్రబంధ పరమేశ్వరునిఁ, గవిసార్వభౌముని నాస్థానకవులఁగా నాదరించి పోషించు మహాభాగ్యము ప్రోలయవేమారెడ్డిగారికిని, నీ పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారికిని జిరకాలము లభించినది. ఈ వేమారెడ్డిగారికి 'సర్వజ్ఞచక్రవర్తి' యని బిరుదు.

"చూడామణి ర్నృపాణాం దుర్మదపరిపంథిశిఖరిదంభోళిః
సర్వజ్ఞ చక్రవర్తీ పెదకోమటివేమభూపతి ర్జయతి"

ఈ శ్లోకము శ్రీనాథుని శాసనకృతులందే కాక వామనభట్టబాణుని వేమభూపాల చరితమునఁ గూడఁగలదు. రాచకొండదేవరకొండలు రాజధానులుగాఁబశ్చిమాంధ్ర దేశము నేలినరేచెర్ల వెలమరాజులకును, గొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము రాజధానులుగా రాజ్య మేలిన పంట దేసటిరెడ్డిరాజులకును బ్రబలవిరోధము, వారొండొరుల మీఱి కీర్తిప్రతాపయశస్సుల నార్జింపయత్నించిరి. రేచెర్ల సింగభూపాలుఁడు సర్వజ్ఞబిరుద మందఁ గాఁ గొండవీటిరెడ్డిరాజు మన పెదకోమటివేమా రెడ్డి సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి బిరుద మందెను. అక్కడ నొకసింగభూపాలుఁడు సంగీతరత్నాకర వ్యాఖ్యానమును, రసార్ణ వసుధాకరమును, రత్నపాంచాలికను రచింపఁ గా మన రెడ్డిగారు సంగీత చింతామణిని, సాహిత్యచింతామణిని, అమరువ్యాఖ్యను, సప్తశతీసారవ్యాఖ్యను. నింకఁ గొన్ని నాటక కృతులను రచియించిరి. విశ్వేశ్వరకవిచంద్రాదులు వెలమ రాజులయాస్థానమునఁ గవులుగా నుండఁగా వామనభట్టబాణాదు

లిక్కడ నుండిరి. మహనీయుఁడు బమ్మెరపోతన వారియాస్థానమున నుండెను గాని యానిష్ప్రహుఁడు నరస్తుతివిముఖుఁడై వారిగౌరవాదరముల నపేక్షింపఁడయ్యెను. మనరెడ్డిగారి యాస్థానమునఁబోత రాజుగారికిఁ దీసిపోనివిఖ్యాత కవీశ్వరుఁడు శ్రీనాథుఁడు విద్యాధికారిపదమున వెలుఁగొందెను. ఇక్కడ నించుక శాఖాచంక్రమణము – వెలుగోటివారివంశమున సింగభూపాలురు పలువు రున్నారు. అందుఁ గవితా ప్రసక్తులు పదునాల్గవ శతాబ్దితుదను, బదునైదవశతాబ్ది మొదటను వర్తిల్లినవా రిర్వురు సింగభూపాలురు. అందుఁ దొలిసింగభూపాలుఁడు రసార్ణవసుధాకరము, రత్నపాంచాలిక మొదలగు గ్రంథములకుఁ గర్త, చమత్కార చంద్రికాకారుఁడగు విశ్వేశ్వరకవిచంద్రు నాస్థానకవిగా నాదరించినవాఁడు.

ఈతని మనుమఁడు వెలొకసింగభూపాలుఁ డున్నాడు. ఈతనికే సర్వజ్ఞుఁ డని బిరుదు. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు బమ్మెరపోతరాజు నీసర్వజ్ఞసింగభూపాలునితో సంబంధముగలవారు. ఈతనితల్లిదండ్రులు పోచమాన్నపోతభూపాలకులు. వసంతావనీనాథుఁ డీతని తమ్ముడు. బమ్మెర పోతరాజు భోగినీదండకము నీతని పేరనే రచించెను. శ్రీనాథుఁ డీతనినే దర్శించెను. ఈతఁడు పదునైదవశతాబ్ది మొదటి కాలమువాఁడు.

ఈతనితాత సింగభూపాలుఁడే రసార్ణవసుధాకరాది గ్రంథకర్త. అతనికి శ్రీనాథపోతనలతో సంబంధము గల దనుట యప్రామాణికము. ఆతఁ డన్న మాంబాపోతభూపతుల కొడుకు. అతని సోదరులపేళ్ళు వేఱు. ఇంత విస్పష్టచరిత్రవిషయము నెందుకో కొంద ఱిప్పుడు తార్మాఱు చేయుచున్నారు.

పెదకోమటివేమా రెడ్డిగారి మంత్రియు, శ్రీనాథుని శృంగార నైషధకృతిపతియు నగుమామిడి సింగనమంత్రి సోమసిద్ధాంత మనుజ్యోతిష గ్రంథమునకు వ్యాఖ్య రచించెను. పెదకోమటివేమారెడ్డిగా రనేకులకు, జ్యోతిష విద్వాంసులకు, గొప్పవైద్యవిద్వాంసులకు

యజ్ఞములు చేసిన శ్రౌతులకు, శైవాచార్యులకు ననేకాగ్రహారములు దానము చేసెను. ఆదానముల కన్నింటికిని శ్రీనాథకవీశ్వరుఁడు శాసనకావ్యకర్త. వారి వైదుష్యములను శ్రీనాథుఁడే పరీక్షించువాఁడు.

సీ, వినిపించినాఁడవు వేమభూపాలున
కఖిలపురాణవిద్యాగమములు
భాషించినాఁడవు బహుదేశబుధులతో
విద్యాపరీక్షణవేళలందు
వెదఁజల్లినాఁడవు విశదకీర్తిస్ఫూర్తి
కర్పూరములు దిశాంగణములందుఁ
గల్పించినాఁడవు గాఢపాకం బైన
హర్షనైషధ కావ్యమాంధ్రభాష .

ఇవి యెల్ల ఁ బెదకోమటివేమారెడ్డిగారి యాస్థానిలో శ్రీనాథుఁడు జరపిన విద్యాధి కారికృత్యములు. 'విద్యాధికారీ శ్రీనాథో వీరశ్రీవేమ భూపతేః' అని శాసనకృతులలో నాతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడు.

పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారి కృతులు.....

(1) శృంగారదీపిక :– ఇది యమరుశతకమునకు వ్యాఖ్యానము. అమరుశతక వ్యాఖ్యలన్నింటికంటె దీనికే గౌరవము హెచ్చు. రసభావాలంకార నాయికానాయక లక్షణాది విషయవిచారముతో నీవ్యాఖ్యానము చాల విపులముగా నున్నది. ఇది ముద్రిత మయి యున్నది.

(2) సప్తశతీసారటీక :– రెండువేలేళ్ళకుముందు హాలుఁడనునాంధ్ర శాతవాహనచక్రవర్తి సంధానించిన 'గాథాసప్తశతి' యనునేణ్ణూరు ప్రాకృతగాథలనుండి సారతరము లగునూఱుగాథలను పెదకోమటి వేమారెడ్డి గారు సంగ్రహించి వానికి వ్యాఖ్య రచించిరి, ఈ గ్రంథమింకను ముద్రితము కాలేదు, దీని కొక్క ప్రతిమాత్రమే దొరకినది. అది ఓరియంటల్ లైబ్రరి (ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాల) లోఁ గలదు. నూనూగుమీసాల నూత్న యౌవనమున శ్రీనాథుని

యాబాలగ్రంథ మిపుడు గానరాదు. అది మనరెడ్డిగారి కంకిత మయి యుండును.

(3) సాహిత్యచింతామణి:– ఇది యలంకారశాస్త్ర గ్రంథములలోఁ బేర్కొనఁదగిన యుత్కృష్టగ్రంథము. కావ్యప్రకాశమువంటిది. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యాత కుమార స్వామిసోమపీథి దీని నుదాహరించినాఁడు. మహిమ భట్టు వ్యక్తి వివేకము నిది ఖండించును. ధ్వనికారుని మతమును బరిపోషించును. ఇం దనేకగ్రంథములలోని శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి. "యథా మమైవ భాణే" యనియు, "యథా మమైవ కావ్యే వీరనారయణ చరితే" యనియుఁ బెక్కుశ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి. కోమటివేమారెడ్డిగారి కృతులగు నాగ్రంథము అప్పుడు తెలియరావు

(4) సంగీతచింతామణి :– తిరువనంతపురమున నున్నది, కవీశ్వరు లీసర్వజ్ఞచక్రవర్తి నిట్లు పొగడిరి:

> "జ్ఞాతా యదిన హి దాతా దాతాచేత్కోఽపి భువి న చ జ్ఞాతా
> జ్ఞాతా దాతా చాభూః పెదకోమటి వేమభూపతే చిత్రిమ్,"
> "అర్థి జనచింతితార్థా, దధికం చేత స్తతోఽపి తే వాణీ
> అస్యా అపి దిశతికరః పెదకోమటి వేమభూపతే చిత్రమ్."
> "శ్రితపోషణ రిపుశోషణ బుధతోషణ సత్యభాషణాదిగుణాన్
> ధత్తేదశరథరామః ప్రా గద్య కలౌ తు కోమటివిభువేమః"

వామనభట్టబాణుఁ డనుకవీశ్వరుఁడు పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారి చరిత్రమునే 'వేమాభూపాల చరిత్ర' మను పేర సంస్కృతమున గద్యకావ్యముగా రచించిరి. శ్రీనాథుఁడే కాఁబోలును పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారిమీఁద రచించినచాటుధారలు పెక్కులు చాటుపద్యమణిమంజరిలోఁ జూడఁదగును.

ఈ కాలముననే కందుకూరు రాజధానిగా రాజ్య మేలుచున్న పిన్నకోమటిరెడ్డిగారి కుమారుఁడు శివలింగ భూపతి హరదత్తాచార్యుఁడు "చతుర్వేదతాత్పర్యసంగ్రహ" మనుపేర

రచించిన ప్రౌఢసంస్కృతగ్రంథమునకు వ్యాఖ్య రచియించెను. ఆయన యాస్థానమున నీశ్వరభట్టు అనుగొప్పవిద్వాంసుఁడుండెను. ఆయన తోడ్పాటుతో రెడ్డిగా రాగ్రంథమును రచించిరి.

పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారి తర్వాతఁ దత్పుత్త్రుఁడు రాచవేమన మూఁడేఁడ్లుమాత్రమే రాజ్యమేలెను. అంతటితోఁ గొండవీటిరెడ్డి రాజ్య మంతమందెను. కాని పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారు తాము జీవించియుండఁగానే తమ్ముఁడగుమాచారెడ్డిగారికిఁ గొండపల్లెదుర్గము రాజధానిగాఁ దత్ప్రాంతదేశమును గొంత రాజ్య మేలుకొనఁ బంచి యిచ్చి పంపిరి.

> "పెదకోమటిమాచేంద్రో వేధసా నిర్మితో నృపః
>
> ఇతరే తు నృపా స్సర్వే విశ్వామిత్రేణ నిర్మితాః"

అని యీయన పొగడ్తఁ గనెను. ఈరెడ్డిగారు క్రీ. 1414 సం॥రమునను, దత్పుత్రుఁడు తిప్పయరెడ్డిగారు క్రీ. 1415 సం॥రమునను జేసినయగ్రహారదానశాసనము లున్నవి.

> పెదకోమటి మాచారెడ్డిగారు కొండపల్లిలో రాజ్యమేలుచు
> "అకలంకసకలభాషాకవితామూర్ధాభిషిక్తాయ
> విద్వన్నిరూఢ రాజాస్థానసుధాంబోధిపూర్ణచంద్రమసే."
> "గద్యశ్రీ బాణకవేః పద్యేఽపి త థైవ కాళిదాపకవేః
>
> ....
>
> ఉజ్జ్వలత రాష్ట్రభాషాకవితాసామ్రాజ్యపట్టబంధస్య
> పుత్రా యాన్నయసుకవేః శ్రీభారద్వాజగోత్రాయ"
> "అనుజేన పాణి దరీకృతపాణిని ఫణితిమార్గేణ
> త్రిపురారి సుకవిమణినా సంస్మరయిత్రే స లక్ష్మణం
> రామమ్"
>
> "పొల్లుమి శ్రీకంఠ గురోః పంచాక్షరమంత్రపౌనరుక్త్యస్య
> శిష్యాయ ...."

బల్జేపల్లి గ్రామము నగ్రహారముగా నొసఁగెను. తర్వాతివత్సరమున మాచారెడ్డిగారి కుమారుడు తిప్పయ్యరెడ్డిగారు గుడివాడతాలూకాలోఁ బామఱ్ఱుదగ్గఱఁ గల యేకమూరు గ్రామమును ప్రతాపరుద్రదేవుని భాండాగారిధిపుఁ డగుమల్లనకు మన్మఁ డగుబంకమల్లయయను బ్రాహ్మణునికి దానము చేసెను. తండ్రికొడుకు లిద్దఱదగ్గఱను నరహరి యను విద్వాంసుఁడాస్థానకవిగా నుండెను.

కొండవీటిరెడ్డి రాజ్యముతోపా టీకొండపల్లి రాజ్య విభాగమును జెడిపోయినది. వెలుగోటివెలమ రాజులు కొంతభాగమును, విజయనగర రాజ్యము కొంతభాగమును, వేమవీరభద్రారెడ్లు కొంతభాగమును గొనియుందురు.

వేమవీరభద్రారెడ్లు

క్రీ. 1425 సం. ప్రాంతములఁ గొండవీటిరెడ్డి రాజ్యము కూలిపోఁగా శ్రీనాథుఁ డటుపయి సమధి కాభ్యుదయముతో నున్న రాజమహేంద్రవరరెడ్డి రాజ్యమునకుఁ జేరినాఁడు. అంతదాఁక శ్రీనాథున కాశ్రయ మయిన పెదకోమటివేమారెడ్డిగారికిఁ బ్రబలశత్రువులై రాజమహేంద్రవర రాజ్యమును బెంపొందించినవారు–కుమారగిరి రెడ్డిగారి కుమారుఁడు అనపోతారెడ్డి, వేమవీరభద్రారెడ్లతండ్రి అల్లాడరెడ్డి, కాటయవేమారెడ్డి, తత్పుత్త్రుఁడు కుమారగిరిరెడ్డి–వీ రెల్లరు రాజమహేంద్ర వరమున క్రీ 1390–1420 సంవత్సరముల నడిమికాలమునఁ జనిపోయిరి. రాజమహేంద్రవరరాజ్యము కాటయవేమారెడ్డిగారి కుమార్తె యగుననితల్లిమూలమునఁ దద్భర్త యగు వీరభద్రారెడ్డిగారికి సంక్రమించెను. వీరభద్రారెడ్డిమంత్రి యగుబెండపూఁడియన్న మంత్రి శ్రీనాథునకు బంధువు. తొల్త శ్రీనాథుఁడాతని ప్రాపుఁ బడసెను. అతని కంకితముగా క్రీ. 1430 కిఁ దరువాత భీమఖండము రచించెను. ఆకృతియవతరణికలో వేమవీర భద్రారెడ్లను వర్ణించెను. క్రమముగా 1430 తర్వాత శ్రీనాథుఁడు 'రాజమహేంద్రవరపు' "వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుఁ" డయ్యెను.

ఈ కాలమున శ్రీనాథునితోపాటు రాజమహేంద్రవరమున నిశ్శంకుకొమ్మనామాత్యుఁ డని మఱొక యాంధ్రకవి యుండెను. అతఁడు వీరభద్రారెడ్డితమ్ముఁ డగుదొడ్డారెడ్డి కంకితముగా శివలీలావిలాస మని ప్రౌఢ ప్రబంధము రచించెను.

వీరభద్రారెడ్డిగారి కంకితముగా శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండము రచించెను. శ్రీనాథుఁడాంధ్రకవీశ్వరులలో వింత తీరువాఁడు. అతఁడు తత్పూర్వాంధ్రకవులు చేయుపురాణాంధ్రీకరణ పద్ధతికిఁ జాలమార్పు కల్గించినాఁడు. కాశీఖండ భీమఖండపురాణములను దెలిఁగించినను వానిని స్వతంత్ర ప్రబంధములువోలెఁ దెలిఁగించినాఁడు. భీమఖండము గోదావరీతీరదేశదివ్యవైభవవర్ణన మనఁదగినది. కాశీఖండము గొప్పపురాణ గ్రంథ మయినను నీఁతడు దానఁ దనయిచ్చ వచ్చినతీరునఁ గొన్ని క్రొత్తవిషయములఁ జేర్చి, కొన్నిమార్చి మూలముతో నంతగా సంబంధము లేని తీరున నతిప్రౌఢ మయిన ప్రబంధశయ్యతో స్వతంత్రకృతి యనఁదగినట్టె రచించినాఁడు. తెలుఁగుకాశీఖండము నెవరుగాని కాశీమాహాత్మ్యాది పురాణకథాపరిజ్ఞానమున కయి చదువరు. అది ప్రౌఢాంధ్ర కవితాపరిజ్ఞానమున కయి చదువఁదగిన ప్రబంధమే. ఇట్లే శివరాత్రిమాహాత్మ్య మని మఱియొక గ్రంథమును శ్రీనాథుఁడు రచించినాఁడు. ఈశానసంహితలో దానిమూలము నూఱుశ్లోకములు గలది. తెలుఁగుగ్రంథము విచ్చలవిడిగా వర్ణనలతో, శృంగారప్రసక్తులతోఁ బెరిఁగినది. పురాణాంధ్రీకరణ మని పేరేగాని శ్రీనాథునితెలిఁగింపు లాయనయిష్టప్రకారము సాగినవే. శ్రీనాథునకుఁ బ్రౌఢకవితాపాకముమీఁదఁ బ్రీతి. తదనుగుణముగా నాతఁడు గ్రంథగ్రంథిమయ మయినశ్రీహర్షనైషధమును దెలిఁగించినాఁడు. ఆయనడెందము మెచ్చిన కవితాసందర్భ మిట్టిది.

> "హరచూడాహరిణాంకవక్రతయుఁ గా లాంతస్ఫురచ్చండికా
> పరుషోద్గాఢపయోధరస్ఫుటతటీ పర్యంత కాఠిన్యమున్
> సరసత్వంబును సంభవించె ననఁగా సత్కావ్యముల్ దిక్కులన్
> జిరకాలంబు నటించుచుండుఁ గవిరా జీ గేహరంగంబులన్."

ఈయనగ్రంథములలో నెల్లఁగాశీఖండము వండఁ బాటినకవితా రచనాశౌండీర్యము గలది. ఇట్టికవితావైభవమునకుఁ గారణములను శ్రీనాథుఁడిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ. ఆంధ్రక్షమామండలాఖండలుండైన
వేమభూపతికృపావీక్షణంబు
ఘోడెరాయాంకసద్గురురాజభీమేశ్వ
రస్వామిపదసమారాధనంబు
కమలాద్రినిలయమార్కండేయశివమౌళి
చంద్రాంశునవసుధాసారధార
వేదాద్రినరసింహవిపులవక్షస్థలీ
కల్హారమాలికాగంధలహరి

కారణంబులు నుద్బోధకములు గాఁగ
సంభవించిన సాహిత్యసౌష్ఠవమున
వీరభద్రేశ్వరుఁ బ్రబంధవిభునిఁ జేసి
కాశికాఖండముఁదెనుంగుగా నొనర్తు.

ఈసాహిత్యసౌష్ఠవకారణము లెల్ల శ్రీనాథునకు రాజమహేంద్రవరమున సమకూరినవే.

ఇట్టి కవితా వైభవముల వెలయఁజేయుచు, సర్వసౌఖ్యముల ననుభవించుచు నించుమించుగా క్రీ. 1450 సం॥ దాఁక శ్రీనాథుఁడు రాజమహేంద్రవరమున వర్తిల్లినాఁడు. అంతలో రాజమహేంద్రవరమున వేమవీరభద్రారెడ్ల రాజ్యమును నంతరించినది.

రఘువంశమున దశరథుఁడు రాజ్యపట్టాభిషిక్తుఁడగునాఁటనుండి మహామంత్రిగా నుండి దశరథమహా రాజుమరణము మొదలుగాఁ దద్వంశక్లేశముల నెల్ల ననుభవించుచు సుమంత్రుఁడు చిరకారము జీవించినట్లు, మనశ్రీనాథుఁడును బెదకోమటివేమారెడ్డిగారి రాజ్య లాభమునాఁటినుండి తదాస్థానమున విద్యాధికార్యున్న

తోద్యోగము వహించి, కొండవీటిరెడ్డి రాజ్యవైభవములు పిదప రాజమహేంద్రవరరెడ్డి రాజ్యవైభవములు సమసిపోయినపిదపఁగూడ జీవించి దీర్ఘజీవితమును బరువును మోపినట్లు మోపవలసినవాఁడయ్యె. దాని నిఁక స్మరింపను.

మహావైభవ మనుభవించినరెడ్డిరాజ్యమి ట్లంతరించినను చాఁప చిరిగి చదర లయినట్లు తద్రాజ్యము చెదరులుగాఁ గొన్నిచోట్ల నేఁటికిని వర్ధిల్లుచున్నది. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు వా రెంతో తోడ్పడుచున్నారు. గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు, దోమకొండ, మునగాల, ఇంకను గుంటూరుమండలమున రావూరు రాజధానిగా విజయనగర రాజుల క్రింద రాజ్యమేలినవాఁడు, బసవయ రాఘవరెడ్డి వెన్నెలకంటి సూర్యనార్యునిచేఁ బదునాఱవ శతాబ్ది యారంభమున విష్ణుపురాణమును నాంధ్రీకరింపఁజేసెను. ఈ విష్ణుపురాణము శ్రీనాథుని పురాణాంధ్రీకరణప్రౌఢిని దలఁపించుచు మూలానుసారముగా ఁ జాల హృద్యముగా నున్నది.

గోదావరీతీరమున బిక్కవోలు రాజధానిగా రాజ్యమేలిన కామినేనివారు కృతికర్తలై కృతిపతులై యాంధ్రభాషకుఁ జాల నభ్యుదయముఁగూర్చిరి. పట్టమెట్టసోమనాథకవి కామిరెడ్డిగారి కవీశ్వరుఁడై సూతసంహితాదిగ్రంథముల రచించినాఁడు. ఈమహాకవి రచనము చాలమే లయినది. కామినేని మల్లారెడ్డిగారు షట్చక్రవర్తిచరిత్ర మని ప్రశస్తప్రబంధము రచించిరి. వీరియాస్థానిలోఁ బెక్కుగ్రంథములు వెలసినవి. పదునే డవశతాబ్దిలో నద్దంకిసీమలోని మూగచింతపల్లెలోఁ బుట్టి సర్వాంధ్రద్రవిడ దేశసంచారియై వేలకొలఁది యాటవెలఁదులను విజ్ఞుల జిహ్వారంగములపై నాట్యమాడించిన దొడ్డకవి వేమన పద్యకర్త వేమారెడ్డిగారు రెడ్డిజాతిజగజ్జ్యోతి! సహజకవితాధారుల యూటగడ్డ!

గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు, దోమకొండ, మునగాలసంస్థానములు పేర్వెలసిన కాలమునుండియు నంధ్రవాఙ్మయాభ్యుదయమున కెంతేని తోడ్పడుచున్నవి. గద్వాలలో

ముష్టిపల్లి సోమభూపాలుని కాలమున కాణాద పెద్దనసోమయాజి మహాకవియై యధ్యాత్మ రామాయణ ముకుందవిలాసాది గ్రంథములఁ బెక్కింటిని రచియించినాఁడు. సోమభూపాలుఁడును సంగీతసాహిత్యచతురుఁడై స్వయము కవియై జయదేవగీత గోవిందము పద్యగేయాత్మకముగాఁ జాలఁజక్కగాఁదెలిఁగించినాడు. గద్వాల సంస్థానము వలెనే ఆత్మకూరు, వనపర్తి, గోమకొండ సంస్థానము లును గవిపోషణమున, వాఙ్మయరక్షణమున నాటిఁ కిఁనేటికి బేర్వెలయుచున్నవి. నేఁడును నైజాం రాష్ట్రమున, రాయలసీమలో, మధ్యాంధ్రదేశమున నుగుణగణ్యు లగురెడ్డిగృహస్థు లెందఱో గలరు. అందుఁ గవు లెందఱో కలరు. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు నాఁడు నేఁడునుగూడ రెడ్డిసంఘము గొప్పయాలంబమై వెలసినది, వెలయుచున్నది. నేఁటికిని నాంధ్రసార స్వతభాగ్యభాండాగారములో రెడ్డికులమువా రొకగొప్ప భాగస్వాము లనియు, రేపటి యాంధ్రాభ్యుదయమున వారొకముఖ్యనిర్వాహకులై నిలువఁగల రనియు, వారియెడ నాకుఁ గలపరితోషమును మరలఁ బ్రశంసించుచున్నాను.

❊ ❊ ❊

5
అన్నమయ్య

ప్రజలలో హృదయపరిపాకము చాలఁగా నేర్పడి నప్పుడే కవిత్వము, సంగీతము, శిల్పము మొదలయిన సుకుమారకళల సారస్యమును గుర్తించుట జరుగును. క్రూర హృదయములు సుకుమారకళలను గుర్తింపలేరు, వానిని రక్షింపను లేరు. జాతిద్వేషము మతద్వేషము మొదలయినవి చెలరేఁగినపుడు వీనికి వినాశము తప్ప నభ్యుదయ ముండదు. పయికారణములవలన క్రీ. 1565 నాఁడు ఆంధ్రదేశమున సంగీతకళ విధ్వస్తప్రాయ మయినను నంతకు నూఱేండ్లకుఁ బూర్వ మా కళకుఁ బ్రాణము పోసినమహనీయులను గూర్చి యించుక ముచ్చటింతము.

అది యాంధ్రదేశమున శ్రీనాథుఁడు, పోతరాజు భవ్యకవితలు వెలయించిన బంగారుకాలము. ఆ కాలమున నసఁగా క్రీ. 15 శతాబ్ది ప్రథమపాదమున తాళ్లపాక అన్నమయ్య యనుభక్తశిఖామణి కడపమండలము తాళ్లపాకగ్రామములో నందవరీకస్మార్త బ్రాహ్మణకుటుంబమున నవతరించినాఁడు. అతనికిఁ బదునాఱవయేట శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి ప్రత్యక్షమై వరకవితావైభవముఁ బ్రసాదించినాఁడట! ఆనాఁటినుండియు నాతఁడు దినమున కొక్కసంకీర్తనకుఁ దక్కున కానట్లు డెబ్బది తొమ్మిదేండ్లదాఁక సంకీర్తనములు గావించుచుండెను.

తాను జన్మచే స్మార్తబ్రాహ్మణుఁడైనను విశిష్టాద్వైతమత సామర్థ్యమునకు, నర్చావతారవైభవమునకు, శరణాగతి మాధుర్యమునకు, శ్రీవేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యమునకు లోపడి యహోబలమఠాధీశ్వరుఁడయిన ఆదివన్ శఠకోపయతిశిష్యుఁడై వైష్ణవమతమును స్వీకరించినాఁడు. పరాంకుశయతి ప్రభృతులు ద్రవిడవేదాంతమును వెలయించినట్లుగా నాళ్వార్ల సంప్రదాయమును జక్కగా నను వర్తించి యుపనిషదర్థ ప్రతిపాదనములతో, స్వానుభవనివేదనములతో, సవరనిభాషతో, సరససంగీతకలా విలాసములతో సర్వసులభముగా సంకీర్తనాత్మకముగా

నంధ్రవేదాంతము నవతరింపఁజేసినాఁడు. ఇప్పు డవి యన్నియు దొరకుట లేదుగాని యాతఁడు ముప్పదిరెండు వేలసంకీర్తనములు గావించినాఁడట. స్వామి నొక సంకీర్తనలో

"నే నొకండ లేకుండితే నీకృపకు పాత్ర మేది
పూని నావల్లనే కీర్తి పొందేవు నీవు"

అని హెచ్చరించినాఁడు. ఈతని శృంగారసంకీర్తనాంశ మిన్నూ ఱేండ్ల తర్వాత క్షేత్రయగాను, అధ్యాత్మసంకీర్తనాంశ మటుతర్వాత నూఱేండ్లకు త్యాగయ్య గాను నవతరించె ననఁ జెల్లును.

అన్నమయ్య బాల్యమున - విద్యానగరసామ్రాజ్యమును సాళ్వనరసింగరాయఁ డాక్రమించుకొనుప్రయత్నమున నుండినాఁడు. అన్నమయ్య సహాయముగొని వేంకటేశ్వరస్వామిదయతోఁ గొన్నియేండ్ల ప్రయత్నము మీఁద నాతఁడు కృతార్థుఁడైనాఁడు, అన్నమయ్య నందలా లెక్కించి యసాధారణవైభవము ననుభవింపఁ జేసినాఁడు. రాయఁ డొకనాఁ డన్నమాచార్యుని స్వామి మీఁద శృంగారసంకీర్తనములు పాడఁగోరెను. అన్నమయ్య పాడెను.

నాదనామక్రియ

పల్లవి

ఏమొకో చిగురుటధరమున యెడనెడ గస్తురి నిండెను
భామిని విభునకు వ్రాసినపత్రిక కాదుగదా
కలికి చకోరాక్షికిఁ గడకన్నులు గెంపై తోఁచినఁ
చెలువం బిప్పు డిదేమో చింతింపరె చెలులు
నలుపునఁ బ్రాణేశ్వరుపై నాఁటినయాకొనచూపులు
నిలువునఁ బెరుకఁగ నంటిన నెత్తురు కాదుగదా ॥ఏ మొ॥
- అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠిక 51 పుట

ఇట్టికీర్తనలు తనపైఁ గూడఁ జెప్పఁగోరెను. అన్నమయ యసహ్యావడెను. కోపించి రాయఁ డన్నమయకు సంకెళ్లు వేయించెను. పాటలు పాడి యన్నమయ సంకెళ్లు విడఁగొట్టుకొనెను.

రాయఁ డన్నమయ మాహాత్మ్యమున కచ్చెరుపడి శరణాగతుఁ డయ్యెను. అన్నమయ క్రీ. 1507 దుందుభి పాల్గునబహుళ ద్వాదశినాఁడు దివ్యధామ మందినాఁడు. ఆనాఁడు తండ్రిని గూర్చి పెదతిరుమలాచార్యుఁడు చెప్పిన సంకీర్తనము.

శ్రీరాగము

హరియవతార మీతఁడు అన్నమయ్య
ఆరయ మాగురుం డితం డన్నమయ్య
॥పల్లవి॥
వైకుంతనాథునివద్ద వడిఁ బాడుచున్నవాఁడు
ఆకరమై తాళ్లపాక అన్నమయ్య
ఆకసపు విష్ణుపాదమందు నిత్యమై వున్నవాడు.
ఆక డీకడఁ దాళ్లపాక అన్నమయ్య ॥హరి॥
క్షీరాబ్ధిశాయి నిట్టె సేవింపుచున్నవాఁడు
ఆరితేరి తాళ్లపాక అన్నమయ్య
ధీరుఁడై సూర్యమండల తేజమువద్ద నున్నవాఁడు
ఆరీతులఁ దాళ్లపాక అన్నమయ్య ॥హరి॥
ఈవల సంసారలీల నిందిరేశుతో నున్నవాఁడు
ఆవటించి తాళ్లపాక అన్నమయ్య
భావింప శ్రీవేంకటేశుపాదములందె వున్నవాఁడు
హావభావమై తాళ్లపాక అన్నమయ్య ॥హరి॥
- అన్నమాచార్యచరిత్ర పీఠిక 75 పుట

మఱి తర్వాతవత్సరములలో నాతనితీర్థదినమునాఁడు చెప్పినసంకీర్తనము.

శ్రీరాగము

దినము ద్వాదశి నేడు తీర్థదివసము నీకు
జనకుండ! అన్నమాచార్య! విచ్చేయవే ॥పల్లవి॥

అనంతగరుడముఖ్యులయిన సూరిజనులతో
ఘననారదాది భాగవతులతో
దనుజమర్దనుఁ డైనదైవశిఖామణితోడ
వెనుకొని యారగించ విచ్చేయవే ॥దిన॥

వైకుంఠాననుండి యాళువారలలోపలనుండి
లోకపునిత్యముక్తులలోన నుండి
శ్రీకాంతతోడ నున్న శ్రీవేంకటేశుఁ గూడి
ఈకడ నారగించ నింటికి విచ్చేయవే ॥దిన॥

సంకీర్తనముతోడ సనకాదు లెల్ల (బాడ
పొంకపు శ్రీవెంకటాద్రిభూమి నుండి
అంకె శ్రీవెంకటగిరి లక్ష్మీ విభుఁడ నీవు
అంకెల మాయింట విందు లారగించవే ॥దిన॥

– అన్నమాచార్యచరిత్ర పీఠిక 130 పుట

అన్నమయసంకీర్తనములు రాగిరేకులపైఁ జెక్కి దేవస్థానమున దాఁచినారు. క్రీ. 1565 లో విద్యానగరవినాశముచేఁ దిరుపతి దేవస్థానవైభవము తికమకలై, తాళ్లపాకవారి ప్రాభవము తార్మారై, వారిసంకీర్తన ప్రఖ్యాతి సమసిపోయినది. కొంతకాలము చెల్లిపోఁగా మట్లరాజులు మరల స్వామివైభవము సంరక్షింపఁగా క్రీ. 1700 ప్రాంతముల యందు మరల రేకెత్తసాఁగినది. అది యిప్పుడిప్పుడే గొప్పగా గుర్తింపనగుచున్నది. అన్నమాచార్యులయు, తత్పుత్రుఁడగు పెదతిమలాచార్యులయు విగ్రహములు రాగిలో, రాళ్లలో మలఁచినవి దొరకినవి. అన్నమాచార్యచరిత్ర మని యన్నమయమనుమఁడే రచించిన గ్రంథము దొరకినది. సంకీర్తనముల ముద్రణము సాగుచున్నది. అన్నమయసంకీర్తనముల ప్రఖ్యాతికిఁ దాళ్లపాకవారి వంశకవితా గౌరవములకుఁ దగినట్టు లన్నమాచార్యోత్సవమును దేవస్థానమువారు గొప్పయుత్సాహముతో సాగించుచున్నారు. గొప్పయాంధ్రగాయకు లందుఁ బాల్గొనుచున్నారు. త్యాగరాజసంకీర్తనలకంటె నన్నూ ఱేండ్ల పూర్వకాలము నాఁటివి యగు నన్నమాచార్య సంకీర్తనముల నాంధ్రులే జగత్ప్రఖ్యాతికిఁదేవలసియున్నారపల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు ననువిభాగములతో నేఁడు వ్యవహరింపఁబడు సంకీర్తనముల కన్నమాచార్యుఁడే సృష్టికర్తయఁట! యతిప్రాసలు గలిగి సమము, అర్ధసమము, విషమము ననిముత్తెఱఁగుల పాదములు గలిగి,

ప్రతిపదముతుదను నన్నిపదములకు నేకవాక్యత కల్పించు పల్లవి యనుపేరుగలతొలిపదము గలిగి, యాభోగ మనుపేరు గలతుదిముద్రా పదములు గలిగి, యొప్పారుగేయమునకు, నిబంధమనుపే రని యన్నమాచార్యుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. రెండుచరణము లున్నచోఁ దొలిపదము పేరుపల్లవి యనియు, నది యొక్కచరణమే కల దైనచో శిఖాపద మనియుఁ, బల్లవియున్నచోఁ శిఖాపద మక్కఱ లేదనియు, శిఖాపద మున్నచో బల్లవి యక్కఱ లేదనియు నన్నమయ చెప్పినాఁడు, అతనిసంకీర్తనము లనేక రాగముల లక్షణములు చాల మారినవఁట! అన్నమయ పేర్కొన్న రాగములు గొన్ని యిప్పుడు వాడుకలోనే లేవఁట! ఆయారాగములను సరిగా గుర్తించి యాసంకీర్తనములను బాడుటకును రాగములను శక్య మయినంతవఱకు సంప్రదాయప్రకారము సంరక్షించుటకును నాంధ్రగాయకవర్యు లభిలషింతురుగాక!

❊ ❊ ❊

6

వచనరచన - తాళ్లపాకవారు

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రాచీనకాలమున వచనకావ్యరచన మంతగాఁ గానరాదు. భారతాదికృతులలోఁ బద్యరచనములనడుమ నెడనెడఁ గానవచ్చువచన రచనలే కాని వచనైకరచనలు చాలఁ దక్కువ, పద్యైకరచన లంత కింకను జాలఁదక్కువ. తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొక్కటే యట్టిది పేర్కొనఁ దగినది. సంస్కృతమునఁ బద్యైకరచనలే యెక్కువ. చంపూరచన లంతకుఁ దక్కువ. గద్యైకరచనలును దక్కువే. దక్షిణదేశభాషలలోఁ గర్ణాటకమున నొకతీరు గద్యరచనలు చాలఁ గలవు. అవి ప్రాయికముగా వీరశైవులు భగవత్ప్రార్థనాతత్త్వార్థ నిరూపణ పరములుగా రచించినవి. అట్టిరచనలఁబెక్కింటినిఁ జేర్చి, కర్ణాటకులు 'వచన శాస్త్రము' అనుపేరఁ బేర్కొనిరి. కొన్ని సంపుటములుగా నిటీవల వానినిఁ బ్రకటించిరి. కన్నడమున నాయారచనము లించుమించుగాఁ బంద్రెండవశతాబ్దినుండి యారంభ మయిన వనవచ్చును. ద్రవిడమునఁ బ్రాచీనకాలమున వచనైకరచనలు లేనే లేవఁట! వ్యాఖ్యానరూపవచన రచనము లుండుఁ గాక! అవి వచన కావ్యరచన లనఁదగినవి.

సంస్కృతమున వచనరచన ముత్తెఱఁగు లని వామనుఁడు కావ్యాలంకారసూత్రమున నిట్లు చెప్పినాఁడు.

''కావ్యం గద్యం పద్యంచ, గద్యం వృత్తగన్ధి చూర్ణ ముత్కలికాప్రాయం చ. పద్యభాగవ ద్వృత్తగన్ధి, అనావిద్ధలలితపదం చూర్ణమ్, విపరీత ముత్కలికాప్రాయమ్" అని.

పద్యపాదభాగముల కలయికతో వృత్తముల వాసనఁ దోఁపించుచుండువచనరచనము వృత్తగన్ధి. దీర్ఘ సమాసముల గడబిడలు లేక తేలికపలుకులతో నుండు పొడిపొడివచనరచనము చూర్ణము. దీర్ఘసమాసముల గడబిడలు గలిగి, యుద్ధతోక్తులతో నుండురచన ముత్కలికాప్రాయము నని.

వామనునికిఁ దర్వాతివాఁ డగువిశ్వనాథకవిరాజు వచనము నాల్గుదెఱఁగుల విభాగించెను. "వృత్తలేశ విహీన మయినగద్యము ముక్తకము, వృత్తిగంధి, ఉత్కలికాప్రాయము, చూర్ణకము నని నాలుగు విధములు. తొలిది సమాసరహితము.రెండవది వృత్తభాగములతోఁ గూడుకొన్నట్టిది. మూఁడవది దీర్ఘసమాసాఢ్యము. నాలవది యల్పసమాసకము."

పయి రచనాప్రభేదములలో రెండింటికి మాత్రము తెలుఁగున భారతాదికృతులలోని వచనభాగములనుండి లక్ష్యము లెత్తి చూపవచ్చును. ప్రాయికముగాఁ గవిత్రయమువారిరచనలలోని వచనరచనములు చూర్ణకము లనఁదగివని. నాచనసోమన, పోతన ప్రభృతుల రచనలు గొన్ని యుత్కలికాప్రాయము లనవచ్చును. వృత్తగంధి రచనలు తెనుఁగునఁ బ్రాచీనకాలమున నంతగా లేవు. ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిలాసమున వృత్తగంధి వచన రచన లున్నవి. నేఁటికాలమున శ్రీ గిడుగు రామ మూర్తి పంతులుగారు రచించిన .. *'ప్రాఁదెనుఁగుఁగమ్మ' వృత్త గంధియే, మచ్చుతునుక: –

'సిరిఁదాల్చుతేఁ దొగిఁ జిన్ని చూడ్కులఁ జూచు తెనుఁగుఁ జదువులరచ్చ తీర్పరులార! క్రిందను గైవ్రాలు సేసిననే నయా! యఱకువ మెఱయుచు నాయెూవు కొలఁదిఁ దెనుఁగుఁ జదువులగుఱిచి జాను మివులంగఁ దొలితెనుఁగునుడు లనఁ దేటతెల్లగను విన్నప మొక్కండు వినిపింతు మిమ్ము మోడ్చియు నిరుచేయి మ్రోఁకరిలఁబడియు నెఱఁగియుఁ గైవార మొనరంగఁ జేసి తద్దయు వేఁడుదు నాలింపుఁడయ్య మీరపోలెను నేను బ్రాఁబొత్తములు సాలఁజదువలేన'

కర్ణాటకమునఁ గూడ వృత్తిగంధి రచనము లున్నవి. రామాశ్వ మేధాదులందు లక్ష్యములు చూడ నగును.

---

* చూ–ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సంపుటము 2 సంచిక 3.

సంస్కృతమున వామనుఁడు పేర్కొన్న ముత్తెఱఁలగుల రచనములు నున్నవి. కాదంబరీ, దశకుమారచరిత్ర, యశస్తిలకచంపూ ప్రభృతు లందును, శ్రీభగవద్రామానుజాచార్యులవారి గద్యత్రయము నందును, బాల్కురికి సోమనాథుని గద్య గ్రంథమునందును వీనికి లక్ష్యము లున్నవి. శ్రీభగవద్రామానుజా చార్యులవారి గద్య త్రయముననుండి ము త్తెఱఁగుల రచనలకు మచ్చుతునుకలఁ జూపుచున్నాఁడను. చూర్ణమునకు–

అపారకరుణామ్బుధే, అనాలోచితని విశేషా విశేషలోకశరణ్య, ప్రణతార్తిహర, ఆశ్రితవాత్సల్యైకమహోదధే, అనవరతదితినిఖిల భూతజాత యాథాత్మ్య, సత్యకామ, సత్యసఙ్కల్ప, ఆపత్సఖ, కాకుత్స్థ, శ్రీమన్నారాయణ, పురుషోత్తమ, శ్రీరఙ్గనాథ, మమనాథనమో౽స్తుతే.
(శ్రీరఙ్గగద్యమ్)

ఉత్కలికాప్రాయమునకు–

స్వచ్ఛన్దానువర్తి స్వరూపస్థితిప్రవర్తి భేదాశేష శేషతైకరతి రూపనిత్య నిరవద్య నిరతిశయజ్ఞానక్రియైశ్వర్యాద్యనన్త కళ్యాణగుణగణశేషాసన గరుడప్రముఖ నానావిధాన న్తపరిజన పరిచారికా పరిచితచరణయుగల పరమ యోగివాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్య స్వరూపస్వభావ స్వాభిమతవివిధవిచిత్రానన్త భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థాన సమృద్ధానన్తాశ్చర్యాన న్తమహావిభవానన్త పరిమాణ నిత్య నిరతిశయ శ్రీవైకుణ్ఠనాథ–
(శరణాగతిగద్యమ్)

వృత్తగంధికి–

ప్రత్యగ్రోన్మీలిత సరసిజసదృశ నయనయుగలం– స్వచ్ఛనీలజీమూత సఙ్కాశమ్ – అత్యుజ్జ్వల పీతవాససం – స్వయంప్రభయా అతినిర్మలయా అతిశీతలయా స్వచ్ఛయా మాణిక్యాభయా– కృత్స్నం జగద్భాసయ న్తమ్ – అచి న్త్యదివ్యాద్భుత నిత్యయౌవన స్వభావ లావణ్యమయామృత సాగరమ్ – అతి సౌకుమార్య దీషత్ప్రస్విన్నవ దారక్ష్యమాణలలాటఫలక దివ్యాలకావలీ

విరాజితం– ప్రబుద్ధముగ్ధాంబుజచారు లోచనం– సవిభ్రమభ్రూలతమ్ – ఉజ్జ్వలాధరమ్ – శుచిస్మితం – కోమలగణ్డమ్ – ఉన్నసమ్ – ఉదగ్రపీ నాంసవిలమ్బికుణ్డలాల కావలీబన్ధురకమ్బుకన్ధరం – ప్రియావతం – సోత్పలకర్ణభూషణశ్లథాలకా విమర్దశంసిభిశ్చతుర్భిరాజా నువిలమ్బిభి ర్భుజై ర్విరాజితం – అతికోమలదివ్య రేఖాలఙ్కృతాతా మ్రకరతలం, దివ్యాఙ్గులీ యకవిరాజితమ్, అతికోమలనఖా వలీవిరాజితం, అను రక్తాఙ్గులీభి రలంకృతమ్, తత్క్షణోన్మీలితపుణ్డరీకస దృశచరణయుగళమ్,

*(శ్రీవైకుణ్ఠగద్యమ్,)

తెలుఁగున లక్షణగ్రంథకర్తలు వచనరచనల నిట్లు పేర్కొనిరి.

" క॥ కనుఁగొనఁ బాదరహితమై
పనుపడి హరిగద్దెవోలె బహుముఖరచనం
బున మెఱయుగద్య మది దాఁ
దెనుఁగుకృతుల వచన మనఁగ దీపించుఁగడ౯

గద్యము – స్వస్తి సమస్తభువనరక్షాదక్ష శ్రీపుండరీకాక్ష భుజగపతి సింహాసనారూఢ సురనికరమకుటతట ఘటితసురుచిరమణి గణ ప్రభావిభాసిత పాదపీఠ వేదనినాదానుకార గౌరవలలిత నూపురాలంకృత చరణసరసిజయుగళ నవ్యపదాంగుష్ఠనఖ మయూఖ లేఖాయితసుర సరిత్ప్రవాహ పీతాంబరధర నూత్న మేఖలాకలితకటి తటప్రదేశ చతురాననజనక నాళీకశోభిత నాభిసరోవర యఖండబ్రహ్మాండకలాప గోపననిపుణోదర క్షీరసాగరతన యామనోజ్ఞ గేహీకృతవిపులవక్షస్ స్థల కనత్కనక కటక కేయూర ప్రముఖభూషణ భూషితచతుర్భుజ శంఖ పంకజసుదర్శనగదాధర కిరీటకుండలాభిరామ యనవరత ప్రసన్నవదన కౌండిన్యవరద శ్రీయనంతపద్మనాభ నమస్తే నమస్తే నమః–'' (అనంతుని ఛందము) ఇందు ఆళవంచార్లస్తోత్రరత్నశ్లోకముల తునుక లున్నవి.

*చూ. శృంగారశ్రీనాథము

'ఇఁక నందు గద్యలక్షణం – మఱియు నందు గద్యము నైదుభేదంబుల విహరించు – నయ్యవి యేవం టేను – గద్యయు, బిరుదుగద్యయు, చూర్ణికయు, వచనంబును, విన్నపంబులు నన గద్యభేదంబు లైదును ప్రమోదంబున వివిధమ్ములై వినోదించు నందు గద్యక్రమం బెటువలె నంటేని 1 గద్య – అనుకరణశబ్దయు క్తంబై యొప్పునందు 2 బిరుదగద్య – సంబోధనాంత పదబంధురంబు నై వర్తిల్లు నందు 3 చూర్ణిక – ద్వివచన బహువచనసందర్భము లగువిభక్త్యనుశాసన సమాసాది సమాసాదిత కల్పనానల్పజిల్పితం బై వెలయు నందు 4 వచనంబులు – బహుప్రకారరచనావిచయ ప్రాచుర్యమ్ము లై సంచరించు నందు 5 విన్నపంబు – లెన్న విన్ననై ఋజుమార్గమ్ముల ననుగమించి మించు వీపంచవిధమ్ములు మితివిరహితమ్ములై స్వేచ్ఛాకల్పనా గౌరవమ్ముల కొలందుల విలసిల్లు."

(లక్షణశిరోమణి)

మీఁది లక్షణగ్రంథకర్తలలో నవంతుఁడు పదునైదవ శతాబ్దివాఁడు. ఆతఁడు చెప్పినగద్యలక్షణమున కనుగణముగానే కర్ణాటాంధ్రభాషలలోని ప్రాచీనవచనైకరచన లున్నవి అతఁడు వచనరచనల నైదువిధముల విభజించినాడు. లక్షణశిరోమణికారుఁడు పొత్తపి వెంకటరమణ కవి పదునేడవశతాబ్దివాఁడు. గాఁబోలును! ఆతఁడు పేర్కొన్న 'విన్నపములే' యనంతామాత్యుఁడు చెప్పినగద్యము లగును. ఇట్టి రచనము లొకటి రెండు నిమిషములకు మించని కాలమునఁ జదువఁదగినవై స్తుత్యదేవతాసంబోధక పదాంతములై యుండును. వీనినే తాళ్ళపాకవారు వచనగీతము లని, తాళగంధిచూర్ణకము లని కూడఁబేర్కొనిరి. ఈ విషయ మిఁక ముందు వివరింతును, అనంతామాత్యుని నాఁటికిఁ దెలుఁగున భారతభాగవతాది వచనైకరచనలు లేవు గాఁబోలును, అట్టివాని నాతఁడు పేర్కొనలేదు, నాఱవ శతాబ్దినుండియే భారతభాగవతాదుల వచనైక రచనలు తెలుఁగున వెలసినట్లున్నవి. లక్షణశిరోమణి కారుఁ డట్టివానిని దాను విభజించిన పంచవిధవిభాగములలో నాలుగవభేద మగు 'వచనముగా' నిర్వచించినాడు. ఈతని నాఁటికి జూర్ణిక

పొడిపొడి పలుకుల ప్రసన్నరచన గాక’ సంస్కృత పుటుత్కలికాప్రాయ రచనగా మారినది. ప్రబంధరాజవిజయ వేంకటేశ్వర విలాసాదులం దింకను సర్వలఘువచనములు, అంత్యాను ప్రాసచతుర్దళ చూర్ణికలు మొదలగు వచనచిత్ర రచనా ప్రభేదములు చూడఁదగును. మఱియు నంధ్రమున నన్న యాదికవుల కృతులలోని యాశ్వాసాంత వచనరచనలను ‘ఆశ్వాసాంత గద్యము’ లని పేర్కొనుట కలదు. అవి లక్షణశిరోమణి కారుఁడు చెప్పిన ‘బిరుద గద్యము’లగు ననుకొనవచ్చును. అట్టి బిరుదగద్యములు సంబోధనాంతములుగా నుండవలె నని యాతఁడు చెప్పినాఁడు. అట్లే ప్రాచీనరాజుల బిరుదగద్యములు నున్నవి గాని యాగద్యముల కెల్ల సంబోధనాంతత నియతముగా నుండు నన్ననిర్ణయము నిలువదేమో! ఆశ్వాసాంత బిరుదగద్యములు సంబోధ నాంతములుగా నుండవు గదా!

అనంతామాత్యుఁడు (వచన) గద్య మనియు, లక్షణశిరోమణికారుఁడు విన్నప మనియుఁ బేర్కొన్న తీరురచనము లవి సంస్కృతమున శ్రీ భగవద్రామానుజాచార్యులవారు రచించిన గద్యత్రయమును బాల్కురికి సోమనాథుఁడు రచించినపంచ ప్రకారగద్యాదులను బురస్కరించుకొని కర్ణాటాంధ్రములలో వైష్ణవ శైవ భక్తులు సాగించినరచనము లయి యుండు నని నే నను మానించుచున్నాడను. తెలుఁగున నాకుఁ గానవచ్చిన యిట్టి రచనలలోఁ బ్రాచీన మనఁదగినవి ‘సింహగిరి వచనములు’. వీనికిఁ గృష్ణమాచార్య సంకీర్తనము లని నామాంతరము*.

మచ్చున కాతనివచన మొకటి–

“దేవా! పదికోట్ల యజ్ఞాదిక్రతువులు నడపంగా నేమి, తొమ్మిదికోట్ల తులాభారంబులు తూఁగంగా నేమి, మూడుకోట్ల నత్యాదివ్రతంబులు నలువంగానేమి? యెనిమిదికోట్ల సువర్ణదానంబులు, నేడుకోట్ల గోదానంబులు, నాఱుకోట్ల

*ఆ వచనములు రచియించిన కృష్ణమాచార్యుఁడు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని నాఁటివాఁడని యేకశిలానగర చరిత్రాదులవలనఁ దెలియనగుము.

భూదానంబులు, నయిదు కోట్ల కన్యాదానంబులు నాలుగుకోట్ల వస్త్రదానంబులు సేయంగా నేమి, రెండుకోట్ల యన్నదానంబులు గావింపఁగా నేమి, కోటిస్నానంబులు సేయంగా నేమి మీ నామోచ్చరణంబు సేయక! పదివేల(?) యజ్ఞాదిక్రతువులు నడపిన దేవేంద్రుండు నిలు వెల్ల యోను లయ్యెను. తొమ్మిదికోట్ల తులాభారంబులు తూఁగినదుర్యోధనుండు యమపురికేఁగెను. ఎనిమిదికోట్ల సువర్ణదానంబులు సేసిన కర్ణుండు పసిండికొండమీఁది యన్నంబుల కపేక్షించెను. ఏడుకోట్ల గోదానంబులు చేసిన కార్తవీర్యార్జునుండు గోహత్యా బ్రహ్మహత్యా పోతకంబులఁ బొందెను. ఆఱుకోట్ల భూదానంబులు చేసినబలి విష్ణుపాదంబునఁ బాతాళంబున కేఁగెను. అయిదుకోట్ల కన్నాదానంబులు చేసినధ్రువుండు కాశీక్షేత్రంబునఁ బండ్రెండు వేలయేండ్లు భిక్షంబెత్తెను. నాలుగుకోట్ల వస్త్రదానంబులు చేసిన మార్కండేయుండు మతిహీనుం డాయెను(?) రెండుకోట్లన్నదానంబులు చేసిన ధర్మజుండు యమపురి తొంగిచూచెను. కోటి స్నానంబులు చేసిన కుమారస్వామి కోరిక సిద్ధించ దాయెను. దేవా! మీనామోచ్చారణంబు చేసి ప్రహ్లాద నారద పుండరీక వ్యాసశుక శౌనక భీష్మదాల్భ్యరుక్మాంగ దార్జున బలి విభీషణ భృగుగాంగేయా క్రూర విదురాదులగుపరమ భాగవతోత్తములుకృతార్థులైరి, కావున యతి రామానుజ మునిపరందాతారు(1) అనాథపతియైనస్వామీ సింహగిరి నరహరీ నమో నమో దయానిధీ.”

(సింహగిరి నరహరి వచనములు) *కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనములు

*సీ. కటకేంద్రుకూఁతురి కౌఁగిటిలోఁ దక్కెఁ
జెల్ల పిల్ల స్వామి చేతఁ గాదు
కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనంబులఁ జొక్కె
సింహాద్రియప్పయ చేతఁ గాదు
కవ్వంపుఁగొండ సంఘర్షణోద్ధతిఁ జిక్కె
శ్రీ కూర్మనాథుని చేతఁ గాదు
శౌక్యతొండని ఊలజడి కెంతయును స్రుక్కెఁ
జెన్నమల్లేశుని చేతఁ గాదు

ఇంకను నిట్టివి శంకరవచనము లని, శఠకోపవిన్నపము లని, కాలజ్ఞానవచనము లని, కాశికావచనము లని, భవానీమనోహరవచనము లని, శివరాజయోగ వచనము లని, లక్ష్మీవల్లభవచనము లని, శేషగిరినాథవచనము లని మఱియుఁ గొన్నిపేళ్ళతో వచనరచనలు

పవనజవననిరాఘాటయవనఘోట
హరణజయధాటి మీచేత నౌనె మేటి
వౌదు వొకసన్న c జూడు మేలా పరాకు
శత్రుసంహార! వేంకటాచలవిహార!

సీ॥ తాళ్లపాక చినన్న దండెమీటులు గావు
గోమాంసభుగ్దనుర్గుణరవంబు
బంటొసంగినబంకమంటి పువ్వులు గావు
యవనాధముల చిలుకంపగములు
పాముడిగ్గియనీటి చల్లులాటలు గావు
పాశ్చాత్త్యభటుల తుపాకిగుండ్లు
గుంపెంగ బాకులు జరగించుటలు గావు
రిపులపాళెములు దర్లించుపగలు”

బంటుపంతము తీగ దించుఁ బంటకాఁపుఁ
దినము గైకొంటి విది మంచిగుణమె దినము
జనము దెచ్చినధనము లప్పనము లిచ్చి
శత్రుసంహార! వేంకటాచలవిహార!

సీ॥ పొట్టేళ్లగతిఁ బట్టి బోడిసన్న్యాసుల
ఢీయని తాఁకు లాడించు నొకఁడు
సోమయాజుల బ్రహ్మసూత్రముల్ ద్రెంచి సిం
గాణివిండ్లకు నల్లె గట్టు నొకఁడు
ఖూబుఘోడా యంచు గుడికీలుగుఱ్ఱము
నెక్కి ధేయని తరటెత్తు నొకఁడు
పైకాలు గొమ్మని బల్మిఁ గోమటివారి
చెలువపైఁ బడి బూతు సేయు నొకఁడు

యవనసమ్మర్దదుర్దినం బైన దిగువ
తిరుపతినిఁ జూడు మిటువంటితఱిని నిదుర
పోవుచున్నాఁడు మీయన్న లేవలేక
శత్రుసంహార! వేంకటాచలవిహార!

ప్రాచీనములు గానవచ్చుచున్నవి. అవి యెల్ల నించు మించుగాఁ బదునాలుగవశతాబ్దికిఁ దరువాతివే కాఁదగుననుకొందును. ఇప్పటికి నాయెఱుక కందినంతలోఁ గాల నిర్ణయముఁ జెప్పఁదగిన ప్రాచీనవచనరచనలలోఁ గృష్ణ మాచార్యసంకీర్తనముల తర్వాత ‘వేంకటేశ్వరవచనములే’ పేర్కొనఁదగినవి. ఈ రెంటిలోఁ దొలిది పదుమూఁడవశతాబ్దితొలిది. రెండవది పదునైదవశతాబ్దితుదిది. ఇక్కడఁ బ్రసక్తములలు శ్రీవేంకటేశ్వ రవచనములు.

తాళగంధిచూర్ణకములు

ఇవి తిరుపతిక్షేత్రమున శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి వారిది వ్యాస్థానమున సంకీర్తనాచార్యులుగ సుప్రఖ్యాతులయిన తాళ్లపాకవారు రచించినవానిలోనివి. ఏతత్కర్త తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యుఁడు పదునైదవశతాబ్దిచతుర్థపాదమున జనించి, పదునాఱవశతాబ్ది పూర్వార్ధమున వర్తిల్లినవాఁడు. ఈ *పెదతిరుమలాచార్యులవారికిఁ గుమారుఁ డయినచినతిరుమలాచార్యుఁడు తనతండ్రి పెదతిరుమలాచార్యులు వ్యాఖ్యానించిన తీరు నమసరించి, తనతాత తాళ్లపాక యన్నమాచార్యుఁడు సంస్కృతమున రచించిన ‘సంకీర్తనలక్షణమును’ దెలుఁగునకుఁ బరివర్తనము చేసెను. అం దీవచనరచనల నిర్వచన మిట్లున్నది.

‘మఱియుఁ జూర్ణాఖ్యపదం బెట్టి దంటేని–

క॥ ధరఁ గృష్ణాచార్యాదిక
పరికల్పితపదము తాళబంధచ్ఛందో
విరహితమై చూర్ణాఖ్యం
బరఁగునది నిరుక్తనామ భాసిత మగుమన్

---

* అతనికాలముననే యీవచనములు రాగిరేకులమీఁదఁ జెక్కింపఁబడి తిరుపతి దేవస్థానమున భద్రపఱుపఁబడినవి. ఈ వచనములే కాక తాళ్లపాకవారి పద్యగద్యగేయ రచనము లనేకములు రాగిరేకులపైఁ జెక్కఁబడి భద్రపఱుపఁబడినవి. అందుఁ గొన్నిఱేకులు అహోబలమునకు శ్రీరంగమునకును గూడఁజేర్వఁ బడినవఁట! ఇటీవల నహోబలములోని రాగిరేకులు కొన్ని రాగిపాత్రలకై యమ్మఁబడిన వనియు, నట్లమ్మఁబడినవి నాలుగయిదు వందల రూపాయల విలువఁగల రాగిరేకు లనియు వింటిని. తిరుపతి ఱేకులమీఁది సంకీర్తనాదులు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమునా రిప్పటికిఁగొన్నింటి ముద్రించిరి.

మఱియుఁ దచ్చూర్ణవిధం బెట్టి దనిన-

క ॥ ఛందోగణముల నియతిం
బొందక తాళప్రమాణమునఁ గడుఁ జెలువై
కొందఱిచేఁ దచ్చూర్ణం
బందముగాఁ దాళగంధియనఁ బొగడొందున్'

పూర్వోదాహృత మైనసంకీర్తనలక్షణ గ్రంథనిర్వచనము చొప్పునఁ దాళగంధిచూర్ణము లనఁదగిన యీవచనములను రచించి శ్రీస్వామివారి సన్నిధిని శ్రీ తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యుఁడు రాగతాళములతో నాలాపించువాఁడు కాఁబోలును! రాగిరేకులనుండి యెత్తి శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువా రింతకు ముందు ముద్రింపించినవచనములు నలువదేడింటికి రాగ తాళములు నిర్ణీతము లయి యున్నవి. మఱియు నం దీవచనములు 'వైరాగ్యవచనమాలికా గీతము' లను పేరఁ బేర్కొనఁబడినవి. అనఁగా నివి వచనములే యయినను గీతములుగాఁ బాడఁదగిన వన్నమాట! అంతుచేతనే యివి సంకీర్తనలక్షణమున 'తాళగంధిచూర్ణకపదము' లని పేర్కొనబడినవి. సంస్కృతమున వామనుఁడు వృత్తగంధి, ఉత్కలికాప్రాయము, చూర్ణము నని ముత్తెఱఁగు గలవచనరచన చెప్పఁ నితఁడా చూర్ణ మనువచనవిభాగముననే తాళగంధి యని పదరచనా విభాగముగాఁ గల్పించినాఁడు. ఈ తెఱఁగు వచనరచనలకుఁ జూర్ణ మనుపేరు పొడిపలుకులతో నుండుటచే నేర్పడిన దగుట నీతఁడు సూచించినాఁడు. మనయీ వేంకటేశ్వరవచనములు పొడిపొడిపలుకులకూర్పే కాని, యిం దుద్ధతోక్తులు, ప్రౌఢసమాసములు లేవు ఇట్టిపదరచనములకుఁ గృష్ణాచార్యాదులు పరికల్పకు లని యా సంకీర్తనలక్షణపద్యమున నున్నది. ఇంతకుముందు నే నుదాహరించిన కృష్ణమాచార్య సంకర్తనములకర్త కృష్ణాచార్యుఁడే సంకీర్తనలక్షణకారుఁడుపేర్కొన్న కృష్ణాచార్యుఁడు కాఁగలఁడు. ఇట్టిరచనములకుఁ గృష్ణమాచార్య

సంకీర్తనము లనఁబడుసింహగిరినరహరి వచనములే ప్రప్రథమరచనము లని యీసంకీర్తనలక్షణ గ్రంథోక్తినిబట్టి గుర్తింపనగును. దీనిని లక్ష్యీకరించుకొనియే యనంతామాత్యుఁడు గద్యనిర్వచనము నట్లు చేసియుండును. తర్వాతికాలమున నిట్టివచనములు 'విన్నపము' లనియుఁ బేర్కొనఁబడినవి.

వేంకటేశ్వ వచనములు - వానియోగ్యత

ఈవచనములకు రచనములో నానుపూర్వి యేదియుఁ గానరాదు. వస్తువిన్యాసమునఁగూడఁ గ్రమపద్ధతి యేదియుఁ దోఁ పదు. కవి యప్పుడప్పుడు తనకుఁ దోఁచినతత్త్వవిషయముల నీశ్వరస్తుతిపరములు గావించి విడివిడిగనే వచనములుగా రచించినాఁడు గాఁబోలును! ఇందు విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంత విషయములు సర్వత్ర కరడుగట్టియున్నవి. గ్రంథకర్త స్మార్తనందవరీక బ్రాహ్మణుఁడైనను వైష్ణవమతము స్వీకరించినవాఁడు. జాలిజాలిగాఁ గొసరి కొసరి శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిని గవి యేతద్వచన రచనలలోఁ బలుదెఱఁగులఁ బరమార్థలబ్ధికై ప్రార్థించును. విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతపు జీవగఱ్ఱ యగు 'శరణాగతి' యిందుఁ జాలఁ జక్కఁగా సవదరింపఁ బడినది. కవి యిందు స్వామిని బలుచోట్ల నేకవచనముననే తేలికగా 'నీ' వని యెచ్చరించును. తోడ్తోఁగొన్నిపట్టుల 'మీ' రని గొప్పగా బహూకరించును. తండ్రియొడిలో నాటవేడ్కలతో నుండు ముద్దులబిడ్డఁడు తండ్రిని నెయ్యంపు మురువునఁ దొక్కుఁబల్కులతో నీవని తుంకరించుట, యంతలోనే పెద్దఱికపుహద్దుతోఁపగా మరల మీరని బహూకరించుట యందం దనుభూయమానమే కదా! ఆయనుభూతి నా కీతీరునకు సమర్థకముగాఁ దోఁచినది.

ఇందు 17వ వచనమున నూటయెనిమిది తిరుపతులపేళ్లు పేర్కొనఁబడినవి. నిత్యానుసంధానాదులగునర్వాచీనద్రావిడవైష్ణవ సంప్రదాగ్రంథములలో నూటయెనిమిది తిరుపతుల (దివ్యస్థలముల) పేళ్లు ముద్రితము లయియున్నవి. వాని పరిగణన మాతీరుగా నేనాఁడు

జరగెనో గుర్తింపఁజాల నయితిని. ఆపేళ్లకు నిం దున్నవేళ్లకుఁ జాల భేద మున్నది. క్రీ1480 ప్రాంతముల నూటయెనిమిది తిరుపతులపే ళ్లీవిధముగా నుండె నని దీనిఁబట్టి తెలియనగును. ఇందుఁ గొన్ని స్థలములవేళ్లు తప్పులుగా నున్నట్టున్నవి. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిలాసమునను, హంసవింశతిలోను నూటయెన్మిది తిరుపతులపేళ్లు నిందున్నతీరు ననుసరించియున్నవి.

ఇందు వచనరచనారీతిలో ననంతుఁడు చెప్పిన గద్య (వచన) లక్షణము చక్కగా ససిపడినది. లక్షణశిరోమణికారుని 'విన్నపము' రచన కీవచనములు మంచిలక్ష్యము లనఁదగును. దూరాన్వయము. సమాసక్లేశము, ననుప్రాసవిన్యాసపరిశ్రమము నిందు లేవు. సూటిగా మనసున నాటునట్లు భావము లున్నవి. కొన్నివచనములు టాగోరుగారి గీతాంజలీరచనములఁ దలఁ పించునవిగాఁగూడ నున్నవి. కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనములు సరిగా నిట్టివె, వీనికి మూలకల్పములే కాని, యందు భాషాప్రాచీనత యింతకంటె విస్పష్టముగా గోచరించుచున్నది. ఈవచనములను రాగతాళములతోఁ బ్రాచీనకాలమునఁ బలువురు పాడెడివారు గావలయు. కవియె భావానుగుణముగా వీనికి రాగతాళములఁ గల్పించినాఁడు.

తాళ్లపాకవారు

ఏతద్గ్రంథకర్తతాళ్ళపాకపెదతిరుమలాచార్యుఁడు నందవరీక స్మార్తబ్రాహ్మణుఁ డంటిని. తాళ్ళపాక నేఁటి రాజంపేట తాలూకాలో నున్నది. అది వీరి నివాసగ్రామము. ఈ కవి తండ్రి

అన్నమాచార్యుఁడు

ఈతఁడు వైష్ణమతమును స్వీకరించినవాఁడు. గొప్పభక్తుఁ డు. కవి. మహిమలు గలవాఁడు. ఈతఁడు డెబ్బదితొమ్మిదియేండ్లు జీవించెను. ఈయన్నమాచార్యుఁడు దినమున కొక్క దాని కేని తక్కువ కానిచొప్పున గేయములు రచించుచు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిని

సంకీర్తనము చేయుచుండువాఁడట! నాఁటనుండియే స్వామి యానతిచొప్పున నీతఁడు సంకీర్తనములు రచింప నారంభించెను.

ఈతనికి సంకీర్తనాచార్యుఁడని, ద్రావిడాగమసార్వభౌముఁ డని, పంచమాగమచక్రవర్తి యని బిరుదులు. శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కీతఁ డు మామ. అలమేలు మంగాంబ కీతఁడు తండ్రివరుసవాఁడు. ఇతనిసంకీర్తనలను వినిచెవిని మఱొకరి సంకీర్తనముల విన నొల్ల నని శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి ప్రతిజ్ఞఁ గావించెనఁట! ఈతఁడు రచించిన గ్రంథములు 1 అధ్యాత్మసంకీర్తనలు 2 శృంగార సంకీర్తనలు 3 శృంగారమంజరి 4 సంకీర్తన లక్షణము (సంస్కృతము ; ఇది దొరకలేదు) ఈ కవికి సంబంధించినచరిత్రము శాసనాదులందుఁ గానరాదు. కాని తాళ్ళపాక చిన్నన్న* ద్విపదకృతిగా నితని చరిత్రము రచించినాఁడు. ఈతని కుమారుఁడు

పెదతిరుమలాచార్యుఁడు*

ఈతఁడే శ్రీవేంకటేశ్వరవచనములకుఁ గర్త. శ్రీతిరుపతి దేవస్థానమున నున్న రాగిఱేకులమీఁద నీవచనములు తిరుమలాచార్య రచితము లని గ్రంథారంభమునఁ జెప్పఁబడినది. ఈతఁడు మహైశ్వరమహితుఁడుగా వెలసెను. శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కీతఁ డనేక కైంకర్యముల జరపించెను. శ్రీస్వామి యీతనితోఁ దరువాతి మూఁడుతరములదాఁకఁ బ్రత్యక్షమును, నేడుతరముల దాఁకఁ బరమపదమును ననుగ్రహించెనఁట! ఈతని యితర కృతులు 1 శృంగారసంర్తనలు 2 శృంగారదండకము3. చక్రవాళమంజరి 4. శృంగారవృత్తశతకము 5 శ్రీవేంకటేశోదాహరణము 6 నీతిసీసశతకము 7 సుదర్శనరగడ 8 రేఫఱకారనిర్ణయము 9 ఆంధ్రవేదాంతము (ద్విపద) 10 ఆంధ్రహరివంశము 11 భగవద్గీత

*ఇది తిరుపతి ఓరియంటల్ యిన్‌స్టిట్యూట్ వారు ప్రకటించారు.

*ఈతఁడు పెరియ తిరుమలాచార్యుఁడు, పెదతిరుమలాచార్యుడని, పెదతిరుమలయ్యయని తిరుమలాచార్య దేశికుఁడని వలుదెఱఁగులఁ బేర్కొనంబడుచున్నాడు.

(వచనము) 12 శ్రీవేంకటేశ్వరప్రభాత స్తవము 13 అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు. ఈతనికి వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య, కవితార్కికకేసరి, శరణాగతవజ్రపంజర బిరుదములు కలవు. స్వామి కీతఁడు జరపినకైంకర్యముల సారము-

పెదతిరుమలయ్యగారు క్రీ. 1517 నుండి 1552 దాఁక శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి వారికిని, నింక నితరస్థలములలోని దేవరలకును నైవేద్యప్రసాదోత్సవాదికైంకర్యములకై పదునాల్గు గ్రామముల నర్పించిరి. ఆగ్రామములు ఆచ్యుతరాయఁడు, బుక్కయతిమ్మరాజు మొదలగువారు తనకు దానము చేసినవి. అంతేకాక యెన్నో వేలపణములనుగూడ నాయాపుణ్య కార్యములకై వా రర్పించిరి. తిరుమలమీఁదఁ దమసంకీర్తనములు చెక్కించిన రాగిరేకులు దాఁచియుంచిన సంకీర్తనభాండారము రక్షించుటకై. యర్చించుటకై కూడ గొప్పదానములు చేసిరి. తండ్రిగారును దామును రచించిన సంకీర్తనములను స్వామివారిసన్నిధిని బ్రతిదినముఁబాడుటకై యిద్దఱు వైష్ణవుల నియోగించిరి. స్వామివారి కోనేటిని, గోపురములను, మంటపములను బెక్కింటిని జక్కఁబఱిపించిరి. కోనేటినడుమ నీరాడుమంటపమును గట్టించిరి. ఇ ట్లెన్నో పుణ్యకార్యముల జరపిరి. తండ్రివలె నీతఁడు గూడఁబూర్ణ పురుషాయుషజీవితము గల్గినధన్యచరిత్రుఁడయి యుండును. ఈతని జన్మకాలము క్రీ. 1473 అగును. అప్పటినుండి క్రీ. 1553 తర్వాతిదాఁక నీతఁడు జీవించినాఁడు. ఈతనికి సాతానివైష్ణవు లిద్దఱు శిష్యు లుండెడివారఁట! వారుకూడా నీతనివలె స్వామికిఁ గొన్నికైంకర్యములు జరపిరి.

ఈతనికిఁ గుమాళ్లు 1 చినతిరుమలార్యుఁడు 2 అన్నయ 3 పెదతిరువేంగళనాథుఁడు 4 తిరువేంగళనాథుడు (చిన్నన్న) 5 కోనేటి తిరువేంగళనాథుఁడు.

ఇందు నాల్గవకుమారుఁ డయినతిరువేంగళనాథుఁడు రచించిన యష్టమహిషీకల్యాణమున వీరివంశవృక్ష మిట్లున్నది.

1. మూలపురుషుఁడు, శృంగారసంకీర్తనాది గ్రంథకర్త.
2. వేంకటేశ్వరోదాహరణాది బహుగ్రంథకర్త, వేంకటేశ్వర వచనకర్త కూడ.

3. సంకీర్తనలక్షణాది గ్రంథకర్త.
4. అష్టమహిషీకల్యాణ పరమయోగివిలాసోషాపరిణ యాన్నమాచార్య చరిత్రగ్రంథకర్త.
5. ఆంధ్రామరుకామరవ్యాఖ్యా కావ్యప్రకాశ వ్యాఖ్యా కర్త.
6. శకుంతలాపరిణయము, శ్రీపాదరేణుమాహాత్మ్యము ఇతని కృతులు.

ఈ తాళ్ళపాకవారికి రేవణూరివారు జామాతృవంశమువారు. రేవణూరివేంకటకవి తనశకుంతలాపరిణయమున నిట్లు చెప్పినాఁడు.,

శ్రీవత్సాన్వయ రేవణూరివారికులజున్ శ్రీపాదరేణుప్రభావ
సౌవర్ణస్ఫుట కావ్యకల్పకకవిన్‌సంకీర్తనాచార్యపు
త్త్రీవంశోత్తము నందవైదికి బుధాతిప్రోక్తవృత్తి స్వయం
భావుం దిర్మల కొండయార్యసుతు శుంభద్వేంకటాభిఖ్యునిన్,

శ్రీవేంకటరమణునకు ...... సమర్పణంబుగా సమర్పించెద నిహపర సాధనములకు నింకనేమికొదవ యదియునుం గాక యమ్మహాదేవుండు మదీయమాతామహవంశశిఖారత్నం బగునన్నయా చార్యునకు జామాతరుం దనిపించుకొని భవదీయసంకీర్తనంబు లాలించిన కర్ణంబుల నితరసంకీర్తనంబు లాలించ నని ప్రతిజ్ఞఁ గావించెఁ దత్తనూజం దగు పెద్ద తిరుమలాచార్య బిడౌజునకుఁ ద్రిపురుషపర్యంతముగాఁ బ్రత్యక్షంబును, సప్తపురుషపర్యంతముగా మోక్షంబు నొసంగెద నని వరమిచ్చె; సచ్చరిత్రు లగుతదీయ పౌత్రులకుఁ జినతిరుమలదీక్షి తాన్నయాచార్య తిరువేంగళనాథ కోనేటి తిరువేంగళనాథ వెంగళార్యులకు విచిత్రముక్తాతపత్రరత్నకిరీటముద్రికా ప్రచండమణిమండిత మకరకుండలోత్కరాహః కరదీపికా పాదుకాది బహూకరణంబులఁ గరుణించె; విశేషించియు నత్తిరువేంగళనాథుండు సంకీర్తనంబుఁ బాడిన నాద ం దొడంగె నేత్రప్ప కారంబున నమ్మహామహునకుఁ బాండవసహాయుం డైన శ్రీకృష్ణదేవునింబలె నహాయుండై.... ధన్యుడ నయ్యెద నని నిశ్చయించి"-. ఈ గ్రంథమునుబట్టి చూడఁగా నీ వేంకటాచార్యకవి సంకీర్తనాచార్యుఁ

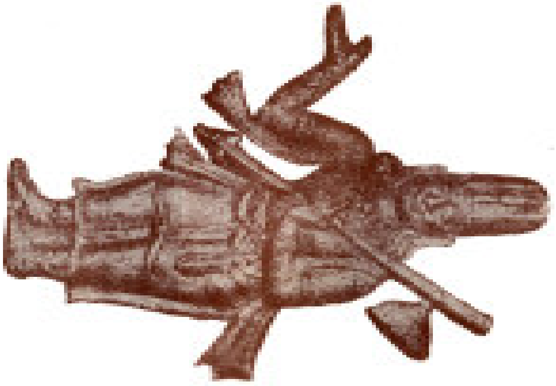

అన్నమాచార్యుడు

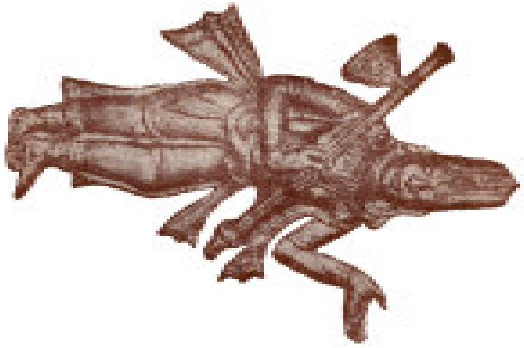

పెదతిరుమలచార్యుడు

- 1అన్నమాచార్యుండు (1424 - 1503)
  - తిమ్మాంబ
  - అక్కాంబ
    - నరసింహ
      - నాచ్చరమ్మ
      - అనంతమ్మ
        - నారాయణ (నాచ్చారమ్మవలన)
        - అప్పలాచార్య (అనంతమ్మ వలన)
        - అన్నయర్య (అనంతమ్మ వలన)
    - 2పెదతిరులాచార్యుండు
      - తిరుమలమ్మ (1473 - 1553) ఇంచుమించుగా
        - చినతిమలాచార్యుఁడు
          - తిరువెంగళప్ప
        - అన్నయ్య
        - పెదతిరువేగళ నాథుఁడు
        - చిన్నయ్య అను తిరువేంగళనాథుఁడు
        - కోనేటి తిరువేంగళ నాథుఁడు
    - నరసలాంబ
    - తిరుమలాంబ
      - (తిరుమల కొండ యార్యుడు)
        - రేవణూరి వేంకటచార్యుడు

డగునన్నమాచార్యునికి దౌహిత్రవంశములోనివాఁ డని యేర్పడును, రచనమును దౌహిత్రవంశములోని వాఁ డని యేర్పడును, రచనమును జాలఁ దర్వాతిదిగానే యున్నది. ఈతనిదే యగు

* శ్రీపాదరేణుమాహా దుత్మ్యముగద్య మాతఁడు సంకీర్తనాచార్యుని మనుమఁడే యనఁదగినట్లున్నది:– "ఇది సంకీర్తనాచార్యదౌహిత్ర రేవణూరితిరుమల కొండయాచార్యపుత్ర వేంకటాచార్యప్రణీతం బైనశ్రీపాదరేణుప్రభావం బనునిస్సహాయకావ్యంబునందు రంభాపురందరసంవాదం బనునది తృతీయోల్లాసము". ఇది తప్పయి యుండనేమో! 'సంకీర్తనాచార్యదౌహిత్రవంశ్య' అని యుండఁదగు నేమో!

ఆనాఁటి తాళ్లపాకవంశమువారు మహనీయులు, వారి రచనము లింక నెన్నో ప్రకటితములు గావలసియున్నవి.

❊ ❊ ❊

*ఇది తిరుపతి ప్రాచ్యపరిశోధనశాల లైబ్రరీలో నున్నది. కృత్యపతిరణిక లేదు.

7
హరవిలాసము
కృతికర్త

శ్రీనాథకవి జన్మదేశము కృష్ణామండలమందలి కాళీపట్టణము; ఒండెఁ, గలువటము కాఁదగును. * పాకనాటినియోగిగాన యాతఁడు పుట్టి పెరిఁగినయూరు పాకనాటనే యుంటవలె ననుట సరిగాదు. పాకనాటి నియోగులు తొలుత పాకనా ట నుప్పతిల్లినవా రగుదురు. అంతే కాని, సదా వా రక్కడే పుట్టుచుఁ బెరుఁగుచు నుండవలసినవా రనఁ గాదు. శ్రీనాథుని బంధువులు (కాన, పాకనాటినియోగులు) బెండపూఁడి యన్నా మాత్యాదులు శ్రీనాథునినాఁటనే గోదావరీమండలమున నుండిరి. వారు కొన్నితరములు పూర్వమున నుండి గోదావరీమండలవాస్తవ్యులే. పాకనాటనే, వెల నాటివారు వాలనాటనే, యాఱువేలనాటివా రాఱువేల నాటనే యానాఁ డుండి రనుట కాధారములు గానరావు.

శ్రీనాథుఁడు క్రీ.శ. 1385 ప్రాంతముల జన్మించి, చిరంజీవియై పదునైదవశతాబ్దియుత్తరార్ధమునఁ గొందాఁకఁగూడ వెలయుచుండెను.*

హరవిలాసము

పి. కమలనాభుని పౌత్రుఁ గవితామహారాజ్య
భద్రాసనాసీనుఁ బరమపుణ్యుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజ
గోత్రు సజ్జనమిత్రుఁ గులపవిత్రు
భీమాంబికామారనామాత్యనందను
సఖిలపురాణవిద్యాప్రవీణు
నధ్వర్యు వేదశాఖాధీతినిష్ణాతు
నంధ్రభాషానైషధాబ్జభవుని

*చూ. శృంగారశ్రీనాథము

నుభయభాషాకవిత్వ ప్రయోగకుశలు
బాలసఖు గారవించి తాత్పర్య మొప్ప
నవచిత్రిపురాంతకుం దలకాధిరాజు
హితమితోక్తులు వెలయంగ నిట్టు లనియె.

పైపద్యమున శృంగారనైషధరచన ప్రశంస గలదు. కాన హరవిలాసరచనము శృంగారనైషధరచనానంతరరము జరగిన దగుట స్పష్టపడినది. శృంగార నైషధము పెదకోమటి వేమారెడ్డిగారు కొండవీటి సామ్రాజ్యము నేలుచుండుకాలమునఁ దన్మంత్రి యగు మామిడిసింగామాత్యున కంకితముగా రచియింపఁబడినది. అందు మామిడిసింగమంత్రి యిట్లు ప్రస్తుతఁ డయ్యెను.

మ. అరుదార వివిధాగ్రహారములతో నాందోళికాచ్ఛత్రచా
మరక (ప ?) ల్యాణకలా చికాదిబహుస మ్మా నార్హ
చిహ్నంబులా
దర మొప్పారఁగవేమ భూవరునిచేన్‌త గాంచె సామ్రాజ్యసం
భరణప్రౌఢుఁ డమాత్యసింగఁడు నయప్రాగల్భ్యగర్వోన్నతిఁ

క. శ్రీమహితపెద్దకోమటి
వేమక్షితిపాలరాజ్యవిభవకళార
క్షామణికి సింగసచివ
గ్రామణికిన్ బాంధ్యరాయగజకేసరికిన్

మ. ... వేమభూపతిమహా సామ్రాజ్యరక్షామణీ
యవనాధీశసభా నిరంకుశవచో వ్యాపారపారంగతా!

శ్రీనాథకవియుఁ బెదకోమటి వేమారెడ్డిగారి రాజ్యకాలమునఁ దదాస్థానవిద్యాధికారిగా నుండెను. పెదకోమటివేమారెడ్డి గారు క్రీ. శ. 1404 నుండి 1420 దాఁక రాజ్యమేలిరి. శృంగారనైషధరచన మాకాలమున, అటు తర్వాతనేని జరగినది కావలెను. హరవిలాసరచన మంతకు నింకను దర్వాతి

దగునుగదా!

భీమఖండమును శ్రీనాథుఁ డు క్రీ. శ. 1428 కిఁ దరువాత రచించెను. * భీమఖండము సంస్కృతగ్రంథమునకుఁ దెలిఁగింపు. అందలిపద్యము లెల్ల సంస్కృత మూలానుసారులు. భీమఖండమునను హరవిలాసమునను సముద్రమథనకథ గలదు. మూలానుసారి యగు భీమ ఖండపద్య మీక్రిందిది హరవిలాసమునను గలదు.

క. కటుక మగువిషము విషధర
కటకం బగుకేలఁ బూని కౌతూహలియై
ఘుటికాసంసిద్ధుఁడు విష
ఘుటికయును ంబోలె మృడుఁడు గుటుకన మ్రింగెన్

దీనికి సంస్కృతభీమఖండమున మూల మిట్లు కలదు.

శ్లో. గ్రసతేత్మే జగత్త్రా తా
విషభృద్భూషణో విషమ్
ఘుటికాం ఘుటికాసిద్ధో
బధ్వా రనమయామివ - (1అధ్యా. 7)

కాన, భీమఖండరచనానంతరము హరవిలాసరచనము జరగె ననవలె - అనఁగా, క్రీ.శ. 1430 తరావత హరవిలాసరచనము జరిగిన ట్టేర్పడును.

కృతిపతి

హరవిలాసము శ్రీనాథుని బాలసఖుఁ డగునవచితిప్పయ యనువైశ్యవర్యుని కంకితము సేయఁబడినది. బాల సఖపదమునకుఁ జిన్న నాఁటి స్నేహితుఁడని యర్థము. (ఈ యర్థముననే భారతాదిగ్రంథములయందు ఁ బ్రయుక్తము) హరవిలాసరచనమునాఁటికి నవచితిప్పయ కడువృద్ధుఁడు.

*చూ. శృంగారశ్రీనాథము

క. కంటిఁ బ్రవిశుద్ధసంతతీ
వింటిఁ బురాణములు పెక్కు విశ్వము పొగడన్
మంటి బహువత్సరంబులు
కొంటి యశోధనము సుకవికోటుల చేతన్
హరవిలాసము అవతరణిక.

అతని బాలసఖుఁ డగు శ్రీనాథుఁడును హరవిలాస రచనమునాఁటికి వృద్ధుఁడే. కాని శ్రీనాథునికంటెను నవచితిప్పయ మఱీ వృద్ధుఁడు. అపచితిప్పయ కాంచీ పురనివాసి. శ్రీనాథుఁటు కాంచీపురి కరిగి యక్కడ నీ గ్రంథమును భీమఖండరచనానంతరము కాశీఖండరచన మునకు ఁబూర్యము రచించి యుండును, హరవిలాస కృత్యవతరణికాపద్యములు, కాశీఖండమున 'కంచి యఱవత లసమాస్త్రుఖడ్గలతలు' అన్న పద్యమును నాతని కాంచీపురీ పరిచయము నెఱిఁగించుచున్నవి.

రెడ్డి రాజ్యారంభకారము నాఁటనుండియును నవచితిప్పయ వంశమువారు ద్వీపాంతరములతో వ్యాపారము జరుపుచు, రెడ్డి రాజుల, కత్యాప్తులయి యుండిరి, అద్దంకికినీ గొండవీటికిని జేరువగాఁ దూర్పసముద్రమునొడ్డనఁకలముకుళపురము (మోటుపల్లి) ఓడరేవు ద్వారమున ద్వీపారంతరములతో వ్యాపారము వారు జరుపుచుండెడివారు.

శ్రీనాథుని బాలసఖు ఁ డగునవచితిప్పయ క్రీ.శ. 1390 నుండి 1404 దాఁక రాజ్యమేలినకొమరగిరి నృపాలునివలన 'ఆందోళికాచ్ఛత్రచామర తురంగభద్ర పీఠాది రాజ్యచిహ్నములు' వడసెను, అమ్మహారాజునకుఁ బ్రతివత్సరంబును సంవత్సరోత్సరంబులకుఁ దగిన 'కస్తూరీ కుంకుమకర్పూర సంకుమదహిమాంబు కాలాగురుగంధసార' ప్రధానము లగుసుగంధ ద్రవ్యము లొడఁగూర్చుచుండవాఁడు, మఱియు నాతఁడు 'చీని సింహళ తవాయిహురుమంజి జోణంగి ప్రభృతి నానా ద్వీపనగరాకరము లగుధన కనక వస్తువాహన మాణిక్య గాణిక్యములను' దెప్పించి యిచ్చువాఁడు, మఱియు,

సీ. పంజారఁగర్పూర పాదపంబులు దెచ్చె
జలనోంగి బంగారు (పన్నీరు?) మొలకఁ దెచ్చె
సింహళంబున గంధసింధురంబులు దెచ్చె
హురుమంజి బలు తేజిహరులు దెచ్చె
గోవ సంశుద్ధసంకుమదద్రవము ఁ దెచ్చె
యాంప ఁగట్టాణిముత్యాలు దెచ్చె
భోటఁగస్తూరి కాపు (టకోశ)ములు దెచ్చె
జీని ఁజీనాంబర శ్రేణి దెచ్చె

జగదగోపాలరాయ వేశ్యాభుజంగ
పల్లవాదిత్య భూదానపరశురామ
కొమరగిరి రాజదేవేంద్రు కూర్మిహితుండు
జాణజగజెట్టి దేవయచామి సెట్టి.

మ. తరుణాసీరి, తవాయి, గోవ, రమణా స్థానంబులం జందనా
గరు కర్పూరహిమాంబు కుంకుమరజః కస్తూరికా ద్రవ్యముల్
శరధిన్ గప్పలి జోఁగు వల్లి వలికా సమ్మాన్ల ఁ దెప్పించు నే
ర్పరియై వైశ్యకులో డవచితి ప్పం డల్పుఁడే యిమ్మహిన్

(పై పద్యముల ఁగల దేశనామముల కించుక విమర్శము: చీని – చీనా దేశము, సింహళము ప్రసిద్ధము, తవాయి – మలయద్వీపకల్పమునఁ గలరేవుపట్టణము, తెల్గున ''ఓడ యీతవాయి ఒడ్డు చేరితే'' అని వ్యవహారము. హురుమం (ముం) జి –, హుర్మజ్– పారసీక సముద్రతీరమునందలిది, జోణంగి – ఇది మలబారు తీరమునఁ గల చిన్నద్వీపములలోనిపట్టు కాఁదగును, జోణంగికుక్క లని వాడుక గలదు. మలబారుతీరవు లబ్బె సాహెబులకు శోణ్హార్ అని పేరు. వంజార – ఇది సుమాత్రాద్వీపమున పజ్జార్ అనుపేరు గలది. ఒండె, బోర్నియో ద్వీపమున పంజార్మాసీస్ అను పేరు గలది. ఈ రెండుదేశములు కర్పూరవృక్షములకుఁ బ్రసిద్ధములేయఁట![1] 'జలనోంగి – ఇది యేదో యెఱుఁగ రాలేదు.[2] ఇక్కడనుండి బంగారుమొలకలను దెచ్చిన

1. ఈ విషయమును శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారు తెల్పిరి.
2. జలనోంగి–చిటగాంగ్ అని శ్రీ కొమరవోలు సుబ్బరావుగారు భావించిరి.

ట్లున్నది. ఆచరణమున దొల్తఁగర్పూరపాదపములు గలవుగాన, యిక్కడ 'పన్నీరు మొలక' యని యుండఁదగు ననుకొంటిని, శ్రీనాథునినాఁటి కించుక పూర్వమున నుండి మాత్రమే మనదేశమునకు ఁ బన్నీరు వచ్చుట యేర్పడెను. పన్నీటికిఁగాని, గులాబీచెట్లకుఁ గాని సంస్కృతమునఁబేరు లేదు. అవి మనదేశపుఁ బూలచెట్లు గావు. శ్రీనాథుని కించుక పూర్వపువాఁ డగునాచనసోమన పన్నీటిని బేర్కొనెను. సంస్కృతంబునఁ బన్నీటి కప్పుడు 'హిమాంబు' అని పేరు వెలసెను. అది 'పన్నీరు'పదమునకు సంస్కృతీకరణము. అది సంస్కృతభీమఖడ మునఁ గలదు. శ్రీనాథుని తెల్గు భీమఖ ండమునఁ బన్నీరని, గొజ్జఁగినీ రని దానితెలిఁగింపు గలదు. మనదేశమునకుఁ దొలుతఁ బన్నీరును బిదపఁగొన్నాళ్లకు దాని చెట్లును వచ్చినఁట! ఆ చెట్టునకుఁ బారసీకమున 'గుల్' అని పేరు. దాని నీటికి 'గుల్+ఆబ్ (నీరు)' అని పేరఁట. పన్నీటి నిచ్చు చెట్టు గాన అదే గులాబీ చెట్టయినది. తెలుఁగున నాచెట్టునకు 'గొజ్జంగి' అని పేరు ఈ పేరు హిమాలయప్రాంతారణ్యక వ్యవహారమునఁగలదఁ ట. పన్నీరు రానివట్టిగులాబిచెట్లు హిమాలయ ప్రాంతమునఁ బూర్వ ముండెడి వఁట, అవి దక్షిణదేశములకు వ్యాపించి యా పేరితోనే వ్యవహారముఁబడసెనఁట, పన్నీరు తీయుచెట్లు 'రోజ్' రంగు గల చెట్లే, అవి పారసీకముననుండి వచ్చినవేయఁట. రెడ్డిరాజ్యమునాళ్లలో నా చెట్లను నవచి తిప్పయవంశము వారు మనదేశమునకుఁగొని తెచ్చి యుండవచ్చును. పన్నీరు ద్వీపాంతరములనుండి తిప్పయ తెచ్చుచుండుటను శ్రీనాథుఁడే చెప్పినాఁడు. తెల్గుభీమఖండమున 'గొజ్జంగి నీరు' 'సజ్జికవు (రోజారంగు) గొజ్జంగి నీరు' వర్ణితములు.నే నిట్లు తలచిఁతిని గాని, శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ఆస్ట్రేలియాది దేశములందు 'బంగారు మొలకలు' (మొలకలు =పలుకులు ఈయర్థమున నవి దొరకుదేశములందు వ్యవహారముగలదఁట.) దొరకుచుండినట్లు గంథ్రస్థ మయి యున్న దనిరి. మొలక బంగారు అనుపదమునకు శబ్దరత్నాకరమున 'పుట్టలలో పురుగులవల్లఁ గలిగెడుబంగారు' అని యర్థము కలదు. గోవా – పశ్చిమసముద్రతీరపు

గోవాపట్టణమే కావచ్చును. యాంప – యాద్వాణము, జాఫ్నా. ఇక్కడ నుండి ముత్యాలాదెచ్చెను. ఇది ముత్యాలఁకుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినది. చీని– చీనాదేశము – పట్టుబట్టలకుఁ బ్రసిద్ధము. ఇక్కడనుండి చీనాంబరములఁదెచ్చెను. తరుణాసీరి–[1] తర్నాసరి Tarnassari), ఇదియు మలయద్వీపకల్పమున నొక రాష్ట్రప్రధాననగరము, తరుణాసీరి మన తెల్గున నిటీవల 'దవాసరి' అయిన దనుకొందును. 'దవాసరికము', 'దవాసరి గోంగూర' అని వ్యవహారము గలదు. గోంగూర భేదము తరుణాసిరినుండి తొలుత వచ్చియుండవచ్చును. పంజార్ మాసీస్ నుండి – పంపరపనస, బటేవియానుండి 'బత్తాయి' పండ్లు వచ్చినట్లు. రాగములలో ధన్యాసి యని యొక రాగము గలదు – అది 'తరుణాసీరి' పక్షవికారము గాఁబోలును. రాగములు పెక్కులు దేశముల పేళ్ళతో నున్నవి, రమణా – బర్మాదేశభాగము.

కృతిపతి యగునవచితిప్పయను గూర్చి యింకను విశేషములు కృత్యవతరణికనుండి యాశ్వాసాంతపద్యములనుండి గుర్తింపనగును.]

గ్రంథరచన

హరవిలాస మేడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు చిఱుతొండనంబి చరిత్రము. మదనదహనము, గౌరీకల్యాణము, దేవదారువన విహారము, సముద్రమథనము, కిరాతార్జునీయము ననుకథలు గలవు. ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములు పీఠికతో, చిఱుతొండనంబి కథతో నించుమించుగా నిన్నూటపండ్రెండు గద్య పద్యములు, తృతీయాశ్వాసము గౌరీకల్యాణ కథతో నూట యయిదుగద్యపద్యములు, నయిదవయాశ్వాసము దేవదారువన విహారకథతో డెబ్బదిరెండు గద్యపద్యములు, నాఱవయాశ్వాసము సముద్రమథనకథతో నూటముప్పదియైదు గద్యపద్యములు, నేడవయాశ్వాసము కిరాతార్జునీయకథతో నూటతొంబదియేడు గద్యపద్యములు వెరసియేన్నూఱు గద్యపద్యములు గలిగి యీ ప్రశస్తప్రబంధము వెలయుచున్నది.

1. దీనిని శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారు గుర్తించిరి.

చిఱుతొండనంబిచరిత్రము

ఇది పాల్కురికిసోమనబసవపురాణకథ ననుసరించి కలదు. కాని, మూలముకంటె హరవిలాసమునఁ దత్కథహృద్యముగాఁ జాలఁ బెంపు సెందినది. పెంపకమునఁగలచమత్కృతి కొకమచ్చుతునుక

వృద్ధశివయోగివేషమున నున్నశివుఁడు చిఱుతొండనితో

'ఏఁడుగాలం బయ్యెం. నేను హరుని నుద్దేశించి నిరాహం వ్రతముఁ గైకొన్నవాడ. ఆ వ్రతమున కుద్యాపనము నరుఁడు గావలయు. ఆతఁడు.

సీ.గీ. రోగశంకావిహీనుండు రూపసియును
వానిఁదల్లియుఁదండ్రియు వడుగు సేసి
పాక మొనరించి వడ్డింప భవున కొసగి
కుడుతు నాబంతి నిలుఁతేఁడుఁ గొడుకుఁగుడువ'

అనెను. చిఱుతొండఁ డంగీకరించెను. తుద కాశివయోగి యారగించునపుడు,

'పిన్నవాఁడు బంతిలో భోజనంబు సేయక నాకుఁ గడి నోరికిఁ బోదు. మగబిడ్డండు లేనినిర్భాగ్యునింట భోజనంబు సేయ. నీకుమారు నాబంతి నారగింపరప్పింపు' మనెను. చిఱుతొండఁడు.

మ. మొదలందేవర యానతిచ్చితిర, యే మున్ జిత్తవృత్తిన్ మఱా
మది, నాకుం గొడుకింకనుం గలఁడు, వాఁ డాడంగ నెం
దేఁగెనో,
చదువం బోయెనొ, పిల్వఁ బంచెద నవశ్యంబుం, బ్రతీక్షించు నీ
యదనం గూరలు చల్లనాఱవె మహాత్మా! యోగిచూడామణీ!

అనెను. సోమనాథునికృతిలో వృద్ధశివయోగి నరమాంస మడుగఁగా

'సర్వజ్ఞ ! మీమనోజ్ఞం బైనయట్టి
సర్వలక్షణగుణసంపూర్ణుఁ డొక్క

వరపుత్త్రుఁ డున్నాఁడు నరమాంస మింకఁ
బొరుగింటికిని బిల్వఁబోయెద వయ్య!
యరుదైనమీవ్రతోద్యాపన నేఁడు
గర మర్థిఁ జెల్లింతు క్షణము గొ' మ్మనిన

పిదప నారగించునపుడు

'అతిథిపూజలు సేయునవసరంబునను
సుతులును దారు నుత్సుకలీలతోడఁ
బొత్తునఁ గుడుతు ర ట్లుత్తమపురుషు' – లు
– 'కాన పుత్త్రుఁడు గలఁడేని పిల్పింపు
లేని నాఁ డొల్లము పాన లొండేల.

అనెను. చిఱుతొండఁడు –

చకితదేహూఁ డగుచుఁ జయ్యన మ్రొక్కి
'యకలంక! మీ రప్పు డన్నారు నేను
విన్నాఁడఁ బుత్త్రుఁడు నున్నాఁడు చదువు
చున్నాఁడొ యాడుచున్నాఁడొ పిదపఁ
జనుదెంచి మఱి మీప్రసాదంబు వాఁడు
గొనియెడిఁ గాక భోజన మాచరించి
రక్షింపవే యోగిరములు శాకములు
నక్షయాత్మక! చల్లనారక యుండ

అనెను. శ్రీనాథుని రచనమున వృద్ధశివయోగి తొల్తఁజెప్పినదాన

'వానిఁ దల్లియుఁ దండ్రియు వడుగు సేసి
పాక మొనరించి వడ్డింప భవున కొసగి
కుడుతు నాబంతి నిలుఁతేఁడుఁ గొడుకుఁ గుడువ"

అనుచో రెండువిధముల వాక్యాన్వయములతో నర్థభేదము లున్నవి. ఇంటియజమానుఁడుగూడఁగొడుకుని (అనఁగాఁ గొడుకుమాంసమును) నాబంతి నారగింపవలె నని యొకవిధము. ఈ విధమున 'ఇలుఁతేఁడున్' అనునది సముచ్చయార్థకవిశిష్ట

మయినప్రథమాంతపదము. కొడుకున్ అనునది ద్వితీయాంతపదము. కొడుకుమాంసము వండి యారగింపఁ బెట్టుచో నాబంతి నా యింటియజమానుఁడు నాతని పుత్త్రుఁడును నారగింప వలయు నని రెండవవిధము. ఈవిధమున తేఁడున్, కొడుకున్ అనుపదములు రెండును సముచ్చయార్థకోపేతము లయినప్రథమాంతములు. శ్రీనాథుఁ డీయర్థద్వైవిధ్యమును జతురముగాఁ బొసఁగించినాడు. సోమనాథుని కృతిలో నీచమత్కృతి గానరాదు. మఱియు హరవిలాస రచనమందునఁ గథార్థము కరుణాద్భుతరసోల్బణముగాఁ గడువిపులముగా నున్నది. ఏ తత్కథఘటితము లైనప్రథమ, ద్వితీయాశ్వాసములయొక స్వతంత్రప్రబంధ మనఁడగును.

మఱియుఁ బ్రథమాశ్వాసములోని దగునొకపద్యమును బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన శృంగారశాకుంతలమున ననుకరించినాఁడు–

మ. ఖుసిమీఁదన్ సురధాణి నిండుకొలువై కుర్చున్నచో నీ కరా
భ్యసనప్రౌఢి సుతించురా యవచితి స్ప్వ చంద్రసారంగనా
భిసముత్పాదిత తాళవృంతపవన ప్రేంఖోలనప్రక్రియా
వసరోదంచిత సారసౌరభరస వ్యాలోలరోలంబముల్
– హరవిలాసము

మ. విసరన్ జూడకు రమ్మ పూవుసురఁటుల్ విశ్రాంతిమూలంబుగా
వసువు ల్వాపుఁ దదంత రాంతరనితాం తామోద
హేలాలతాం
తసమాక్రాంతకృతాంత రూపపవమా నప్రేంఖనప్రక్రియా
వసరోదంచిత సారసౌరభరస వ్యాలోలరోలంబముల్
– శృంగారశాకుంతలము అ. 3

మఱియు ద్వితీయాశ్వాసపద్యము నొకదాని జక్కన విక్రమార్క చరిత్రమున ననుకరించెను.

ఉ. తూనిఁగ లాడఁజొచ్చె దివి ధూళి భ్రమింపఁగఁ జొచ్చెఁ
బిచ్చుకల్
మానక యుబ్బి గబ్బులుఁగు మాటిమాటికిఁ గ్రోల్చెఁ
గొమ్ముపై

వాన యవశ్య మింక బహు వాసరముల్ జడి వట్టు నం
చొగిన్
వానికి వాని కాడిరి య వారఁతారులు గంచిలోపలన్
– హరవిలాసము

ఉ. తూనిఁగ లాడెఁ దోయనిధఁ దోరపుప్రోఁత జనించె బంతులై
కానఁబడెన్ బలాకములు కప్పయెలుంగు చెలంగె నిర్జల
స్థానములందుఁ గుంజముతు దన్ గృకలాసము నిల్చి
నింగిపై
నానన మెత్తై భూమిరజ మంగమునం బెరయించెఁ
బిచ్చుకల్.
–విక్రమార్క చరిత్ర

జక్కన శ్రీనాథులు చారిత్రకాధారములఁబట్టి యించుమించుగా సమకాలమువారుగాఁ దెలియవత్తురు. స్పష్టముగాఁ బూర్వుఁ డీతఁడు, పరుఁడీతఁడు నని నిరూపింపఁ దగ్గయాధారములు లేవు. కాన శ్రీనాథజక్కనలలో నెవ్వ రెవ్వరి ననుకరించిరో నిరూపింప ననువు పడదు. అయినను నీక్రిందివిధము పరిశీలింపఁగా జక్కనయే శ్రీనాథు ననుకరించె నన నగును. శ్రీనాథుని భీమఖండమున.

మ. జగతీమౌళివతంసభూషణము విశ్వఖ్యాతి మున్ గాశికా
నగరంబున్ బెడఁబాసి నీకును జగన్మాన్యైకచారిత్ర యీ
చిగురుంబోఁడికి నాకునుం గటకటా చేట్పాటు వాటిల్లె నీ
ముగురం గూర్చినముండదైవమునకున్ మోమోట లేదో
సుమీ!

అన్నపద్యము సంస్కృతభీమఖండశ్లోకముల కీక్రిందివానికిఁ దెలిఁగిపు

“జగదేకప్రశంసార్హచరిత్ర కలశోద్భవ
క్షోణీవతంసభూపాయాః కాశ్యావిరహకారణాత్
త వాస్యాః కోమలాంగ్యా శ్చ మమా ప్యార్తి రజాయత
త్రీ నేతాన్ యోజితవతో దేవస్య ను కృపా న కిమ్”,

జక్కన విక్రమార్కచరిత్రలోని పద్యమునఁ గూడ శ్రీనాథుని యీ సంస్కృతానుసారి పద్యచరణానుకరణము గానవచ్చుచున్నది. మంచిపలుకుబడితీరున శ్రీనాథుఁడు చేసిన, "త్రీ నేత్రాన్ యోజితవతో దేవస్య ను కృపా న కిమ్" అనుదాని తెలుఁగుసేఁతను జక్కన యనుకరించె ననవలెను. శ్రీనాథుఁడే సంస్కృతభీమఖండమునుగూడ రచించియుండు నన్నట్టు నే నెన్నఁడో చిన్ననాఁడు విన్నకింవదంతియే నిక్కమగు నేని యీ నిర్ణయము నిలువఁజాలకపోవును. విక్రమార్కచరిత్రపద్య మిది.

చిగురాకు న్నునుగెంపు లేఁదొడవు లి చ్చెం జిత్తజుం డంచు లో
నగు నీలాగు ఋణంబు వీరలకు నె న్నం డబ్బె నమ్మా యనున్
దగుఁబో వీరికి నాకు సంగమము పో నా పాలిభాగ్యం బనున్
ముగురన్ గూర్చినముండదైవమునకున్ మ్రొక్కంచు జేజే యనున్.

మదనదహనము – గౌరీకల్యాణము

ప్రథమద్వితీయాశ్వాసముల (చిఱుతొండనంబి కథ) రచనమునకంటె నీ తృతీయచతుర్థాశ్వాసముల కవితారచన ప్రశస్తతరముగా నున్నది. తృతీయాశ్వాసకథ మదనదహనమును, దర్వాతి యాశ్వానకథ గౌరీకల్యాణమును, కాళిదాసుని కుమారసంభవమహాకావ్యమున కించుమించుగాఁ దెలుఁగుసేఁత యనఁ దగినట్టు శ్రీనాథుఁడు రచించినాఁడు. కాని కాళిదాసుకుమారసంభవములోని కథాక్రమ మిందుఁ గొంత మార్పుసెందినది. శ్రీనాథుని గ్రంథము లెల్లఁ బ్రాయికముగా నాంధ్రీకరణములే యైనను, నా యాంధ్రీకరణము సంస్కృతపు హద్దుపద్దులలో నుండక శ్రీనాథుని యిచ్చకు వచ్చినట్లు విచ్చలవిడిగా నుండును. కొలఁది పట్టులందు మూలాతిశాయిసౌభాగ్య మున్నను రసోత్తర మైనకాళిదాసుని కుమారసంభవమును దెలిఁగించుటలోఁగూడ జాగ్రత్త వహింపక

విశృంఖలముగా వర్తించుట గొన్నిచోట్ల వైరస్యకారణమును నైనది. ఐనను కాళిదాసకృతి నెఱుంగక స్వతంత్రముగా శ్రీనాథరచనమునే చూచువారి కది శయ్యాసౌభాగ్య సౌశబ్ద్యాదిగుణవిశేషములచేఁ గొఱఁత తోఁపనీయనంత హృద్యతతో నే యున్నది. సంస్కృతమూలము ననునరించి యందలివిషయమును గొంత పెంచియు విశృంఖలముగాఁ జేసిన తెలుఁగుచేఁతలు కొన్ని

అథ స లలితయోషిద్భ్రూలతాచారుశృంగం
రతివలయపదాంకే చాప మాసజ్య కంఠే
సహతరమధుహ స్తన్యస్తచూతాంకురాస్త్రః
శతముఖ ముపతస్థే ప్రాంజలిః పుష్పధన్వా॥

కుమా. సం. స2. శ్లో64.

సీ, కాంతాజనంబుల కటివంకబొమలతోఁ
బ్రతివచ్చుపుష్పచాపంబుతోడఁ
గోకిల వ్రాతంబుఁ గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగిచు
క్రొమ్మావిచిగురాకుగొడుగుతోడ
రతిదేవి నిడుసోగగ్రాలుకన్నులడాలుఁ
దలఁపించుమీనకేతనముతోడ
భుజగలీలావతీభుక్తశేషము లైన
గంధవాహకిశోరకములతోడఁ

జందురునితో వసంతమాసంబుతోడ
రాజకీరరథం బెక్కి ప్రాభవమున
వచ్చె వలరాజు చిత్తానువర్తనముగ
సంభ్రమముతో మహేంద్రునాస్థానమునకు,

–కుమా. సం. స3. శోక్ల38.

రతివలయేత్యాది సంస్కృతశ్లోకభాగము మాఱినది. పద్యము బాగుగాఁ బెరిఁగినది. హృద్యత కొఱవడినది. సంస్కృతమునఁ దోఁచుకామవినీతత తెలుఁగునఁ గానరామి కొఱంతయే కదా!

దదౌ రసా త్పంకజరేణుగంధి
గజాయ గండూషజలం కరేణుః
అర్ధోపభుక్తేన బిసేన జాయాం
సంభావయామాస రథాంగనామా॥
కుమా.సం.స3,శ్లో37.

ఉ. పంకజరేణుగంధి యగు పల్వలవారిఁ గరేణు విచ్చె ని
శ్శంక మదావళంబునకుఁ జాఁచి గజంబును బద్మినీమృణా
లాంకుర మర్ధభుక్తము నిజాంగనకుం బ్రియ మార నిచ్చె నా
వంకఁ దపోధనుల్ హృదయ వత్సలతన్ బ్రియ మంది
చూడఁగన్॥
-హర.ఆ.3,ప.61.

ఇందు శ్లోకమునఁ గల గండూషజలము పద్యమునఁ బల్వలవారి యగుట హృద్యము కాదు. శ్లోకోత్తరార్ధమున రథాంగము తెల్గుపద్యమున గజముగా మాఱినది. ఈ మార్పు నేర్పు గలదే.

సుగంధ నిశ్వాసవివృద్ధతృష్ణం బింబాధరాసన్న చరం
ద్విరేఫమ్
ప్రతిక్షణం సంభ్రమలోలదృష్టి ర్లీలారవిందేన నివారయంతీ॥
-కుమా.సం.స3,శ్లో56

ఉ. కమ్మనియూర్పు గాడుపుల గందముఁ గ్రోలఁగ వచ్చి
యోష్ఠబిం
జమ్ముసమీపదేశమునఁ బాయక యాడెడుతేఁటిఁ గేళిప
ద్మమ్మున మాటిమాటికి సమంచితవిభ్రమలోలదృష్టియై
యమ్మదిరాక్షి దోఁ పె దర హాసవికస్వరగందపాళియై

- హర. ఆ. 3,ప.71

ఇందు ''సుగంధినిశ్వాసవివృద్ధతృష్ణం'' అనుటకు 'కమ్మనియూర్పుగాడు పులగందముఁ గ్రోలఁగ వచ్చి' యను తెలిఁగింపు సుందరము గాదు.

కుసుమాస్తరణే సహాయతాం
బహుశ స్సౌమ్య, గత స్త్వ మావయోః
కురు సంప్రతి తావ దాశు మే
ప్రణిపాతాంజలియాచిత శ్చితామ్॥
తదనుజ్వలనం మదర్పితం
త్వరయే ర్దక్షిణవాతవీజనైః
విదితం ఖలు తే యథా స్మరః
క్షణ మ ప్యుత్సహ తే న మాం వినా॥
ఇతి చాపి విధాయ దీయతాం
సలిల స్యాంజలి రేక ఏవ నౌ
అవిభజ్య పరత్ర తంమయా
సహితః పాస్యతి తే స బాంధవః॥
పరలోకవి ధౌ చ మాధవ
స్మర ముద్దిశ్య విలోలపల్లవాః
నివసేః సహకారమంజరీః
ప్రియచూతప్రసవో హి తే సఖా॥
కుమా.సం.స4,శ్లో35-38

సీ. హస్తయుగ్మము మోడ్చి ప్రార్థించి పలికెదఁ
దమ్ముఁడా! నా కిమ్ము దగఁ జితాగ్ని
మందమందమ్ముగా మలయాచలముగాడ్పు
వెరవుతో మండంగ విసరుఁ గాతఁ
బరలోకతృప్తికై బంధు లిద్దఱకును
ధర్మోదకం బిందు తమ్మితేనై
సహకారమంజరీచరుపిండకబళంబు
పెట్టుండు మాకు నై పికము ముట్టఁ

దేనె పెట్టుండు కస్తూరిఁ దీర్చి యచటఁ
జేర గొజ్జంగపూనీటఁ జెంబు లిడుఁడు
నన్ను వలరాజుఁ దలఁచి మన్నన దలిర్పఁ
దగ సమర్చన సేయుఁడు దంపతులకు
- హర.ఆ3,జె.49.

ఈ తెలుఁగు సీసపద్యము మూలమును గొంత విడిచినను హెచ్చుగాఁ గొంత సంతరించుకొని ముచ్చట గొల్పుచున్నది. తమ్మి తేనె ధర్మోదక మిడుట, పికములు ముట్టునట్టు సహకారమంజరులు పిండములు పెట్టుట, గొజ్జంగిపూనీటి యుదకుంభము లిడుట మూలాతిశాయి సౌందర్య సంపాదకములు.

భవ త్యనిష్టాదపి నామ దుస్సహాత్ మనస్వినీనాం
ప్రతిపత్తిరీదృశీ
విచారమార్గ ప్రహితేన చేతసా న దృశ్యతే తచ్చ కృశోదరి!
త్వయి॥ -కుమా.స5.శ్లో42

.సీ. ప్రథమ ప్రజానాథ ....
గీ. దుష్కరంబైన తప మిట్లు దొడరి సేసి
మేను దయ్యించుకొనఁగ నేమిటికి వచ్చెఁ
జిత్తము విచారమార్గంబుఁ జేరఁ దెచ్చి
తత్త్వముఁ దెలియఁ జెప్పు చూతము మృగాక్షి !
హర.ఆ4.ప-23

శ్రీ నాథుఁ డాంధ్రపద్యము నసడ్డతో నాశుకవితల రచించియుండును. మఱియు,
కియ చ్చిరం శ్రామ్యసి గౌరి ! విద్యతే

మమాపి పూర్వాశ్రమసంచితం తపః
తదర్ధభాగేన లభస్వ కాంక్షితం
వరం త మిచ్ఛామి చ సాధు వేదితుమ్,
కుమా.స5,శ్లో50.

ఉ. ఏనును బ్రహ్మచారిఁ, దర శేక్షణ! నీవును గన్య, వింతకా
లానకు నీకుఁ బెండ్లియె ఫ లంబగునేని విచార మేల? స
న్మానముతోడ నన్ను ముని మాన్య వివాహము గమ్ము లెమ్ము, కా
దేనిఁ దపంబులోని సగ మిచ్చెద మాను తపోభిమానమున్॥

హర.ఆ-4, ప-25

పై శ్లోకమునకు శ్రీనాథుని తెలుఁగుపద్యము సరి యయినది కాదు.

'కన్యే కామయమానం మాం
సత్వం కామయసే కథమ్
ఇతి గ్రామ్యోఁ య మర్థాత్మా
వైరస్యాయైవ కల్పతే'

అనుదండిసూక్తికి లక్ష్యమై యున్నది.

'ఎంతదాఁక శ్రమింతువు బ్రహ్మచర్యార్జిత మగునాతపసున సగపా లిత్తును. దాన నీకాంక్షిత వరలా భమును బడయుము, నీవరాపేక్ష యేదో యదియు నేఁ దెలియఁ గోరుచున్నాను'. అని యర్థము గల శ్లోకమునకు సరిపడనితీరున 'నీకుఁ బెండ్లియే కావలసినదియేని మునిమాన్యుని నన్నుఁ బెండ్లాడుము. లేక, తపస్సే కావసినదియేని నా తపస్సులోన సగపాలిత్తును, కైకొని తపోభిమానము వీడుము' అన్న తెలిఁగింపు రోఁతగా నున్నది. ఇట్టి వటునిమాట విని పార్వతి యట నుండి లేచి పోవలసినదే ! వటుఁడు శివుఁడే కనుక, పార్వతికిఁ దనపై నేకాంతానురాగముకల్మిని గుర్తింపనట్లు పలికె నని సరిపుచ్చుకొంద మన్నను వటుఁ డిట్లన్న మీఁదటఁ బార్వతి రోఁత చెందినట్లు చెప్పకుండుట యసంగత మగును.

నన్నయభట్టారకపద్యానుకరణోత్సాహమున శ్రీనాథుఁడు కాళిదాసశ్లోక రసభావౌచిత్యానుశీలనమును మఱచినాఁడు.

శ్రీనాథుని ప్రస్తుతపద్య మీక్రింది నన్నయభట్టాకరపద్యమున కనుకరణము

ఉ. నీవును బ్రహ్మచారివి విను నీతుఁడ వేనును గన్యకన్ మహీ
దేవకులావతంస ! రవి తేజ ! వివాహము నీకు నాకు మున్
భావజశక్తి నైనయది పన్నుగ నన్నుఁ బరిగ్రహింపు సం

జీవనితోడ శుక్రుదయఁ జేయుము నాకుఁ బ్రియంబు నావుడున్
– ఆది.ప.ఆశ్వా. 3

శ్రీనాథుఁ డీతృతీయచతుర్థాశ్వాసముల రెంటిని రెండునాళ్లలో వడివడిగా రచించిన ట్లున్నాఁడు. రసోత్తరము లయినమూలశ్లోకములఁ బెక్కింటిని దేలికపాఱు వచనరచనలోఁ బొందించినాఁడు.

ఈ కథను శ్రీనాథునికిఁ బూర్వము నన్నిచోడ మహాకవికూడఁ గుమారసంభవ ప్రబంధరత్నమునఁ గూర్చినాఁడు. అతఁడును గాళిదాసకుమారసంభవశ్లోకములఁ గొన్నింటి నందుఁ దెల్గించినాఁడు. కాని యది చాలఁగా స్వతంత్రరచనమే! శ్రీనాథుని రచనకుఁ గల శయ్యాసొంపు, ప్రసాదము దానఁ గానరాదు గాని దానికున్న దేసిరచన, జానుఁదెనుఁగు పొలుపు, భావగాంభీర్యము, అర్థపుష్టి శ్రీనాథునిరచనకులేదు. కాళిదాస కథాకల్పనానుసారియగు శ్రీనాథకథాసంగ్రహము నన్నిచోడకథా కల్పనమున కంటెఁ జతురత గలదై యున్నది. అర్వాచీనాంధ్రకవి యగుకోటిరఘునాథ భూపాలుఁడు నొక కుమారసంభవప్రబంధమును రచించినాఁడు. అది కథాసౌందర్యము, కల్పనాచమత్కారము, నేఁటి తేటతెలుఁగు కూర్పుసొంపుగలదై తాలఁ జక్కఁగా నున్నది.

దారువన విహారము

సంస్కృతమున నుత్ప్రేక్షావల్లభుఁ డనుకవి యీదారువనవిహారమును 'భిక్షాటనకావ్య' మనుపేర సవిలాసముగ వర్ణించెను. అది శృంగారరసపూరిత మగునుచ్ఛృంఖలకావ్యము. ఆకావ్యమునకును శ్రీనాథుని యీ రచనకును సంబంధము లేదు. పరమశివలీలయగు నీ కథాఘట్టమున నౌచిత్యచర్చ జరపుట సంగతము గాదు. ఐనను శ్రీనాథుఁ డీకథారచనలో నౌచితి నంతగాఁ

గోల్పోవకుండుట ముదావహము.

'ఎంచి నుతింప శక్యమె యహీశ్వరు నంతటివాని కైన' ఇత్యాదిక మగుహరవిలాస పంచమాశ్వాసపద్యము పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన శృంగారశాకుంతలమునఁగూడఁ గా నవచ్చుచున్నది. నిజముగా దానిరచయిత యెవ్వరో యీయిద్దఱిలో?

సముద్రమథనము, హాలహాలభక్షణము

శ్రీనాథుఁ డీకథను భీమఖండరచనానంతరమే రచించినట్టు గుర్తింపనగును. సముద్రమథనారంభమున దేవాసురులు విఘ్నేశ్వరపూజ సేయుట సంస్కృతభీమ ఖండమునఁ గలదు.. తెలుఁగు భీమఖండమునను గలదు. ఈ సందర్భము భాగవతాది పురాణములలోనిది గాదు. హరవిలాసమునఁ గూడ నీ విఘ్నేశ్వర పూజాప్రకరణ మున్నది. దీనియునికి భీమఖండకథా సందర్భానుకరణమే యనుకొందును. మఱియు సంస్కృతభీమఖండశ్లోకవుఁ దెనుఁగుసేఁత కందపద్యము భీమఖండమం దున్నది. ఆపద్యమే యీ హరవిలాసమునను నున్నది. ఇందు హాలాహలభక్షము, సముద్రమథనము వడిగలకథాగతితో నున్నవి.

కిరాతార్జునీయము

భారవి రచించినకిరాతార్జునీయ కావ్యపుఁగథయే యిది. కాని నాచూచినంతలో నాకావ్యమునకు దీనికి సంబంధము కానరాలేదు. భారతారణ్యపర్వముఁ గల కథాసంక్షేపమున కిదివిస్తృతి. శ్రీనాథునికవితాశయ్య యీయాశ్వాసమున మిక్కిలి నిగనిగలు దేరి యున్నది. ఈ యాశ్వాస మొక్క స్వతంత్రసత్కృతి యనఁదగినది. ఇంద్రుఁగూర్చి యర్జునతపశ్చర్య, వృద్ధబ్రాహ్మణ వేషమునఁ జేరవచ్చి యింద్రుఁడర్జునునితో సంభాషించుట, శివునిఁగూర్చి తపస్సుచేయుమని బోధించుట, శివునిఁగూర్చి యర్జునునితపస్సు, శివకిరాతవేషము, వరాహహననము, అర్జునకిరాత వివాదము, పరస్పర యుద్ధము,

ఈశ్వరసాక్షాత్కారము, పాశుపతవర ప్రదానము, అర్జునస్వర్గయాత్ర, ఊర్వశీదర్శనము, అర్జునోర్వశీభాషణము, అర్జుననిర్మల శీలసౌభాగ్యము, ఊర్వశియవమానపాటు, శాపప్రదానము, అరుణోదయాదివర్ణనము, నివాతకవచాదులవిజయము, ఇంద్రసత్కారము ననువిషయవిభాగములు గలదై యీయాశ్వాస మీగ్రంథములోని యన్ని యాశ్వాసములకంటె గొప్పదై యొప్పు మీఱి యున్నది. ఇందు అర్జునోర్వశీ సంవాద మౌచితీరుచిరమై మనోహరముగా నున్నది. శ్రీనాథుని గ్రంథములనుండి కండప ట్టన దగినకథపట్టును దెలిఁగింపు గానిదానిఁ బేరుకొనఁ గోరకుందుమేనియీ కిరాతార్జునీయమే యందుకుఁ దగినది.

హరవిలాసము శ్రీనాథుని తక్కిన గ్రంథము లన్నిటికంటె మృదుమధురరచనము గలది. బహుప్రౌఢసంస్కృతపదఘటనలు, అన్వయక్లేశములు, కారకప్రయోగ వైచిత్ర్యములు – భాషాంతరీకరణము లగుటచే శ్రీనాథుని యితర గ్రంథములలో నధికములై యున్నవి. ఇందంత గానరావు. శ్రీనాథునిరచనల లోఁతుపాఁతుల సక్రమముగాఁ నెఱుఁగఁ గోరువారు హరవిలాసోప క్రమముగాఁ దద్గ్రంథములను జదువఁ దగుదురు. నన్నయతిక్కననాచనసోమనల తెలుఁగురచనల పోలికలు, మురారి నాటకశ్లోకానుకృతులును నీ హరవిలాసమునఁ గొన్ని కాననగును. విస్తరభీతిచే వాని నిందుఁ జూపకుంటిని. అపూర్వశబ్దములు, ప్రయోగవిశేషములు, లక్షణవిశేషములు నిందుఁ గొన్ని గానవచ్చుచున్నవి. సవిశేషము లని పరికింపఁదగినపద్యాంశములఁ గొన్నింటిమాత్ర మిందుఁ జూపుచున్నాను. పెడము వెట్టి, చింకల్, వాడెపట్టులు విఱిచి, బారాది దివ్యించి, భోరని కుర్యుచుఁడ, అంపాజాలంబు గురిసి, అవంచియే కంచి నీకు, ఎలప్రాసఁగుటద్కులు, మిన్నక మిరెండుకుమారకుఁడు, చిఱుబంతిపసతోఁ జెవపునలఁది, సీకాయయఱపున జిడ్డు వఱపి, కఱవాఁడిగా నూఱి గంటి దీడె, గొజ్జఁగనీటఁజేపట్టు గావించి, చిత్తవృత్తిన్ మఱాకు, ఒత్తిల్ చీఱి, వానె వైశ్యులఁ బిల్లయర్వలను గూడి – ఇట దైతేయుఁడు. కత్తళముతోడఁ

బుండరీకంబుతోలు, మసృణస్నిగ్ధతరక్షుచర్మమయ, వైయాఘ్రాజినఖండమధ్యమున, ఏటలవి నేసి...గా టెఱుకునఁ గొఱఁతిడి, అబసరపుదెఱంగున ఇత్యాదులు..

కూచిమంచి తిమ్మకవి లక్షణసారసంగ్రహమున హరవిలాసపద్యముఁ బెక్కింటి నుదాహరించినాఁడు. ఆయాపట్టులఁ దత్పద్యపాఠముల గుర్తించితిని మిన్నకమిరెండు, అబసరపుందెఱఁగున ఇత్యాదిపాఠములు వ్రాఁతప్రతులలో నున్నట్లే తిమ్మకవి యుదాహరణమునను గలవు. ఇట్టిపట్టులఁ బూర్వపూర్వతర ముద్రణ పాఠములు గొన్ని సరియైనవి గావు. శక్య మయినంతవఱ కవి చక్కఁబఱుపఁబడినవి. పూర్వ పూర్వతర ముద్రణములందు ‘కమ్మనూనె మై, నంటి నలుంగుతో జలక మార్చి యొసంగిరి ధౌతవస్త్రముల్’ – (ద్వితీయాశ్వాసము) అని కలదు. ‘ఒసగు’ సానుస్వార మనుట కాదికవిప్రయోగములు మృగ్యములు. శాసనములలో ఎసగు, ఒసగులు నిరనుస్వారములుగా నున్నవి. అవి తిక్కనభారతమున నిరనుస్వారములుగాఁ బ్రాసస్థలముల నున్నవి. శ్రీనాథుని గ్రంథములలో నేగుర్తించినంతలో నిది యొక్కటే ‘యొసంగిరి’ అని పూర్ణానుస్వారవిశిష్టముగాఁ గానవచ్చెను. దీనిఁగూర్చి భారతి సంపు. 12, సంచిక 12, పు. 881–4 చూడఁదగును. హరవిలాసపు వ్రాఁతప్రతులఁ బరిశీలింతునుగదా. అందు ‘జలక మార్చిరి యిచ్చిరి ధౌతవస్త్రముల్’ అన్నపాఠ మున్నది. ‘ఒసంగిరి’ అన్న పూర్వ పూర్వతర ముద్రణ పాఠము గానరాదు. ఆముక్త మనుచరిత్రాద్యర్వాచీన గ్రంథములందు ‘ఒసంగు’ సానుస్వారముగా నున్నది.

అధ్వాన్నపుం బట్టునన్ (74 పుట) – ‘అధ్వాన్నము శత్రుమధ్యము’ నని నానుడి కలదు. దాని ననుసరించి పై యట్లు ముద్రిత మయ్యెను. ‘అధ్వానము’ అనియే వ్రాఁతప్రతి. ‘అధ్వ’ శబ్దము తత్సమరూపము ‘అధ్వానము’ కాఁబోలును. శ్వ, శ్వానశబ్దములు సంస్కృతముననే యున్నవి. అట్లే అధ్వ, అధ్వానశబ్దములు నున్నవేమో!

శబ్దరత్నాకరకారులు అధ్వానము = అమార్గము అని యర్థముతో అకారాంత సంస్కృతపదముగా గ్రహించిరి. కర్ణాటమునఁ బంపకవి విక్రమార్జున విజయములో 'అధ్వానపదపరి శ్రమశ్రాంత' యని ప్రయోగ మున్నది. తన్ముద్రాపకు లాయధ్వానపదమును మార్గార్థకముగా గ్రహించిరి. మార్గమని, అమార్గ మనియేని యర్థము గలసంస్కృత శబ్దమని, అధ్వశబ్దపుఁ దత్సమరూప మనియేని గ్రహించినను, శ్రీనాథుని 'యధ్వానపుం బట్టు' సమర్థిత మగును. వ్రాఁతప్రతి పాఠము పరిగ్రాహ్యమే కావచ్చును. కాని తెల్గువ నిఁక నెక్కడను నీ 'యధ్వానము' నాకుఁ గానరాలేదు. వాచస్పత్యమున 'అధ్వాంతశాత్రవః ..మార్గసీమారిపుః' అని యున్నది. దానిఁబట్టి 'అధ్వాంత' మని యుండిన బా గనిపించును.

శా. మౌళిం గోహళి సంఘటించినక్రియన్ మధ్యాహ్నవేళన్.....
ప్రాలేయాహితసంప్రదీప్తకిరణ ప్రక్రీడదర్కోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటీ వాచాలకోయష్టియై॥
హర. ఆ. 7, ప. 109.

పయిపద్యమున 'కోహళి' కర్థ మెఱుగరాదు.'ఆలపట్టము' కాని, 'ఉల్లడ' కాని కాఁదగు ననుకొందును. నాచనసోమనకూడ నీపదమును బ్రయోగించెను.'పార్వతీపతికిఁ బ్రభాతభూపతి గొన్న యలరుఁ గెందమ్మి కోహళి యనంగ – భానుబింబంబు కన్నుల పండువయ్యె' –ఉ.హరి. ఆశ్వ. 3.ఇక్కడఁగూడఁ బైయర్థములే సంగతము లగును. సంస్కృతాంధ్రములలో నాకీపద మింక నెక్కడను గానరాలేదు–పయిపద్యోత్తరార్ధము క్రీడాభిరామమునను గలదు. మురారినాటకశ్లోకభాగము దీనికి మూలము.

మఱియు – 'విభూతిమంగళ, స్నానముఁ జేసి ధౌతపరిధానము గట్టి' (ఆ.2, ప.37) ఇక్కడ యతిని గూర్చి పూర్వము 'భారతి'లోఁ గొంతచర్చ జరిగెను.

స్నానపదము 'స్త్నానము' అని యుండవలెననియు నది

వేదోచ్చారప్రకార మనియు, శ్రీనాథుఁడు వేదజ్ఞుడు గాన యట్లు ప్రయోగించెననియు నొకానొకరి వాదము. వేదోచ్చారము వేదమునకే కాని భాషకుఁ గాదు. ప్రశ్నము, సంవత్సరమునకు 'సంవత్థ్సరము' అని యిత్యాదివిధముల వేదోచ్చారమున్నది. సంస్కృతభాషలో నట్టియుచ్చారము గాని, లిపి గాని కానరాదు. సంస్కృత గ్రంథములందుఁ గాని, శాసనములందుఁ గాని కాన రాకున్నను నీయతిని రక్షించుటకై యిక్కడ 'స్నానము'ను 'స్త్నానము'ను గాఁ జేయ నక్కఱ లేదు. తెలుఁగునఁ దధ్భవవ్యాజయతి యని యొక యతిభేదము గలదు. దానిఁబట్టియే ప్రాచీన కవీశ్వరులు 'జ్ఞ'కు 'న'తోను 'క వర్గము'తోను యతిఁగూర్చిరి. విజ్ఞానము–విన్నాణము, సంజ్ఞ–సన్న, ప్రజ్ఞ–పగ్గె. సంజ్ఞ–సైఁగ అగుటనుబట్టి 'జ్ఞ'కు న, కవర్గములతో యతి చెల్లినది. అంతే కాని విజ్ఞానాదిపదములలో 'జ్ఞ'కు కారము'న 'న కారము' గాని కవర్గాక్షర మేది గాని కల దనరాదు. అట్లే స్నానపదము గూడఁ దధ్భవ మయినపుడు తాన మగును. సంజ్ఞాదిశబ్దములువోలె సంస్కృత సమాసగతముగా నున్నను స్నానశబ్దము దధ్భవవ్యాజమునఁ దవర్గముతో యతిమైత్రిం జెందెను.

మఱియు నీహరవిలాసమున 'ప్రారంభం బొక యింతలేకను తృణప్రాయంబు నట్లు' అనుచో 'లేకను' అని ప్రయోగమున్నది. ఇది నన్నయభట్టారకుని 'లేకను సంతానోచ్ఛే ద' ప్రయోగముం బోలినది. అక్కడఁ జెప్పఁ దగ్గసమర్థనోపపత్తులే యిక్కడను జెప్పఁదగినవి.

ఈ హరవిలాసము పీఠికాభాగము కొఱఁతగా గ్రంథా మెల్ల నొక్క తాటియాకుప్రతి తంజావూరు లైబ్రరీలోఁ గలదు. పీఠికాభాగ ముండి సప్తమాశ్వాసము లేక ప్రాచ్యలిఖితశాలలో వేఱొకప్రతి గలదు. ఈ రెండు ప్రతుల తోడ్పాటుననే పూర్వము కాకినాడ సరస్వతీ పత్రికాధిపతు లీహరవిలాసమున ముద్రించిరి. నాఁటికి నేఁటికి నీ రెండువ్రాఁతప్రతులే కాని క్రొత్త దేదియుఁ గానరాలేదు.

8

మనుచరిత్రము

ఉ. తల్లి సమస్తభాషలకు దైవతభాషయ, దేశభాషలన్
పిల్లలోన నాంధ్రి యను పేరిటి దెంతయు ముద్దులాండి రా
ట్తల్లజు లాదరించినకతంబునఁ బల్కులఁ గుల్కు మీఱియు
ల్లల్లనఁ దక్కునక్క సెలియంద్రకు సెక్కుడుకీర్తి చేకొనెన్.

క. జిలిబిలిపలుకుల బలుము
ద్దులు గులికెడు తెలుఁగుబాసతో సరి యగునే
తెలిసియుఁ దెలియక వీనుల
నలయించెడు వెట్టిమొట్టియఱమొఱబాసల్॥

సంస్కృత మని పేర్కొనఁబడిన యార్యభాషయే తొలుదొలుత భరతఖండమునఁ బెంపొందిన వాఙ్మయము. చాలవఱకు దానివలననే తర్వాతఁ బ్రాకృతములును దేశభాషలును బెంపొందినవి. దక్షిణహిందూ దేశమునఁ గల దేశభాషలలో నాంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాట భాషలు ప్రధాన మయినవి. ఇందు ద్రవిడ కర్ణాటభాష లాంధ్రమునకంటెఁ బ్రాచీనము లని యూహింపఁ బడుచున్నవి. ఆ రెండు భాషలలోను గ్రంథములు రచింపఁబడుచువచ్చినకొంత కాలమునకుఁగాని యాంధ్రభాషలో గ్రంథరచన ముపక్రమింపఁ బడినట్టు చూపట్టదు, గ్రంథరచన ముపక్రమింపఁబడుటకుఁ బూర్వ మాంధ్రభాష స్థితి యెట్టిదో మన కించుకయుఁ దెలియరాదు. ఇటీవల నాంధ్రకవితకుఁబుట్టిల్లనఁ జెల్లిన వేంగీదేశమునం దానాఁడు జన్మించిన నాగవర్మ కర్ణాటభాషకు ఛందోంబుధి యను ఛందశ్శాస్త్ర గ్రంథమును రచించె; కాని యాంధ్రభాష యుబుసైన నెత్తఁడయ్యె. నాఁటి కీభాషకుఁ దిన్ననిరూ పేర్పడలేదు కావలయు. ఆ కాలమున మనదేశమును జాళుక్యులు పాలించుచుండిరి. ఆర్య ధర్మము నిర్వక్రముగా సాగింపఁబడుచుండెను. జనులకుఁ బురాణాదిజిజ్ఞాసయుం దాదరము మెండుకొని యుండెను. వారు సంస్కృత భాషాగ్రథితము లైనతత్తద్గ్రంథములను 'గాసటబీసటే' చదివి గాథలు ద్రవ్వుచుండిరి. రాను రాను దేశభాషకును గొంత రూ పేర్పడుచుండఁబోలు. అక్కతన నత్తఱి దేశభాషాకవన మావశ్యక మయ్యెను. అయినను దానికిఁ దగిన సామగ్రిని గూర్చి కవితను వెలయించువా రవతరింపవలసి యుండిరి. ఇట్లు సనఁజన,

క. మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గునిలిపి రంధ్రవిషయమునఁ
జన సత్యాశ్రయునిఁదొట్టి చాళుక్యనృపుల్.

నన్నెచోళుని కుమారసంభవము.

దాదాపు నేఁటికి వేయిసం॥ లకుఁ బూర్వము చాళుక్యాన్వయ భూషణమును సత్యాశ్రయాది బిరుదాంచితుఁడును రాజమహేంద్రము రాజధానిగా వేంగీ దేశమును బాలించినవాఁడును నగురాజరాజ నరేంద్రునియా స్థానమునఁ గల సర్వజ్ఞుఁ డగునన్నయభట్టారకుఁ డనుపండితకవియే మనయాంధ్రభాషలోఁ దొలుతఁ గవిత నవతరింపఁ జేసినవాఁ డని తలఁపఁబడుచున్నాఁడు. రాజరాజనరేంద్రుని ప్రేరణమున నీతఁడు పంచమువేద మగుభారతమును దెల్గున రచింప దొరఁకొని యరణ్యపర్వములోని కొంతభాగమువఱకును నెఱవేర్చెను. ఈతని కవనమున సంస్కృతమర్యాదలు మెండుకొనియుండును. నుడికారము గలతెలుఁగుఁ బలుకుబడులఁ గూర్చుటయం దీతఁడు తక్కువవాఁడు కాఁడు.

చ. బహువనపాదపాబ్ధికుల పర్వత పూర్ణసరస్సరస్వతీ
సహితమహామహీభర మజస్రసహస్రఫణాళిఁ దాల్చి దు
స్సహతరమూర్తికిన్ జలధిశాయికిఁ బాయక శయ్య యైన య
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడుడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ
డయ్యెడున్.

గీ. ఎల్లవారు నెఱుఁగ నొల్లనిధర్మువు
బేల ! నీకుఁ జెప్ప నేల వలసెఁ
జిఱుతవాని కింత తఱుసంటిపలుకులు
సన్నె వృద్ధజనము లున్నచోట.

వదపడి కవిబ్రహ్మనాఁబడుతిక్కన విరాటపర్వము మొదలు... 15 పర్వములభారతమును దెలుఁగు కావించెను. తెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లను గుబాళింపఁజేయుటయం దీతని కీడు మఱి లేఁడు. ఈతని కవనమున రసపోషకములు కానిపదములు సాధారణముగాఁ జూపట్టవు.

ఉ. చిచ్చఱకన్ను మూసికొని చేతి త్రిశూలము డాఁచి లీలమై
వచ్చినరుద్రుచందమున వ్రాలుదు వీ వనిలోన నోర్వఁగా
వచ్చునె నిన్ను నెట్టిమగవారికి నీకృప నాశ్రయింపఁగా
వచ్చితి మెవ్విధిం గెలువవచ్చు మహాత్మ ! యెఱుగఁ జెప్పవే.

తర్వాత నీయిర్వురకుఁ దుల్యుఁ డనదగు వా డెఱ్ఱా ప్రెగ్గడ. ఈతనికృతులం దరణ్యపర్వశేషపూరణ మొకటి.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమలవైభవజృంభణ ముల్లసిల్ల ను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రతనిస్వనము ల్సెలంగఁ గాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁ జూడఁగన్.

ఈ ముప్వురను గవిత్రయ మందురు. వీరివాక్కు లాంధ్ర భాషకుఁబరమప్రమాణములు. ఇ ట్లాంధ్ర భారతము ముగియునప్పటికి దాదాపు 300 సం॥ పట్టెను. ఈనడుమను గొందఱు మేటికవు లితర పురాణాదులను దెలిఁగించుచు వచ్చిరి. ఇట్లు రానురాను గ్రొత్తత్రోవలు త్రొక్కి, కవనమున మార్పులు గలిగించిన వాఁడు కవిసార్వభౌముడు నాఁబడు శ్రీనాథుఁడు. ఈతఁడు తొంటివారివలెఁ జాలమట్టునకు సంస్కృత గ్రంథములనే తెలిఁగించినవాఁ డ య్యును గూర్పునందు మార్పు కలిగించి తర్వాత

ప్రబంధరచనకు మా ర్గదర్శకుఁ డయ్యెను. సీసపద్యముల యొయ్యారపు నడకలు మొదలగునవి యాతఁడు నెలకొల్పినవే. శ్రీనాథుని తర్వాత నాతని చరణముల నందకొనక కవితసెప్ప నేర్చినవారు లేరు. శ్రీనాథుని కాలమునకు ముందే యవనులయలజడి కలుగును వచ్చుటచే వారియాచారవ్యవహారములును గొన్ని మనదేశమున నెలకొనఁ జొచ్చినవి. కావున నాకాలమునుండియుఁ గవులు తమ కవనమునఁ గొన్ని యన్యదేశ్యపదములు రుచివిశేషముంబట్టి యందందుఁ బొందుపఱుచుచు వచ్చిరి. మచ్చున కొకటి యుదాహరింపఁ బడుచున్నది.

ఖుసి మీఱన్ సురధాణి నిండుకొలువై కూర్చున్నచోన్.

– శ్రీనాథుని హరవిలాసము

కొందఱు

సీ. పచ్చని హురుమంజి పనివాగె పక్కెర
పారసి పల్లంబు పట్టమయము
రాణ నొప్పారు పైఠాణంబు సింగిణి
తళుకులకోరుల తరకసంబు
మిహి పసిండి పరుంజు మొహదా కెలంకుల
ఠావు గుజ్జరిసేఁత కేవడంబు
డాకెలంకున సిరాజీక రాచురకత్తి
కుఱఁగటఁ గ్రొవ్వాడి గొరకలపొది
పీలికుంచెతలాటంబు బేరజంబు
మణుల మొగముట్టు వన్ని పాహిణి యొకండు
కర్త యెదుటికిఁగొనివచ్చె గంధవాహ
బాంధవం బగునొక మహాసైంధవంబు.

ఆ. 4, ప. 28.

ఈ మొదలగు పద్యములలోఁ బెద్దనయే తొలుదొలుతఁ జొప్పింప మొదలిడె ననిరి.

పదపడి శ్రీనాథుఁడు చూపినత్రోవఁగొని సంస్కృత గ్రంథములఁదెల్గించుటయ కాక పురాణకథలఁ గైకొని స్వకపోల

కల్పనలఁ గూర్చి చతుర్దశవర్ణనలతో మిశ్రప్రబంధములను దర్వాతికవులు రచింప నారంభించిరి. ఆకాలమున నుత్పాద్య మగునితివృత్తముతోఁ గృతిసెప్పుట తప్పుగాఁ దలఁపఁబడుటచేఁ గావలయు నాంధ్రమున నేకవియు దానికి దొరకొనినవాఁడు కాఁడు. అట్లు శ్రీనాథునకుఁ దర్వాత మిశ్రప్రబంధములు రచించినవారిలోఁ దొల్తటివాఁ డనఁదగు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీర భద్రకవి యీవిషయము నిట్లు వాక్రుచ్చెను.

శా. ప్రఖ్యాతం బన మిశ్రబంధ మన నుత్పాద్యం బనంగాఁ ద్రిధా
వ్యాఖ్యాతబగు వస్తు వందుమఱియధ్యాహారముం జేయఁగాఁ
బ్రఖ్యాతం బితివృత్త మైనఁ గృతి సెప్పన్ వక్తకున్ శ్రోతకున్
విఖ్యాతిం గలిగించుఁ బుణ్య మహిమన్ విశ్వంభరా మండలిన్.

ఈతఁడు భారతమందలి శకుంతలోపాఖ్యాన కథను గైకొని దానికిఁ గాళిదాసుని యభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకమును దోడుచేసికొని శృంగారశాకుంతల మనుప్రబంధమును రచించెను. శృంగార శాకుంతలము రచింపఁబడిన తర్వాత సర్వోత్కృష్టముగా వెల్వడిన మహాప్రబంధము మన యీ

మనుచరిత్రము

దీనికిఁ బ్రధానముగా గ్రంథకర్త పేర్కొన్న పేరు స్వారోచిషమను సంభవము, అయ్యును మనుచరిత్ర మనునామము కవిచే 'మనుచరిత్రం బందుకొనువేళ' నని యొకచోఁ బేర్కొనఁబడియున్నది. మఱియు లోకమున రూఢమై యున్నది. ఇది చతుర్దశవర్ణనలు గలిగిన యాఱాశ్వాసముల ప్రబంధరత్నము, దీనికి

కృతిభర్తకృష్ణదేవరాయలు.

ఈతఁడు బళ్లారిమండలములోని యానెగొందికి సమీపమున నుండిన విద్యానగర మనుపట్టణరాజము రాజధానిగా దక్షిణహిందూదేశమున కెల్ల నేకచ్ఛ త్రాధిపత్యము నిర్వహించిన శూరాగ్రేసరుఁ డగునృపసార్వభౌముఁడు. ఈనృపాలరత్నము జనించినకాలము సరిగాఁదెలిసినది కాదు, గాని1509 సం॥ పట్టాభిషిక్తుఁ

డయినట్లు కనుఁగొనబడినది. కృష్ణరాయలు బహువారములు దండయాత్రలు వెడలి నానారాజుల జయించి రాష్ట్రముల నాక్రమించుకొని తురుష్కుల ముష్కరకృత్యముల నడఁగించి మహారాజ్యవైభవము ననుభవించుటయు కాక సరసకవితా విలాసలాలసుఁడై పెద్దనాదిసుకవీంద్రుల పల్కుఁదేనియలఁజూఱలఁగొని సంస్కృతాంధ్రములందు మే లయినకవనము చెప్పనేర్చినసుకవి రాజశిఖామణి. ఈతఁడు తెలుఁగున విష్ణు చిత్తీయ మను ప్రౌఢ ప్రబంధమును రచించెను. సంస్కృతమున మదాలసచరిత్ర, సత్యాప్రీణనము, సకలకథాసారసంగ్రహము, జ్ఞానచింతామణి మొదలగుగ్రంథములను రచించిన ట్లాముక్తమాల్యదలోఁ జెప్పికొనెను గాని యవి నామావశిష్టము లయిన* కృష్ణరాయ లీమనుచరిత్రమునకే కాక ముక్కుతిమ్మన రచించిన పారిజాతాపహరణమునకును, గర్ణాటభాషలోఁ దిమ్మనార్యుఁ డనుకవి రచించిన భారతమునకుఁ గూడఁ గృతిపతి యయ్యెను. ఈతఁడు దండయాత్రలకు వెడలునపుడు వెంటఁ గవీంద్రుల సయితము కొం పోయెడివాఁడు.

*ఈతనికిఁ జదరంగపుటాటయందు మిక్కిలి కుతూహలముండినట్లు క్రింద ముదాహరింపఁబడిన ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమందలి ప్రాచీన విలేఖనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆంధ్రభాషను మహోచ్చదశ నందించిన యీప్రభుసారభౌముఁడు... సం॥ కీర్తిశేషుఁడయ్యెను. ఆంధ్రభోజుఁడని ప్రసిద్ధి గన్న యీ కృష్ణరాయల యాస్థానమునం దష్టదిగ్గజములను నాఁబడు

---

* ఆస్మన్మిత్రు లొకరు జాంబవతీపరిణయ మనుపేరినాటక మొకటి కృష్ణరాయవిరచితము నూత్నముగాఁ దమకుఁ జిక్కిన దని చెప్పుచున్నారు. లకు వెడలునవు వెంటఁగవీంద్రుల సయితము కొంపోయెదువాఁడు.

*ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి చారిత్రికసంపుటములలో "నృసింహదేవరాయల కుమారుండు శ్రీకృష్ణదేవమహారాయలు విజయనగరమందు వజ్రసింహాసనారూఢుఁడై పృథివీరాజ్యం చేయుచుండగాను పై వ్రాసిన(కొప్పోలు) గ్రామకరణాలు బొడ్డుచర్ల పెద్దతిమ్మన్న చినతిమ్మన్న అనే యిద్దఱు అన్నతమ్ములు, వీరిలో పెద్దతిమ్మన అనే ఆయన గ్రామంలో కరిణీకం అనుభవిస్తూ వుండెను. చిన్నతిమ్మన్న

కవీశ్వరులలో నెల్ల వయసునందును గవితానైపుణియందును బెద్దవాఁడు మన యీ మనుచరిత్రమునకు–

కృతికర్త పెద్దనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు నందవరీకబ్రాహ్మణుఁడు. ఇంటిపే రల్లసానివారు. తండ్రిపేరు చొక్కన. బళ్లారిప్రాంతమందలి దోపాడు పరగణాలోని దోరాలగ్రామ మీతని వాసస్థలము. కృష్ణరాయలు మనుచరిత్రమును గృతి నందుకొనునప్పు డూరేగించుటకై పెద్దనార్యునిఁ బల్లకీనెక్కించి తనచేతితో నద్దాని లేవనెత్తి యాతనియెడఁ గలయాదరాతిశయమును వెల్లడించెనఁట. కృష్ణరాయలయాస్థానమునఁ గల యాకవిపండితమండలిలో నాతిని కే గౌరవ మెక్కువ. ఒకప్పుడు కృష్ణరాయలు పసిఁడిపళ్లెరమునఁ గవిగండ పెండేరమును గొనివచ్చి సభాస్థానమున నిడి సంస్కృతాంధ్రములందు సమముగాఁ గవనము. చెప్ప నేర్చినవా రిద్దానిఁ గై కృనసర్హులనఁగా సభ్యులు మిన్నకుండి రనియు దానిపైఁ గృష్ణరాయలు

ఉ. ముద్దుగ గండిపెండియరమున్ గొనుఁడంచు బహూకరింపఁగా.
నొద్దిక నా కొసంగు మని యొక్కరుఁగోరంఁగ లేరు లేరొకో
అని సగముపద్యముఁ జదివె ననియుఁ బెద్దనా మాత్యుఁ

అనే ఆయన కవీశ్వరదిగ్గంతి అనిపించుకుని కృష్ణరాయలవారివద్ద పోయి రాయలతో చదరంగం ఆడుతూ వుండేవాఁడున్నూ ఆట గెలిస్తే వెయ్యార్లువరకు పందెంచేసి గెలుస్తూ ఉండేవాడున్ను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణదేవమహారాయలు చాలా సంతోషించి కొప్పోలు గ్రామం కృష్ణరాయపురం అని నామం యేర్పరిచిరి. ఈ చిన్న తిమ్మన అనేకరణం కవీశ్వరుఁడు చెప్పిన పద్యం.”

క. శతసంఖ్య లొక్క టైనను
సతతము శ్రీకృష్ణరాయజగతీపతితోఁ
జతురంగమాడి గెల్చెను
ధృతిమంతుఁడు బొడ్డుచెర్ల తిమ్మన బళిరే.

ఉ. ధీరుఁడు బొడ్డుచర్ల చినతిమ్మన మంత్రికుమారుఁ డంచితా
కారుఁడు సత్కళావిదుఁడు కౌశికగోత్రుఁడు పద్మనేత్ర సే
వారతబుద్ధి నందవరవంశ్యుఁడు సత్కవిలోకనాథుఁ డా
చారసమగ్రవర్తనుఁడు చారువచస్థితి నొప్పునా ఁడొగిన్॥

డంతటలేచి
పెద్దనఁబోలుపండితులు పృథ్విని లే రని నీ వెఱుంగవే
పెద్దన కీఁ దలంచినను బేరిమి నా కిడు కృష్ణరాణ్ణృపా!

అని పూరించి,

ఉ. పూఁత మెఱుంగులుం బసరుపూపబెడంగులుఁ జూపునట్టివా
కైతలు జగ్గునిగ్గు నెన గావలెఁ గమ్మనఁగమ్మనన్వలెన్
రాతిరియుం బవల్ మఱపు రానిహొయల్ చెలియారజంపున్
ద్దాతరితీపులంబలెను దారసిలన్వలె లోఁదలంచినన్
బాఁతీగఁ గైకొనన్వలెను బైదలికుత్తుకలోనిపల్లటీ
కూఁత లనన్వలెన్ సొగసుకోర్కులు రావలె నాలకించినన్
జేతికొలదిఁ గౌఁగిటను జేర్చినఁ గన్నియచిన్ని పొన్ని మే
ల్మూఁతలచన్నుదోయివలె ముచ్చట గావలెఁ బట్టి చూచినన్
డాతొడనున్న మిన్నులమిటారపు ముద్దులగుమ్మ కమ్మనౌ
వాతెఱదొండపండువలె వాచవి గావలెఁ బంట నూఁదినన్
గాతలఁ దమ్మిచూలిదొరకై పసపుంజవరాలిసిబ్బెపు
న్మే తెలియబ్బురంపుజిగినిబ్బరపుబ్బగుగిబ్బిగుబ్బపొం

బూఁతల నున్న కాయ సరిబోఁడిమి కిన్నెరమెట్లబంతి సం
గాతపుసన్న బంతిబయకారపుఁగన్నడగౌళ పంతు కా
సాతత తానతానలపసం దివుటాడెడుగోట మీటు బల్
మ్రోఁతలునుంబలెన్ హరువు మొల్లము గావలె నచ్చతెన్గు లీ
రీతిగ సంస్కృతంబు పచరించినపట్టున భారతీవధూ
టీతపనీయగర్భనికటీభవదాననపర్వసాహితీ
భౌతికనాటకప్రకరభారతభారతసమ్మతప్రభా
పాతసుధాప్రపూరబహుభంగఘుమంఘుమఘుంఘుమార్భటీ
జాతకతాళయుగ్మలయసంగతి చుంచువిపంచికామృదం
గాతతతేహిత త్తహితహాధిత దంధణుధాణుధింధిమి
వ్రాతనయానుకూలపదవారకుహూద్వహహారికింకిణీ
నూతనఘల్లు లాచరణనూపు రఝూళఝుళీమరందసం

ఘాతవియద్ధునీచక చకద్వికచోత్పలసారసంగ్రహో
యాతకుమారగంధవహహారిసుగంధవిలాసయుక్తమై
చేతము చెల్లఁజేయవలె జిల్లునఁ జల్లవలె న్మనోహర
ద్యోతికగోస్తనీఫలమధుద్రవగోఘృతపాయసప్రసా
రాతిరసప్రసారరుచిరప్రసరంబుగ సారెసా రెకున్॥

అనుపద్యమాలిక నాశువుగా విరచించి చదివెనఁట! దానిపైఁ గృష్ణరాయలు తానై యాకవిగండ పెండేరము నాతని పాదమునఁ దొడిగెను. ఆశుకవిత్వ మనఁగా నాలోచనము నల్పియు నెట్టిరసముకూర్పనగునో యట్లే యాశువుగను జెప్పనేర్చినది గాన చెత్త కూరుపు కానేరదు. మఱొకప్పు డేదో కృష్ణరాయ లాశువుగా విరచింపు మని కోరఁగా నాతఁడు–

చ. నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చుక
ప్పురవిడె మాత్మ కింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ
మొప్పుత
పురయురసజ్ఞు లూహ తెలియంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్
దొరకినఁగాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ
శక్యమే.

అని నిరాకరించె నని చెప్పుదురు.

పెద్దవార్యున 'కాంధ్రకవితాపితామహుఁ' డని బిరుదనామము కలదు. ఈ బిరుదము "పురాణకథను గొని స్వకపోలకల్పనలుగూర్చి తొలుదొలుత మనుచరిత్రమును బ్రబంధరూపమున రచించుటచేఁ గలిగిన" దని కొంద ఱందురుగాని యది సరికాదు.

ఇట్టి ప్రబంధములఁ గూర్చినవారిలోఁ బెద్ద నార్యుఁడు తొలుదొలుతటివాఁడఅనునది నిలువ నేరనిమాట. అంతకుముందే యిట్టి రచనము కల దని తెలిపియున్నాఁడను. ఒక వేళ తొలుదొలుతటి దనియే యొప్పుకొన్నను నీబిరుద మీగ్రంథరచనమునుబట్టి వచ్చిన దనుట పొసఁగ నేరదు. మనుచరిత్రమును రచింపు మని కోరునప్పుడే

కృష్ణరాయలచే,

క. హితుఁడవు చతురవచోనిధి
వతుల పురాణాగమేతిహాసకథార్థ
స్మృతియుతుఁడ వాంధ్రకవితా
పితామహుఁడ వెవ్వ రీడు పేర్కొననీకున్॥
మను. పీఠిక. ప. 15.

అని పెద్దన పేర్కొనఁబడియున్నాఁడు.

కృష్ణరాయలు తనయాస్థానకవులలో నెల్ల వయసుచేతను, గవితచేతను బెద్దవాఁడగుటచేఁ బెద్దనామాత్యున కీబిరుద మొసంగియుండును. ఈతఁ డీమనుచరిత్రమును గాక హరికథాసార మను వేఱొక ప్రబంధమును రచించి తన గురు వగుశఠకోపయతికిఁ గృతి నొసఁగెను. ఆగ్రంథమునుండి యీక్రిందిపద్యములు రంగరాట్ఛందమున నుదాహరింపఁబడియున్నవి.

క. అంబరము పగుల వార్చి ప్ర
లంబాసురుఁ డాగ్రహము వెలయ ఁగదిసినవె
ళం బలరాముఁడు చేముస
లంబున వానితలఁ ద్రుంచె లావు మెఱయఁగన్॥

క. ఆదేవోత్తముఁడు సుధాం
భోధి నవై కాగ్రిమదళమున బాలుండై
చ్ఛేదోయిచేత దక్షిణ
పాదము గొని నోటఁ జెప్పెఁ బకపక నగుచున్.

క. శఠకోపయతికి ఘనతరు
కుఠారకోపమమతికిని గురుతమహృత్క
ర్మఠనిరతికిఁ జతురాగమ
పఠ నాయతనియతికిని జపాసంభృతికిన్

గీ. అఖిలపారికాంక్షి కాశ్రయపర్ణశా

లోపకంఠమునకు లోకకర్త
చేర నేఁగి యచటఁ బారవంబున డిగ్గి
యధివసించి యుండు నర్థితోడ,

క. బాలరసాలకిసాలము
గ్రోలుచుఁ బలికెడిపికంబు కో యనఁ జాలం
జాలింబడి యానయమధు
రాలాపము లనియె నాదరణమున వినఁగన్॥

ఇదిగాక కృష్ణరాయలు స్వర్గస్థుఁ డైన పిదప నాతని నిర్యాణమును గూర్చి సీసపద్యశతక మొకటి రచించె ననియుఁ దా మాపద్యశతకము నొకచోఁ జూచి యుంటి మనియు మిత్రు లొకరు నుడువుచున్నారు; కాని యది లభించినది కాదు.

సీ, ఎదు రైనచోఁ దన మదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూఁతయొసఁగి యెక్కించుకొనియె
కోకటగ్రామాద్యనేకాగ్రహారంబు
లడిగినసీమలయందు నిచ్చె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బుర మేఁగఁ
బల్లకిఁ దనకేలఁ బట్టియెత్తె
బిరు దైనకవిగం డపెండేరమున కీవె
తగు దని తానె పాదమునఁదొడిగె

గీ, 'ఆంధ్రకవితాపితామహ అల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర' యని నన్నుఁ బిలుచునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగ లేక
బ్రదికియున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

అనుపద్య మొకటి మాత్రము వాడుకలోఁ గలదు. మఱియుఁ గృష్ణరాయ నిర్యాణానంతరము కన్నడ రాజ్యముపైకి గజపతిరాజు దండెత్తి రాఁగా

సీ. రాయరావుతుగండరాచయేనుఁగు వచ్చి
యారట్లకోట గోరాడునాఁడు
సంపెటనరపాలసార్వభౌముఁడు వచ్చి
సింహాద్రి జయశిలఁజేర్చునాఁడు
నెలగోలుసింహంబు చేరి ధిక్కృతిఁ గంచు
తల్పులఁ గరుల డీకొల్పునాఁడు
ఘనతరనిర్భరగండ పెండెర మిచ్చి
కూఁతు రాయల కొనఁగూర్చునాఁడు

గీ. నొడ లెఱుంగవొ చచ్చితొ యుర్వి లేవొ
చేరఁజాలక తల చెడి జీర్ణ మైతొ
కన్నడం బెట్లు సొచ్చెదు గజపతీంద్ర!
తెఱచినిలు కుక్క సొచ్చిన తెఱఁగుఁ దోఁప॥

అను సీసపద్యమును బంపె ననియు, దానిపై నాతఁడు సిగ్గిలి తిరిగి పోయె ననియుఁ దెలియుచున్నది. మును మనుమసిద్ధి రాజు ప్రతాపరుద్రునకుఁ దనరాజ్యము నోడి పోఁగాఁ దిక్కనామాత్యుఁడు తన కవితచేతఁ బ్రతాపరుద్రుని మెప్పించి, మరల నా రాజ్య మాతని కిప్పించెనఁట!

వెలుగోటిరా జయిన మాదయలింగమనేఁ డల్లయవేముని తల నఱికి తనతమ్మపడిగం బొదిగించి సందికంత పోతరా జనుపేరి కఠారిఁ గైకొనఁగా శ్రీనాథ

కవిసార్వభౌముఁ డాతనిఁ జేర నరిగి, కవనముచే నాతనిఁ బొగడి మెప్పించి మరల నాకఠారిఁ గొనితెచ్చె నఁట! బళిరా కవిత్వ మహత్త్వము!

ఇంకను గృష్ణరాయఁనిచే రచింపఁబడినట్లు గల యాముక్తమాల్యదయుఁ బెద్దనచేతనే రచింపఁబడిన దని యొక యైతిహ్యము బహుకాలమునుండి కలదు. రంగ రాట్ఛందమునం దాముక్తమాల్యదలోని పద్యము లుదాహరింపఁబడునెడ 'పెద్దనగారి యాముక్తమాల్యదలో' నని నుడువఁబడియున్నది. మఱియు

నాముక్తమాల్యదకుఁ బ్రాచీనవ్యాఖ్యాత యొకఁడు తనవ్యాఖ్యానావసానమునఁ 'బెద్దన రచించినయాముక్తమాల్యద' యని పద్యరూపమున వాకొనియున్నాఁడు. ఇంకను గొన్ని యెడలఁ బెద్దనకృత మని కలదు. మనుచరిత్ర మెట్టి హృదయంగమము లగుభావములతో విలసిల్లుచున్నదో యాముక్తమాల్యదయునట్లే చెల్వు మీఱుచున్నది. కాని రెండింటికిని శైలియందుఁగొంౘొక భేదము కలదు. ఇట్టిభేద మొకకవివే కాలభేదముచే రచించిన కృతులందుఁ జూపట్టుచుండుట లేకపోలేదు. ఇయ్యెడ బాణుని కాదంబరీహర్ష చరిత్రములు తార్కాణముగాఁ జూడ నగును. 'కవితాప్రావీణ్యఫణీశ' మొదలగుపదములచే సంబోధింపఁబడినకృష్ణరాయలు కవనము చేయలేక యితరుఁడు రచించినదానిని దనపేరఁ బ్రకటించుకొనె ననుటయుఁ బొసఁగుఁబాటు కలదిగాఁ దోఁచుటలేదు. ఈ విషయము సత్య మైనను నసత్య మైనను దాము రచించిన గ్రంథములను దమరాజులు రచించినట్లే వారి పేళ్లతోఁ బ్రకటించునాచారము వెనుకటి కవులకు లేక పోలేదు. ఇవిగాక పెద్దనకృతము లని వాఁడబడునవి కొన్ని చాటుపద్యములు గలవు.

తన దివ్యకవితావిలాసముచేఁ గృష్ణరాయల మెచ్చించి యాతని కత్యంతగౌరవనీయుఁడై యీమనుచరిత్రము నాతనికే కృతిసేసి యనేకాగ్రహారములను గొని మహాభోగముల ననుభవించి యైహికేచ్ఛలఁ దనియుటయకాక వైష్ణవాగ్రేసరుఁడై కోకట మను తనయగ్రహారమునకు శఠకోపపుర మని యాత్మగురుఁడగు శఠకోపయతిపేరు వెట్టి బ్రాహ్మణులకు సర్వాగ్రహారముగా నొసఁగి, యింక ననేకదేవాలయములకు భూదానములు సేసి, పారత్రికసౌఖ్యమునుసయితమార్జించికొనిన యీ యాంధ్రకవితాపితామహుఁడు కృష్ణరాయ నిర్వాణానంతరము సయితము జీవించి యుండి 1540 సం॥ ప్రాంతమున నశ్వర మగుభౌతికశరీరమును ద్యజించి శాశ్వత మగుకీర్తిమూర్తిని గైకొనెను. ఎంతవఱకీ యాంధ్రభాష ప్రచారముగలదై సుస్థితిని వెలయుచుండునో యంతవఱకును బెద్దనార్యుని యశశ్శరీరమునకు భంగపాటు వాటిల్ల నేరదు.

-గ్రంథవిమర్శము-
రచనాచాతుర్యము.

మార్కండేయపురాణమునం దీస్వారోచిషమనుజన్మవృత్తాంతము సమగ్రముగాఁగలదు, ఆ పురాణమును మారన యాంధ్రీకరించెను. రెండొండు పట్టుల నౌచితీపోషణమనకై చిఱుమార్పులు గావించెఁగాని పెద్దనామాత్యుఁడీప్రబంధరాజమును దుదముట్ట నామార్కండేయపురాణపుఁ ద్రోవనే పెంపొందించెను. మారన కవిత్వమున 150 పద్యములలో ముగిసినకథ యాతని కవనమున 800 పద్యములవఱకుఁ బెరిఁగినది. ఈ మనుచరిత్రము 'అల్లసానివాని యల్లికజిగిబిగి' యనుపలుకును బ్రతిపదమునను సార్థకపఱుచుచున్నది. పెద్దనామాత్యుఁ డీ ప్రబంధమును దీర్ఘ కాలము పరిశ్రమచేసి తనసర్వతోముఖ పాండిత్యమును జతుర్విధకవితా విలాసమును వెలయించి నిబ్బర మైనశైలి నాహాపుట్టించునట్లు పోహళించెను గాని యంద దుకులుగా నెందును ముడిపెట్టలేదు. ఈగ్రంథమునందుఁ గూర్పునేర్పును భావవైచిత్ర్యమును బిక్కటిల్లనిపద్యముకాని గద్యముగాని చూపట్టదు. ఎక్కడఁ బట్టిన నక్కడఁ గవీశ్వరుని లోకజ్ఞానమును భాషావైదుష్యమును గల్పనాచాతుర్యమును వెల్లివిరియుచున్నవి. పెద్దనార్యుని పద్దెములు ముద్దులొలుకు నిద్దంపుఁ బలుకుల నేర్చికూర్చితీర్చి దిద్ది చికిలిసేసి నునుమెఱుఁగు వెట్టి వెల్వరింపఁబడినవి కావుటచే నెక్కడను నొక్కులువోయి కాన్పింపవు. మఱియు సంస్కృతాంధ్రముల నందముగాఁ గలయఁగూర్చుకతన నితనికవనమున సంస్కృతప్రౌఢియుఁ దెలుఁగునుడికారమును మిసమిసలు దేఱుచుఁ జెఱలాడుచున్నవి.

శైలి

శా॥ తావుల్ క్రేవలఁజల్లు చెంగలువ కేదారంబుతీరంబునన్
మావుల్ క్రోవులు నల్లిబిల్లి గొనుకాంతారంబునం దైందవ
గ్రావాకల్పితకాయమానజటిలద్రాక్షాగుళుచ్ఛంబులం
బూవుందీ వెల నొప్పునొక్కభవనంబున్ గారుడోత్కీర్ణమున్॥
ఆ 2. ప 22.

క. మృగమదసౌరభవిభవ
ద్విగుణితఘనసారసాంద్రవీటీగంధ
స్థగి తేతరపరిమళమై
మగువపొలుపు దెలుపునొక్క మారత మొలసెన్.
ఆ 2. ప 24

ఈ పద్యపునాల్గవచరణ మట్టిమారుతము నొలయించుచునే యున్నది.

శా॥ వాలారుంగొనగోల్ల నీ వలసతన్ వాయించుచో నాటకున్
మేళం బైనవిపంచి నిన్న మొదలున్ నీ వంటమింజేసి యా
యాలాపంబె యవేళఁ బల్కెడుఁ బ్రభాతాయాతవాతాహతా
లోలత్తంత్రుల మేళవింపఁగదవే లోలాక్షి దేశాక్షికిన్.
ఆ 3. ప 57.

చ॥ జిలుఁగులఁ బెట్టుచుం దొడలఁ జెంద్రికపావడ యంట
మైతడిం
బెళ పెళ లేనిచీరఁ గటి బింకపుఁ జన్నులఁ జేర్చికొంచు వే
జలకము లాడి యాడి యొకచాన కరస్థితకేశయై నృపు
న్వెలువడి చూచె లోపడితి నీ కని బాసకు నిల్చెనో యనన్.
ఆ. 5. ప. 58.

ఔచితీనిర్వాహము

క. అల్లదె కంటె పొనపొన
దెల్ల నిగట్టఉత మబ్బు దేఱెడుపొలమం
దెల్లెడఁ జూచిన ధరణీ
వల్లభ సీరాముసేన వాలు మెకంబుల్.
ఆ. 4. ప. 16.

క॥ తిమిరంపుగుబ్బచన్నుల
కొమరాలవు నీకుఁ దగినగోవాళ్ల మహిన్
నెమకి నగరాదె ముదిసిన
మముఁ జెనకిన నేమి గలదు మద మేమిటికిన్.
ఆ.4. ప.83.

కల్పనాచాతుర్యము

చ॥ మరున కొసంగఁ గాలము తమశ్ఛట గాటుక గా నవోదయ
స్ఫురదరుణ ప్రభాధిపథికశోణితిసిక్తసి తోడు భుక్తమున్
హరిహయదిఙ్నభస్థలమునన్ బలి చల్లి వటాంకమున్వసూ
త్కరభరితంబునై వెలుఁగఁ గాంచి సుధానిధి నెత్తెనత్తఱిన్.
ఆ. 3. ప. 21.

భావప్రకాశనము.

మ॥ మునుమున్ పుట్టెడుకొంకు లౌల్యము నిడన్ మోదంబు విస్తీర్ణతన్
జొనుపంగోర్కులు గ్రేళ్లు ద్రిప్ప మది మెచ్చుల్ ఱెప్పలల్లార్ప న
త్యనుషంగస్థితి ఱిచ్చపా టొసఁగ నొయ్యానులునం జంద్రికల్
దనకం జూచె లతాంగి భూసురుఁ బ్రఫుల్లన్నేత్రపద్మంబులన్॥
ఆ. 2. ప. 30.

స్వభావపరిజ్ఞానము

చ॥ పలుకులు నేర్పు వేళఁ గలభాషిణి నీ విటు లుండఁ బంజరం
బుల నరగన్ను వెట్టి ముఖముల్ చరణాగ్రనఖాళిఁ గ్రోఁ
కుచున్
నిలుగుచు నావులించుచు వనీవిహగోత్కర మెట్లు వల్కు న
ప్పలుకులె యఱ్ఱు లెత్తి విని పల్కెడు వింటివె కీరశారికల్.
ఆ. 3. ప. 58.

సీ॥ ఏ విహంగముఁ గన్న నెలుఁగించుచును సారె
కును సైకతంబులఁ గూడఁ దారుఁ
దారి కన్గొని యది తనజోడు గాకున్న
మెడ యెత్తి కలయంగ మింట నరయు
నరసి కన్నీటితో మరలి తామర యెక్కి
వదన మెండఁగ సరోవారి నద్దు
నద్ది త్రావఁగ సైఁప కట్టిట్టు గన్గొని
ప్రతిబింబ మిక్షించి బ్రమసి యుఱుకు

నుఱికి యెఱకలు దడియ వేఱొక్కతమ్మి
నుఱికి యెఱకలు దడియ వేఱొక్కతమ్మి
కరుగు నరిగి రవంబుతోఁ దరుగు తేంట్లఁ
బొడుచు ముక్కున మఱియును బోవు వెదక
సంజఁ బ్రియుఁ బాసి వగ నొక్కచక్రవాకి.

ఆ. 3. ప. 16.

ఈ సీసపద్యము పెద్దనార్యునిభాషాంతరీకరణ చాతుర్యమును వెల్లివిరియించుచున్నది చూడుఁడు.

శ్లో॥ ఆయాతి యాతి పున రేవ జలం ప్రయాతి
పక్షాంకురాణి విచినోతి ధునోతి పక్షౌ
ఉన్మత్తద ద్భ్రమతి కూజతి మందమందం
కొంతావియోగవధురో నిశి చక్రవాకః

ఈ శ్లోకమున కాపద్య మనువాదమయ్యు నెంతయేని మనోజ్ఞముగాఁ బెంపొందింపఁబడినది. మఱియుఁ బుంలింగమున కన్న కర్తృపద మత్యంత స్వారస్యాపాదక మగునట్లు స్త్రీ లింగముగా మార్పఁబడినది. పెక్కుచోటుల నీతఁ డేదే నొకలోకోక్తినో, ప్రకృతిచిత్రమునో కైకొని దానికి వన్నెలు చిన్నెలు వచ్చునట్లు మేలయినకల్పనఁ గల్పించి పందెమునఁ బెట్టి బాగు బా గనిపించును.

చ॥ మదకలకుంభికుంభనవమౌక్తికముల్ గనుపట్టు దట్టమై
వదలక కృష్ణరాయకరవాలమునం దగుధారనీట న
భ్యుదయము నొంది శాత్రవుల పుట్టి మునుంగఁగ ఫేనపం క్తిలోఁ
బొదిగొని పైపయిన్ వెడలు బుద్బుదపంక్తులువోలెఁ బోరులన్.

ఆ. 1. వ. 41

ఈపద్యమునందలికల్పన 'వానిపుట్టి మునిఁగినదియనులోకోక్తినిబట్టి పుట్టినది.

ఉ॥ క్రూరవనేభదంతహతకుడ్యపరిచ్యుతవజ్రపంక్తిఁ బొ
ల్పారుమిడుంగుఱుంబురువు లందు వెసం గొనిపోయి పొంత శృం
గారవనద్రుమాళి గిజిగాడులు గూడులఁజేర్చుదీపికల్
గా రహిఁ గృష్ణరాయమహికాంతునిశాత్రవపట్టణంబులన్.

ఆ. 1. ప. 36

ఈ పద్యము గిజిగాఁడులు మిడుఁగుఱుఁబుర్వులను దమ గూండ్లలో వెల్తురునకై చేర్చి యుంచుకొను నను ప్రకృతిచిత్రమును బట్టి యందముగాఁ బొందుపఱుపఁబడినది. కృష్ణరాయని వంశాదివర్ణనమున నితఁడు చిత్రించిన ప్రతికల్పనయు ననుపమానమై వెలయుచున్నది.

పెద్దన తనవెనుకటికవులు కూర్చినకూర్పులలోని మేలేర్చికొని పొదుపుగా నదుకుకొనుచు నొక్కొకయెడఁ దొంటికంటె సుతారము మీఱునట్లు హవళించును.

చ. ఉడిగి మడింగి మైమఱచి యున్నతఱిం గలలోనఁ జేరె నె
క్కడిమగవాఁడొకో? యనుచుఁ గందఁగ మేల్కనుచో నతండ యి
ప్పుడు మగఁ డంచుఁ గోరుటకుఁ బొందుగఁ జెప్పితి ముల్లు పుచ్చికొ
ఱ్ఱడఁచినచంద మయ్యెఁ గమలానన యీవిరహానలంబునన్.

ఉత్తరహరివంశము, సోముఁడు.

చ॥ ఉడుపతిబారికిన్ వెఱచి యూఱట యౌ నని పేరుటామనిన్
ముడివడుకంతుసేనలకు ముయ్యెలగు ట్టయినట్టియిందు రా
నడఁగునె తాపవహ్ని మనమై హరిణేక్షణ ముల్లు పుచ్చి కొ
ఱ్ఱడచినచంద మయ్యెఁ బదమా యెలదోఁటఁ జరింప నేటికిన్.

ఆ. 3. ప. 34.

మ. అనుమానింపక యాసుధాంధసులు మాయాకల్ప నావంచనం
బున వైశ్వానరునిన్ హరించిరి యవుంబో యింతమాత్రంబులో
నన నాయోగమహానుభావమునకున్ భంగంబు వాటిల్లున్
సనిక ల్డాఁచినఁబెండ్లి మానునొకొ దుశ్చారిత్రము ల్గంటిరే.

కాశీఖండము–శ్రీనాథుఁడు.

శా॥ తండ్రీ! నాకు ననుగ్రహింపఁగదె వైద్యం బంచుఁ బ్రార్థించినన్
గండ్రల్ గా నటు లాడి ధిక్కృతులఁ బోకాల్మంటి వోహో మదిం
దీండ్రల్ గల్గినవారి కేకరణినేనిన్ విద్య రాకుండునే

గుంట్రా డాఁచినఁ బెండ్లి యేమిటికిఁ జిక్కుం గష్టముష్టింపచా!
ఆ. 5. ప. 17.

సీ. పులిమల్లఁ డడవిపోతులరాజు గరుడుండు
గాలివేగంబు పందేలపసిఁడి
విష్ణుప్రసాదంబు వెండిగుండులపరి
పచ్చిమిర్యము వెట్టిపుచ్చకాయ
వేఁటమాణిక్యంబు విరవాది మెడబల్మి
పెట్టుగాఁడు వకారిపిడుగుతునుక
జిగురుఁడు చిత్రాంగి శ్రీరామబాణంబు
పులియండు కస్తూరి బొడ్డుమల్లె

గీ. యనఁగ మఱియును బెక్కుతోయముల పేళ్ల
దారకులు దేర వచ్చె నుద్దండవృత్తి
వేఁటకుక్కలు మృగరాజవిగ్రహములు
వటుకనాథుని వాహ్యాళివాహనములు.
శృంగార శాంకుంతలము. పినవీరభద్రకవి.

చ॥ ॥పులియఁడు బూచిగాఁ డనసురపోతులరా జనుమంతిగాఁడుచెం
గలువ సివంగి భైరవుఁడు గత్తెర సంపఁగి వెండిగుండు మ
ల్లెలగుది వాయువేగి చిటిలింగడు సాళ్వుఁడు వత్సనా భి యే
కలములమిత్తి గబ్బి యనఁగాఁ గలవాని గ్రహించి యుద్ధతిన్.
ఆ. 4. ప. 32.

పెద్దనామాత్యుఁడు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుని శాకుంతలమునఁ గల వేఁటవర్ణనము మొదలగునది తిన్నగ నెత్తుకొని దానికంటెఁ బెక్కు మడుఁగు లెక్కువ చక్కఁదనము గల్గునట్లు తాను సమకూర్చెను. మఱియు మారన మార్కండేయపురాణమునుబట్టియే యీ గ్రంథము బెంపొందింపఁబడిన దగుటచే నందలిరచనలును గొన్ని యిందుఁ జొచ్చినవి. ఒందు రెండు జక్కనపద్యములఁ బోలినపద్యములుఁ గలవు. ఇవిగాక గడుసుఁ బోకడలకు గనియు, నుడికారములకు విడిదిపట్టును నగు

కవిసార్వభౌముని కవితావిలాసములు బహువారములు తఱచి తఱచి చదివి ముదంపడినవాడు కావుటచేఁ బ్రౌఢకవనమం దత్యంతాదరము గలపెద్దనార్యుఁడు తనయాదరాతిశయమున కుద్యోతకముగాఁ గావలయు నాయా రచనాచమత్కారములను మనుచరిత్రమునఁ బెక్కు చోటుల నెలకొల్పెను. “మిన్నులు పడ్డచోటు, కులము సాములు, వెన్నతోఁ బెట్టినది, కడుపారఁ గన్నదల్లి, హుటాహుటినడలు, చన్నవిసి పిదుకన్, బండికందెన చాయ” మొదలగు మే లయిన తెలుఁగు పలుకుఁబడులు పెక్కులు శ్రీనాథుని కవనమునుండి మనుచరిత్రమునకుఁ గొనితేరఁబడినవి. పై గ్రంథములోని పద్యములు పరిమితముగాఁ బెద్దనార్యుని పద్దములతోఁ బోల్చి చూపఁబడుచున్నవి.

సీ. అని యమ్మహాభాగుఁ డాచమన మొనర్చి
నియతుండు శుచియు నై నిలిచి గార్హ
పత్యాగ్నిఁ దనమది భావించి వందన
మొనరించి యి ట్లను ననిలమిత్ర
నీయంద యహవనీయాగ్నియును దక్షి
ణాగ్నియుఁ బ్రభవించె నఖిలదేవ
తలకును దృప్తి నీవలన సిద్ధించును
సకలలోకముల కాశ్రయము నీవ

గీ. నిత్యసత్యమూర్తి నీప్రసాదంబున
నినుఁడు గ్రుంకకుండ నిపుడ యింటి
కరుగువాఁడఁ గాక యాగమోదితకర్మ
జాతనైష్ఠికుండ నైతి నేని.
–మార్కండేయపురాణము.

తే॥గీ॥ అనిన నేమియు ననక యవ్వనజగంధి
మేనిజవ్వాదిపస గదంబించునొడలు
గడిగికొని వార్చి ప్రవరుండు గార్హపత్య
వహ్ని ని ట్లని పొగడె భావమునఁ దలఁచి.
ఆ. 2. ప. 74.

మ॥ దివిషద్వర్గము నీముఖంబునన తృప్తిం గాంచు, ని న్నీశుఁగా

స్తవముల్ సేయు శ్రుతుల్ 'సమస్తజగదందర్యామివిన్ నీవ' యా
హవనీయంబును దక్షిణాగ్నియును నీయం దుద్భవించుం గ్రతూ
త్సవసంకథాయక! నన్నుఁ గావఁగదవే స్వాహావధూవల్లభా!

ఆ. 2. ప. 75.

ఉ॥ దానజపాగ్నిహోత్రపరతంత్రుఁడనేని భవత్పదాంబుజ
ధ్యానరతుండ నేనిఁ బరదారధనాదులఁ గోర నేని స
న్మానముతోడ నన్ను సదనంబు నిల్పు మినుండు పశ్చిమాం
భోనిధిలోనఁ గ్రుంకకయమున్న రయంబున హవ్యవాహనా!

ఆ. 2. ప. 76.

తే॥ అనఘ మందారవద్యాధరాత్మజన్మ
నే విభావసి యనుదాన............

–మార్కండేయపురాణము.

తే॥ అనఘ మందార విద్యాధరాత్మభవను
నను విభావసి యంద్రు గంధర్వవరులు
తెలిసియుండుదు నిమ్మహీతలమునందుఁ
బరఁగ మృగపక్షిజాతుల భాష లెల్ల.

ఆ. 6. ప. 17.

ఇట్టులు మార్కండేయపురాణపుబోలికలు కొన్ని గలవు.

సీ॥ సంపూర్ణపూర్ణిమాసాంద్రచంద్రాతప
విలసితశశికాంత వేదికలను
మంజీరసంజాతమకరందనిష్యంద
మాకందమాధవీమండపముల
శృంగారవనమహాశృంగారమణిశృంగ
హాటక శైలశృంగాటకముల
సంపుల్లహల్లకసహకారవాసనో
జ్జ్వలదీర్ఘదీర్ఘికాసైకతముల

గీ. గగనగంగాతరంగిణీగంధవాహ
బంధురోదగ్రసౌధాగ్రభాగములను
నవనవోల్లాసరతికళానైపుణములఁ
బ్రతిదినంబు రమించిరి సతియుఁ బతియు.

–జక్కనవిక్రమార్కచరిత్ర.

సీ॥ గంగాతరంగిణీరంగ త్తరంగ శీ
కరశిత సైకతోత్కరములందు
మందారమాకందమకరందతుందిలేం
దిందిరానందకృన్నందనములఁ
గాంతనిశాకాంతకాంతవితర్దికా
క్రాంతభూభృద్బృందకందరముల
మసృణబిసాహారమాంసలహింసికా
సంపదాసార కాసారతటులఁ

దమక తమక ప్రియుం దని తమక మెసఁగఁ
బడఁతు లుప్పొంగఁ గ్రీడించెఁ బద్మినీప్ర
భావ ఘటితాన్నపానభూషావిశేష
మాల్యవస్త్రానులేపసామగ్రిఁ జెంది.

ఆ. 6. ప. 62.

సీ. నలినసంభవువాహనమువారువంబులు
కులముసాములు మాకుఁ గువలయాక్షి
చదలేటిబంగారుజలరుహంబులతూండ్లు
భోజనంబులు మాకుఁ బువ్వఁబోఁడి
సత్యలోకముదాఁక సకలలోకంబులు
నాటపట్టులు మాకు నబ్జవదన
మధురాక్షరములైనమామాటలు వినంగ
నమృతాంధసులు యోగ్యు లనుపమాంగి

గీ॥ భారతీదేవిముంజేతిపలుకుఁజిలుక
సమదగజయాన సబ్రహ్మచారి మాకు

వేదశాస్త్రపురాణాదివిద్య లెల్లఁ
దరుణి! నీయాన ఘంటాపథంబు మాకు.

సీ॥ చిన్ని వెన్నెలకందు వెన్ను దన్ని సుధాబ్ధిఁ
బొడమినచెలువ తోఁబుట్టు మాకు
రహి వుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్ గరఁగించు
విమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు
ననవిల్తుశాస్త్రంపుమినుకు లావర్తించు
పని వెన్నతోడఁ బెట్టినది మాకు
హయమేధ రాజసూయము లనఁ బేర్పడ్డ
సవనతంత్రంబు లుంకువలు మాకుఁ

గనకనగసీమఁ గల్పవృక్షములనీడఁ
బచ్చరాచట్టుగమి రచ్చపట్టు మాకుఁ
బద్మసంభవవైకుంఠభర్గసభలు
సాముగరిడీలు మాకు గోత్రామరేంద్ర!

ఆ.2. ప. 48.

సీ॥ గిరినికుంజములఁ గుంజరపుంజ మనుశంకఁ
గంఠీరవంబు లుత్కంఠ నెగయఁ
బల్వలంబులఁ గిరిప్రకరంబు లనుశంక
నెఱకురాజులు విందు లెక్కవెట్టఁ
గడలిమధ్యంబునఁ గాకోల మనుశంక
జలదేవతలు భీతి సంభ్రమింప
నదములఁ గువల కాననవాటి యనుశంక
నిందిందిరశ్రేణు లెదురుకొనఁగ

గీ. రజతగిరియందుఁ దాండవారంభరభస
భంగిపతిపరశ్వథపాణివికట
కంధరారుద్ధగజకృ త్తికంఠశంక
ప్రమథులకుఁ దోఁప నంధకారంబు ప్రబలె.

–భీమఖండము–శ్రీనాథుఁడు.

సీ॥ ఉరుదరీకుహరసుప్తోత్థశార్దూలముల్
ఝురవారి శోణితశంకఁ ద్రావ
వనకుంజమధ్యశాద్వలచరన్మృగపంక్తి
దావపావకభీతిఁ దల్లడిల్ల
నాశ్రమాంతరభూరుహాగ్రముల్ మునికోటి
బద్ధకాషాయవిభ్రాంతిఁ జూడ
ఘనసానుశృంగశృంగాలకంబులఁ గాంచి
యమరులుహేమాద్రి యనుచు వాలఁ

గాసెఁ బేశలరుచిఁ గింశుక ప్రవాళ
ముసృణ కిసలయకంకేళికుసుమగుచ్ఛ
బంధుజీవజపారాగబాంధవంబు
లన్నగంబున జరఠారుణాతపములు.

ఆ. 3. ప. 11.

సీ॥ పతిపాణిపల్లవచ్యుతనీ విబంధన
వ్యగ్రబాలాహస్తవనరుహంబు
ధవకృతాధరబింబదశనక్షవ్యథా
భుగ్నలీలావతీభ్రూలతంబు.......

శృంగారనైషధము.

సీ॥ సహసానఖంపచస్తనదత్తపరిరంభ
మామూలపరిచుంబితాధరోష్ఠ
మతిశయప్రేమకల్పితదంతసంబాధ
మగణితగ్లానిశయ్యానిపాత
మతివేలమణితయాజ్ఞార్థగల్లచపేట
మతిదీనవాక్సుచితాత్మవిరహ

మంకురత్పులకజాలావిద్ధసర్వాంగ
మానందకృతహారవాసవాబ్జ

మా క్రమక్షీణనుతివర్ణ మానిమీలి
తాక్ష మాస్విన్నగండ మాయ త్తచేష్ట
మా స్తిమితభూషణారవ మావధూటి
ప్రథమసురతంబు గంధర్వపతిఁ గరంచె.
ఆ. 3. ప. 116.

చ. కొసరి వసంతకాలమునఁ గోయిల క్రోల్చినభంగి నేడ్చె న
బ్జసరుహనేత్ర కొండచటిఁ బెద్దయెలుంగున వెక్కి వెక్కి వె
క్క స మగుమన్యువేగమునఁ గాటుకకన్నులనీరు సోనలై
యుసిరికకాయలంతలు పయోధరముల్ దిగువాఱునట్లుగన్.
–కాశీఖండము.

ఉ॥ పాటున కింతు లోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు త్రోవ ని
చ్చోట భుమన్నఖాంకురము సోఁకెఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదననెపం బిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటిన విచ్చుగుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందఁగన్.
ఆ. 2. ప. 70.

ఇ ట్లనేకముగాఁ జూపఁదగును. పైయేడ్పుపద్దెములఁబట్టి పారిజాతాపహరణమునఁ దిమ్మనయు, వసుచరిత్రమున రామరాజభూషణుఁడును రెండు పద్యములఁ గూర్చిరి.

ఉ. ఈసునఁ బట్టి డెందమున హెచ్చినశోకదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభుకట్టెదురన్‌లలితాంగి పంకజ
శ్రీసఖ మైనమోముపయిఁ జేలచెఱం గిడి బాలపల్లవ
గ్రాసకషాయకంఠకలకంఠవధూకలకాకలీధ్వనిన్॥
పారిజాతాపహరణము.

శా. ఆజాబిల్లివెలుంగువెల్లికల డాయన్ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖ మైనమోమునఁ బటాగ్రం బొత్తి యెల్గెత్తి యా
రాజీవానస యేడ్చెఁ గిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాం
భోజీమేళవపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగన్॥
వసుచరిత్రము.

ఈ పద్యములపైఁ దెనాలిరామలింగకవి 'అల్లసాని పెద్దన అటు నిటు నేడ్చెను. బట్టుమూర్తి బావురమని యేడ్చెను' అని యభిప్రాయ మిచ్చె నఁట!

పెద్దనామాత్యుని తర్వాత మనుచరిత్రమునకుఁ బ్రతిబింబములుగాఁ బ్రబంధములు కుప్ప తెప్పలై యుప్పతిల్లినవి. మనుచరిత్రమునందలి పద్యముల పోలిక పద్యములును బెక్కులు పొడసూపినవి.

క॥ సురగరుడోరగనరఖే
చరకిన్నరసిద్ధసాధ్యచారణవిద్యా
ధరగంధర్వపకుమారుల
నిరతము గనుఁ గొనమె పోల నేర్తురె వీనిన్.
ఆ. 2. ప. 37

క॥ నరఖేచరవిద్యాధర
గరుడోరగసిద్ధసాధ్యగంధర్వతతిన్॥
నిరతముఁ గనుఁ గొందున యీ
నరనాథునిఁ బోలఁగలరె నమ్రనిరూఢిన్॥
సకలకథాసారసంగ్రహము.

మ॥ అనిమేషస్థితి మాన్పె బిత్తరపుఁజూ పస్వేదతావృత్తి మా
న్పె నవస్వేదసమృద్ధి బోధకళ మాన్పెన్ మోహవిభ్రాంతి తో
డనె గీర్వాణవధూటికిన్ భ్రమరకీటన్యాయ మొప్పన్ మను
ష్యుని భావించుట మానుషత్వము మెయిం జూపట్టెనా త్తటిన్
ఆ. 2. ప. 33.

మ. అనిమేషస్థితి మాన్చెఁ జంచలపుఁజూ పస్వేదభావంబు గ్ర
ద్దన వారించె వినూత్నఘర్మజలవిస్తారప్రపూరంబు తో
డన దేవాంగన కయ్యెడన్ భ్రమరకీటన్యాయమై యొప్పి య
మ్మనుజేంద్రున్ భ్రమియించునంతనె రహిన్ మర్త్యత్వమున్
సంధిలెన్

–సకలకథాసారసంగ్రహము.

సీ॥ వదనప్రభూతలావణ్యాంబుసంభూత
కమలంబు లన వీని కన్ను లమరు
నిక్కి వీనులతోడ నెక్కసక్కెము లాడు
కరణి నున్నవి వీని ఘనభుజములు
సంకల్పసంభవాస్థానపీఠికవోలె
వెడఁదయై కనుపట్టు వీని యురము
ప్రతిఘటించుచిగుళ్లపై నెఱ్ఱవాఱిన
రీతి నున్నవి వీని మృదుపదములు...

సీ. వదనసౌందర్యవిస్ఫారాంబుసంభూత
కంజంబు లగు వాని కన్నుదోయి
మదనసామ్రాజ్యసమ్యక్పీఠిక యనంగ
సర మౌ వాని వక్షస్థలంబు
కర్ణకుంజలరత్న కాంతులఁ గొన నిక్కు
వగలు మీఱడు వాని యెగుభుజములు
అతులప్రవాళసంతతిరుచిసంపద
నదలింపఁ జను వాని మృదుపదములు...
–సకలకథాసారసంగ్రహము.

ఈ సకలకథాసారసంగ్రహము నొనర్చిన యయ్యలరాజు రామభద్రకవి కృష్ణరాయలయాస్థానకవియే. ఈతఁడు పెద్దనకు శిష్యుఁ డందురు. సమకాలముననే యిట్టి ప్రతిపద్యము లేర్పపనవి. ఇట్టివి చూప దొరఁకొన్న నెన్నేనిఁ జూపనగును. పెద్దాద నాగరాజామాత్యుఁ డు రచించిన శకుంతలాపరిణయము మనుచరిత్రపుఁ బ్రతిరూపమే. ఇ ట్లనేకులు కవులు మనుచరిత్రమునకుఁ బోలికగాఁ గవనము చెప్పఁబూనుటకు దానియందుఁ గలగుణౌత్కృష్ట్యమే కారణము.

కథాసంవిధానము

సంస్కృతభాషలో దృశ్యకావ్యములయందుఁదక్క

శ్రవ్యకావ్యములందు వస్త్వైక్యము తఱచు కన్పట్టదు. శాకుంతలమృచ్ఛకటికాదు లగురూపకము లలోనియితి వృత్తము ప్రధానపాత్రము లగునాయికానాయకుల వృత్తాంతమున కనుబంధియై పెంపొంది తుద కానాయికానాయకుల వృత్తాంతముతోడనే పర్యవసించుచున్నది. నాటకములం దితివృత్త మనుహారమునకు నాయికానాయకులు కొలికిముత్తెములుగా నుందురు. ఇయ్యది యత్యంతచమత్కారాపాదకమై యింపు నింపుచుండును. ఇంక శ్రవ్యకావ్యములందుఁ గొన్నిట నట్లు గాక యెక్కడకక్కడ కితివృత్తము తెంపు చెందుచున్నది. దిలీపుని వృత్తాంతముతో నారంభింపఁ బడినరఘువంశకావ్య మగ్నివర్ణునివృత్తాంతముతో ముగింపఁబడినది. ఎక్కడనో యారంభింపఁబడినకథ యెక్కడనో ముగింపఁబడుటచే వస్త్వైక్యము లేదు. ఇ ్క మనయాంధ్రభాషలోఁ బ్రాచీనకవులు దృశ్యకావ్యముల రచింపరైరి. మఱియు సంస్కృతమందలి దృశ్యకావ్యములను దెనిఁగించునెడ సహితము శ్రవ్యకావ్యములుగనే తెల్గించుచువచ్చిరి. యక్షగానములను కొండొకతెఱఁగు రూపకప్రతిరూపము లుప్పతిల్లినవి గాని వానిని దృశ్యకావ్యముల క్రిందఁ బరిగణింపఁబోవదు. ఇటీవల మిశ్రోత్పాద్యాన్యతర మగునితివృత్తముతోఁ గావింపఁబడుచు వచ్చిన పెక్కు శ్రవ్యకావ్యము లందు సంస్కృతనాటకక్రమమునఁగొంత వస్త్వైక్యము కానవచ్చుచున్నది. వీరభద్రుని శృంగారశాకుంతలము, తిమ్మన పారిజాతాపహరణము మొదలగునవి వస్త్వైక్యము గలవియే. కాని యట్టుల వస్త్వైక్యము కలిగితీరవలయు నను నిబంధ మీతెలుఁ గుప్రబంధముల పట్టున నున్నట్టు చూపట్టదు. దీనికి నిదర్శకముగా రఘువంశాది కావ్యాములవలె మన మనుచరిత్రమును వస్త్వైక్యము లేక యున్నది. ఇందు రసోత్తరముగా రచింపఁ బడినవరూధినీప్రవరవృత్తాంతము మూఁడవయాశ్వాసముతో ముగిసిపోవుచున్నది. నాల్గవ యాశ్వాసములో నుపక్రమింపఁబడిన స్వరోచివృత్తాంత మాఱవ యాశ్వామములోఁ గొంతవఱకే గలదు. ఆవల స్వారోచిషమను వృత్తాంతముతోఁ బ్రబంధము ముగింపఁ

బడినది. ఇట్టివిచ్ఛేదము శ్రోతలకుఁ గొండొకపట్టుల నిరుత్సాహము గల్పించుచుండును. అందును నిందు సరిసగమువఱకు గ్రంథమునఁ బెంపొందిన ప్రవరవరూధినీవృత్తాంతము విచ్ఛిన్నమై వేఱొకకథలో సంక్రమించి పోవుట యెంతయుఁ బాఠకుల యుత్సాహమును వెన్నడఁ జేయుచున్నది. కాని లోకస్వభావమునకు సరిపోవుసంవిధానముతో నయ్యైపాత్రముల నెలకొల్పి యౌచితి కెందును భంగమురాకుండఁ దత్తద్రూపచేష్టాదుల నమర్చి యేపట్టునఁ జూచిన నాపట్టున నద్దిరాయనవలయు నట్టు లితివృత్తమును నడపించునేర్పు పెద్దనకుఁ గుదిరినట్టు మఱియొకకవికిఁ గుదిరినది కాదు. నిగూఢములుగా నుండుమనోభావములను స్ఫుటపఱిచి చప్పున విప్పి చెప్పునట్లు పద్యమున నీతఁడు నిరూపించును.

ప్రవరుని స్వరూపస్వభావాదులను వర్ణించుపట్టును సిద్ధనితోడి సంభాషణము దెల్పెడిపట్టును జదివిన పదపడి జ్ఞానదృష్టికిఁ బ్రవరుని శాంతస్ఫూర్తి లొలుకు స్వరూపము పొడకట్టక పోదు.

ఈ సందర్భమున నీ చిన్నిపద్యమును స్మరించినఁజాలును.

గీ॥ మౌనినాథ ! కుటుంబాజంబలపటల
మగ్నమాదృశగృహమేధిమండలంబు
నుద్ధరింపంగ నౌషధ మొండు గలదె
యుష్మదం ఘ్రిరజోలేశ మొకటి దక్క .

ఆ. 1, ప. 64.

పదంపడి ప్రవరవరూధినీసంభాషణమున నాతఁడు శాంతశృంగార రసములకు స్పర్ధ పెంచి నించినహొయలు వర్ణనాతీతము. ఇచ్చో ఱంకుటాంద్రజంకెనలును వలపులును దలఁపులను బసరు పిండినట్లు పిండి వడపోసి తేర్చి చూపించెను. మఱియు బ్రహ్మవాదుల యైహికేచ్ఛా వైముఖ్యమును, వైదికకర్మాదరమును, బ్రహ్మవర్చసప్రాభవమును వెల్లివిరియించి యద్దిరా యనిపించెను.

ఉ॥ ఎన్ని భవంబులం గలుగు నిక్షుశరాసనసాయకవ్యథా
ఖిన్నత వాడి వత్త లయి కేలఁ గపోలము లూఁది చూపులన్
విన్నదనంబు తోఁపఁ గనువేఁదుఱునం బయి గాలి సోఁకినన్
వెన్నవలెం గరంగునలివేణులఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుభాగ్యముల్.

ఆ.2. ప. 57.

ఈ పద్యము వెన్నవలెఁ గదఁగుచునే యున్నది.

శా॥ ఈ పాండిత్యము నీకుఁ దక్క మఱి యెందేఁ గంటిమే కామశా
స్త్రోపాధ్యాయివి నా వచించెదవు మే లోహో త్రయీధర్మము
ల్పాపంబుల్ రతి పుణ్య మంచు నిఁక నేలా తర్కముల్ మోక్షల
క్ష్మీపథ్యాగమసూత్రపంక్తి కివెపో మీసంప్రదాయార్థముల్.

ఆ.2. ప. 64.

ఓహో! వేదాదివిద్యాసంపన్నుఁ డగుప్రవరుని భాషణ మెట్టికూర్పునఁ గూర్చి యౌచిత్యము నించెను!

ఇట్లౌ చిత్యవిచారచర్చ గావించుట కెంతయేని నవకాశము కలదు. కాని యిది యదను కాదు.

ఈ తెఱఁగున సరససంవిధానము గలయాప్రబంధరాజముఁ గొంద ఱొక యసందర్భమును జూపుచున్నారు. ప్రవరుని యింటికి సిద్ధుఁడు కుతపకాలమున నరుదెంచినట్లు కలదుగదా! కుతప మనఁగాఁ బగటి పదునెన్మిది ముహూర్తములలో నెనిమిదవ ముహూర్తము. అప్పు డాసిద్ధున కిష్టమృష్టాన్నకలనచే సంతుష్టిఁ గావించి యింకను దీర్ఘయాత్రావృత్తాంతప్రసంగము కొంత జరపి,పదపడి యాతనియొద్దఁ బాదలేపముఁ గొని ప్రవరుఁడు హిమవంతమునకు బయలు దేఱునప్పటికిఁ గొంత సమయము కడచి యుండును. అవ్వల హిమవంతమున కరిగి యందుఁ గొంతతడ వయ్యైవిశేషములఁ

బరికించి చూచిన పదపడి ప్రవరుఁడు–

మ. తలమే బ్రహ్మకు నైన నీనగమహత్త్వం బెన్న నే నియ్యెడన్
గలచోద్యంబులు ఱేపు గన్గొనియెదన్ గాకేమి నేఁ డేఁగెదన్
నలినీబాంధవభానుతప్తరవికాంతస్యందినీహారకందళచూ
త్కారపరంపరల్ పయిపయిన్ మధ్యాహ్నమున్ దెల్పెడిన్.
మను. ఆ. 2. ప. 12.

అని యనుకొనుట యసంగతము. ఎంత లే దనిన నప్పటి కపరాహ్ణమునఁ జాలవఱకుఁ గడచని యుండును. ఇచ్చో బ్రవరుఁ డాసిద్ధుడు చనుదెంచిననాఁడు హిమాలయమున కరుగక మఱదినము ప్రొద్దుట నరిగె నని చెప్పి, మఱి కొంద ఱాయనుపవత్తిని నివారించుచున్నారు. ఈ సమర్థనము మార్కండేయ పురాణానురోధియే కాని పెద్దన మాత్ర మట్టి వ్యవధి నించుక యేని సూచించినవాఁడు కాఁడు. గర్భిత మనపలెను.

ఇదిగాక యెుండు రెండు శబ్దదోషములును బొడకట్టుచున్నవి.

'పణినసూనుకణాదబాదరాయణసూత్ర
ఫక్కి విద్వాంసు లుపన్యసింప.'

ఇందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన పణినసూనుపద మసాధువు. కవిసార్వభౌముఁడును దనశృంగారనైషధమున.

శా. 'ప్రాతఃకాలము వాయఁనంబు వణినావతోృక్త శాస్త్రంబులోన్..,'

అనెను. పెద్దన యాత్రోవనే త్రొ క్కెను. అష్టాధ్యాయి మొదలగు గ్రంథముల రచించిన వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రవక్త పాణిని 'పాణిన' ముని యొక్క సంతానము గాని పణినముని సంతానము గాఁడు. 'పణనం' పణః "పణో౽నస్యాస్తీతి పణీ" నకారాంతమగు నీ "పణిన్" శబ్దముపై గోత్రాపత్యార్థమున "అణ్" ప్రత్యయము రాఁగా "పాణిని" యనురూప

మేర్పడినది. పదపడి యువాపద్యార్థమున "ఇఞ్" ప్రత్యయము రాఁగా "పాణిని" యనురూపమేర్పడినది. ఎట్లయినను బాణిని పాణినసూనుఁ డగును కొని పణినసూనుఁడు గాఁడు. ఇది సమర్థింపవెంపు గానరాదు. మఱియుఁ గృత్యవతరణమున

'కొఱఁతంబడు, గుకవి పృథ్వీభృత్సమీపస్థలిన్'

అనుచో న్యూనత యనునర్థమునఁ "గొఱంత" యను పదము సరి యగుఁగాని, 'శూల' మనురెండవయర్థమున 'కొఱఁత' అను రూపము సరికాదు. కొఱుశబ్దమునుండి యట్టిరూప మేర్పడ నేరదు.

కౌఁగి లిది యెక్కడ హా విధి యేమి సేయుదున్'
కౌఁగిలి అది, అనుచో నికార సంధి కావింపబడినది.

'అనాశ్వాసితదుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్య మన న్నెఱుఁగవే' ఇచ్చో " అనన్నెఱుంగవే" యని పోతన్నగారు ప్రయోగించెడు తెఱఁగునఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ఈ సంధి సమంజసమైనది కాదు.

అమృతరసపూర మగుపెద్దన్నగారి సరసకవితా ప్రసారమున నీనలుసులు పరిగణనీయములు గావు. ఆ నెఱిఁగి యాంధ్రకవనము నీతఁడు కూర్పఁగల్గినట్టిటీ వల నెవ్వరును గూర్పు నేరరైరి.

కొంటె కోణంగి యఁగుకవిచౌడప్పయును దన వెక్కిరింపుస్వభావమును మాని

క. పెద్దనవలెఁ గృతి నెప్పినఁ
బెద్దనవలె నల్పకవినిఁ బెద్దనవలెనా?
యెద్దనవలె మొద్దనవలె
గ్రద్దనవలెఁ గుందవరపుఁ గవిచౌడప్పా !

అని పెద్దనార్యునిఁగూర్చి తన మెప్పును వెల్లడించెను. కృష్ణరాయలవంటి రాజచూడామణిని బెద్దనార్యునివంటి విద్వత్కవిరత్నమును గాంచుభాగ్య మాంధ్రదేశమున కిఁక నెన్నఁ

టికైనఁ గలుగఁగలదా!

ఉ.కూర్చినకూర్పులా! స్వరస గుంభనముల్, కవితాప్రసారమా
తేర్చిన తెనె ! యంచు విను తింపఁ బ్రబంధము సంతరించి, లో
కార్చితుఁ డైన పెద్దనమ హాకవిసత్కవితావిలాసముం
గూర్చి విమర్శ సల్ప నొనఁ గూడు నె యొక్కని కల్పబుద్ధికిన్॥.

ఉ. ముద్దులు మూఁట గట్టునుడి పొంకమునందును, మేల్మికూరుపుం
బద్దెపుబి కమందు, రస బంధమునందుఁ, గథా ప్రకారముం
దిద్దెడుతీర్పునందు గడి దేటిన మాకవితాపితామహుం
బెద్ద ననాంధ్రపుంగయితఁ బెద్ద న నారతముం దలంచెదన్॥.

- 9 -
శతావధాని వేంకటశాస్త్రి

సీ॥ మోహనమ్మున జగన్మోహనంబుగఁ బద్య
పఠనంబు నిచ్చోటఁ బాదుకొల్పె
మాదృశాంతేవాసిమండలంబున కెల్ల
వేడ్కమై నిచ్చోట విద్య నేర్పెఁ
దేట తేటగఁ దియ్యఁ దియ్యఁ గా సత్కావ్య
నిర్మాణ మిచ్చోట నిర్వహించె
నుల్లాసవారాశి నోలార్చునల్లారు
బెల్లంబు నిచ్చోటఁ బేర్మిఁగనియె

తే॥ నెన్నఁటికి వీడరానట్టి యిట్టి యిట్టి
శాశ్వతానుబంధంబు లెసంగి యుండ
నెట్టు నిబ్బరించెనొ కదే యిట్టిపురము
వీడనాడంగ మాకవివీరవరుఁడు?

నేను వెంకటశాస్త్రి గారిదగ్గఱఁ జదువుకొన నరిగిననాఁడు "అల పతంజలికృతం బయినభాష్యమునకే పరిధవిల్లును మహాభాష్యపదము" ఇత్యాదిపద్యమును మోహనరాగరసమును బద్యభావమున జీర్ణింపఁజేసి వారు చదువఁగాఁ దన్మయత చెందితిని. అంతకుఁబూర్వము భైరవ్యాది రాగములను దీగవార్చి పద్యముల నీడిగిలఁ బఱిచి పౌరాణికులు చదువుచదువుతీరే నే నెఱిఁగినది.

రసస్ఫూర్తితోఁ దెలుఁగుబద్యములు చదువుచాతురికి నే డాంధ్రదేశమున శ్రీశాస్త్రులుగారే యాచార్యపీఠము. ఆనాఁటనుండి ప్రతివిద్యార్థియు శ్రీశాస్త్రులుగారిబోలి పద్యములు చదువుటకుఁ బ్రయత్నించుఁవాడే. ఎందఱో వారిపద్యపఠనానుకరణద్వారమున నాంధ్రభాషాపండితు లయిరి. వేంకటశాస్త్రిగారి శిష్యులలో వారిపద్యపఠనచాతుర్య మావంతైన నంటనివాఁడను నే నెఱిఁగి నంతవఱకు నే నొక్కఁడనే కానవచ్చుచున్నాను.

ఉ॥ కొంకులువోనిసత్కవన గుంభన మంతకు మించి బింకమున్
బొంకము గల్గఁగాఁజవులు పొంపిరివోఁ బఱియించు నేర్పు మా
వేంకటశాస్త్రి పండితక విప్రభుచక్కటిఁదక్కఁ దక్కువి
ద్యాంకులయందు నెందుఁ గల దా సకలాంధ్రమహామహీస్థలిన్.

ఆనాఁడు బందరులో శ్రీశాస్త్రిగారియుపన్యాససంపర్కములేని పౌరసభ లుండెడివి గావు. వారియుపన్యాస మన్ననే శ్రోతలు సభలోఁ గ్రిక్కిరియ నిండెడి వారు.వారి యుపన్యాసమునకు ముందు సందర్భము చక్కఁ జూచుకొనుట మొదలగునజాగ్రత్త లక్కఱ లేదు.ఐనను జాగ్రత్తపడి వచ్చి చెప్పినవారి యుపన్యాసముకంటె శ్రీశాస్త్రులవారి యుపన్యాసమునకే సంగతులు చమత్కారములు హెచ్చుగ నుండెడివి. సభానంతరము సభ్యులు వెంకటశాస్త్రిగారి వాక్చమత్కృతినే సంస్తుతించుకొనుచు నిండ్ల కేఁగెడివారు. ఆనాఁడు సభలకు పద్యములు, శుభలేఖలకు పద్యములు, స్వాగతములకు పద్యములు, సంగీతములకు పద్యములు, బంతులాటలకు పద్యములు, ప్రకటనములకు పద్యములు, ఆనాఁటినుండియే పద్యరచనాబిభీషికకు బరువు తగ్గినది. వెంకటశాస్త్రిగారికిఁ దీటిక లేనపుడు వారివిద్యార్థులో, బడిబాలు రోకూడఁ బద్యము లల్లి యిచ్చుచుండెడివారు. అంతకుఁ బూర్వము బందరుప్రాంతములకు బ్రహ్మశ్రీనాదెళ్ల పురుషోత్తమకవిగారే పద్యరచనావిషయమున నద్వితీయులు.

పూర్వము భోజరాజు ముఖదర్శనమాత్రముననే పలువురు విద్యాంసులై రని ప్రతీతి. నేఁడు శ్రీశాస్త్రులవారిముఖదర్శనమున నది ప్రత్యక్ష మయినది. స్కూలులో శ్రీశాస్త్రులవారు పాఠములు చెప్పకుండనే, తామును బాఠములు చదువకుండనే పరీక్షలలో నెందఱో బాలకులు కృతార్థు లగుచుండిరి. అంతే కాదు. కవు లగుచుండిరి. మనలక్ష్మీకాంతకవిప్రభృతు లట్టిస్కూలు విద్యార్థులలో నాటితేటిన జగజెట్టులే. ఇది వింత గాదు. శ్రీశాస్త్రులవారిచే నెన్నఁడును జూడఁ బడని వారునుగూడ వారిశిష్యులై యెందఱో నేఁడు సరసకవితారచనము నేర్చి సర్వాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతిగను చున్నవారున్నారు. ఈ విధముగా శ్రీశాస్త్రులవారు విద్యావంశవృక్షమును

దొలుత బందరుపురముననే యానాఁ డంటు ద్రొక్కిరి. అది యిప్పు డాంధ్రదేశమున సర్వత్ర ప్రబలి చెట్లు గట్టుచున్నది. దీనికి శ్రీశాస్త్రులవారి కొకమంచిప్రతిఫలముగూడ లభించినదిసుమండీ! గోదావరీతీరమున నుండి కొనివచ్చి శ్రీశాస్త్రులవారు బందరున విద్యావంశవృక్షము నంటు నాఁటినందులకు సరిగాఁ దామును బందరునుండి యపురూపమున సాధారణము నై నజహంగీరుమామిడియంటును గోదావరీ తీరమునకుఁ గొనిపోయి తమతోఁటలో నాఁటికొనిరి. వారిమూలముననే జహంగీరు మామిడికూడ నక్కడనుండి సర్వాంధ్రదేశమునను వ్యాప్తి నొందుచున్నది.

శ్రీశాస్త్రిగారు నివసించి బహువర్షములు కవితామృతప్రపను సాగించినభైరవప్రెస్సు ప్రక్క యింటిపట్టుధనాద్యుపపత్తు లనుకూలించెనేని వారిపేర విద్యాస్థానముగా వెలయించుట యుక్త మని నాయెన్నిక.

శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరకవీశ్వరుల శతావధానసత్ప్రబంధ చాటుధారా కవితాచమత్కారములఁ గూర్చి ప్రశంసాలేశము జరుప నారంభింపనున్ననా కీసందర్భమున–

చ. పరిణతపాండితీబల మ భంగురధారణమాధురీపరి
స్ఫురితకవిత్వము న్గలిగి శుభ్రయశంబు గణించుకొన్నమా
తిరుపతిశాస్త్రి సత్కవి గ తించెనె యాంధ్రవచోవధూటికిన్
స్థిరతరకావ్యభూషణవి శేషపరిష్క్రియ తీరిపోయెనే!

అన్నవిచారము కొంత తొట్రు గల్గించినది. కాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు భిన్నశరీరులైనను గవితావిషయమున నొక్కరే. శ్రీవెంకటశాస్త్రిగారు కవిత రచించుచున్నంతవఱకును శ్రీతిరుపతి శాస్త్రిగారును నున్న వారే, వెంకటశాస్త్రి గారి కవితాగంగాస్రవంతిలో తిరుపతిశాస్త్రిగారి కవితాసరస్వతి యంతర్వాహినిగా నున్నది.

క. నుతకవితామృతవాహిని
నతిలోకయశశ్శరీర మగపడుచుండన్
మృతి యటె తిరుపతిక వికిన్
జత యగు వెంకటకవీంద్రు చా టయి యుండెన్.

అని యూరడిల్లితిని. తిరుపతివేంకటకవు లెక్కడేని యవధానము చేసి రనఁగా నాచుట్టుపట్టులవా రనేకులు ప్రతిభాసౌధ మున పదిమెట్టు లెక్కి రన్నమాటే. మెదడు కమలిపోవునో, నరముల బరువు సడలి శరీరము నకనకలాడునో యని సాధారణబుద్ధి మంతులు సందేహించునట్లు పగలు శతావధానతంత్రము జరపి, రాత్రి పదిగంటలదాఁకఁ బరిపరివినోదములఁ బాల్గొని తరువాత నిమ్మకు నీ రెత్తినటుల మఱల మందహాసవదనముతో నల్పాహారములనైన నారగింపక యవధానశేషమును బూరింప నారంభించునీజంటకవుల యంతః కరణములు శ్రుతి కలసి యొకే 'మనము' అయ్యెడివి. అది యొకవింతతీరు. ఆసమయములందు వెంకటశాస్త్రిగారు విశ్వమూర్తులు!

తిరుపతివేంకటేశ్వరుల కవితాధార ప్రాచీనసంప్రదాయ ఘట్టములఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి యూట యూరించి చేదిచేది పాటించినది కాదు ; స్వయము ఉద్బుద్ధ మైన బుగ్గధార! వారు ప్రాచీనగ్రంథములకంటె హెచ్చుగాఁ బ్రస్తుతపరిసర పరికరములనే చదివిరి. కావుననే సంప్రదాయమాత్రపరిజ్ఞాతలు కొందఱు వారికవితను సంప్రదాయదూర మైనదానిగాఁ గ్రొత్తతీరు గలదానిగాఁ దలఁ తురు. నేఁటి యువకవులు వారికవితను నవకవితామార్గోపదేశకమునుగా నారాధింతురు.

తిరుపతివేంకటకవులు ప్రౌఢపండిత ప్రభుసభలలోనే కాదు. బాలపామర జారచోరాదుల గోష్ఠులలో గూడఁ గవితాచమత్కారములను గల్పించి సత్కారములను బడయఁగలరు. వెంకటశాస్త్రిగారికి లల్లాయిపదములు పాడ వేడుక ; కొల్లాయిగుడ్డలు వాడ వేడుక. వారికి భాషాడంబరము గిట్టదు. అట్టె వేషాడంబరమును గిట్టదు. కనుకనే వారికవితాకన్య 'జనముద్దు' గా వెలసినది. వారిచనవు అల్లారుబెల్లముగ నందఱికి నాస్వాద్యమైనది. సమయస్ఫూర్తి, హాస్యయుక్తిప్రయుక్తి, చమత్కారము వెంకటశాస్త్రి గారికి నాజానజమగు నలవాటు. ఇట్టివారు నూఱేండ్లకుముందు నడిమింటి మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు రొక రని వింటిని. బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారిని నింకొకరిని గంటిని. మంగళేశ్వరశాస్త్రి బొబ్బిలిరాజసభలో నక్క కుడిప్రక్క నుండి

యెడమప్రక్కకు పాఱిన మేలా? యెడమప్రక్క నుండి కుడిప్రక్కకు పాఱిన మేలా? యని ప్రశ్న రాఁగా, అది కఱవనిచో నెటు పాఱినను మేలే యని రఁట! వేంకటశాస్త్రిగారు బందరు హైస్కూలు పండితపదమునఁ బ్రవేశింపఁ గ్రొత్తగా వచ్చినప్పుడు నైష్ఠిక శ్రేష్ఠులయినబ్రహ్మశ్రీ జంధ్యాలగౌరీనాథశాస్త్రి గారి యింట పట్టుబట్ట మడిగట్టుకొని భోజనముఁ జేయుచుండగా "పట్టుబట్ట యెంతకాలముదాఁక మడి యండీ" యని గౌరీనాథశాస్త్రిగారు ప్రశ్నింపఁగా వెంకటశాస్త్రిగారు "చెమటకంపు గొట్టకున్నచో నెన్నాళ్లకైనను మడియే" యనిరఁట! ఇది యొకచమత్కారలేశము. ఇట్టివి వెంకటశాస్త్రిగారి చమత్కారము లనేకములు.

ప్రాచీనాంధ్రకవులలోఁ బ్రబంధములకంటె శాశ్వతము లగునట్లు చాటురచనలను సాగించినవాఁడు శ్రీనాథుఁడు. అతనిచాటురచనలు నేఁటికిని నాంధ్రరసికల నాలుకలపై నాట్య మాడుచున్నవి. వర్తమానాంధ్రకవులలో నట్టివారు మనతిరుపతి వెంకటశ్వరకవీశ్వరులు.

పదునై దేండ్లకుఁ బూర్వము విశాఖపట్టణ మండలమున శృంగవరపుకోటనుండి యేదో యొకయూరికి రాత్రివేళ బండిమీఁదఁ బ్రయాణమై నే నేఁగుచుంటిని. ప్రక్కబండిలో నొకపట్నాయకుఁడు "ఇంజరం బొకసాక్షి యేనాము దా సాక్షి–పల్లెపాలెంబు దా నెల్ల సాక్షి"–ఇత్యాది పద్యమును బాడుచు నడుమ–"శంకరుం డాతని సాని సాక్షి" యనుపట్టున నాఁగి యొక నవ్వు నవ్వి మరల నారంభించి పద్యము ముగియఁ జదుపుట వింటిని. తిరుపతి వేంకటకవుల చాటుధారలు మలయామారుతపుఁ బింజెలు. అవి యాహ్లాదజనకములై సర్వాంధ్రప్రపంచము నలముకొన్నవి. లక్షలకొలఁది గ్రంథసంఖ్య యుండునట్లు (ముప్పదిరెం డక్షరముల రచనమునకు గ్రంథ మని పేరు) బహుగ్రంథముల రచించు కవీశ్వరులు పలువురిప్పుడున్నారు గాని వారిపద్యములు గొన్నియేని హాయి మని పండితులు గాని, పామరులు గాని పలువురు పలుమాఱులు పఠించునవిగా నున్నవా? యన్నప్రశ్నకు సమాధానము చదువరులే సమాలోచింపఁదగుదురు.

శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారికిఁ బ్రాయపుఁబ్రొద్దు కొంత పడమటికిఁ దిరుగ నారంభించెను. విద్యావివాదసంజ్వరము గొంత చల్లనాఱెను. అన్నవస్త్రములకుఁ గొఱంత లేని స్థితి యేర్పడెను. ఇట్టిస్థితిలోఁ దమ కప్పటికి సంతానము కలుగకున్నను సంతానవంతుఁడై వంశవృద్ధి కల్గింపఁగల్గెననుకొనుచున్న చిన్నవెంకటశాస్త్రి గారు పుత్రసంతాన రహితులుగానే కీర్తిశేషు లయిరి. ఆనాఁడు శ్రీవేంకటశాస్త్రిగారు స్వైకాశ్రయమై యున్న చెళ్ళపిళ్ళ వంశవృద్ధిని దలపోసి యస్మదాది శిష్యగోష్ఠిలో నొకనాఁడాపరానివిధమున దుఃఖార్తులయిరి. అల్పకాలమునకే భగవంతుఁ డనుగ్రహించెను. వెంకటశాస్త్రిగారు గృహారామధనకనకవస్తువాహనసమృద్ధితోపాటు సత్సంతానలాభమును గూడఁ బడసిరి. ఆనందమయముగా జీవయాత్రను గడప ననువుపడెను. ఆకాలమున నట్టియానంద సందర్భమున నే నొక జాబులో శ్రీ శాస్త్రులు గారికి వ్రాసినపద్య మిది:

సీ॥ గాటంపుఁదమిఁ దోఁట నాఁటుకొన్నారు నిం
 డారఁ బండెనె జహంగీరుమావి?
యవధానములు సూడ నభ్యర్థితులు వేఁడ
 నేఁగుచుందురె యిప్పు డెచటికేని?
సత్కవితారహస్యము లభ్యసింపఁగా
 వచ్చుచున్నదె శిష్యవర్గ మిపుడు?
భగవత్పరము లైనపరమార్థరచనముల్
 క్రొత్తవి యేవేనిఁ గూర్చినారె ?

కుల్కుఁగుజ్జుల నునుదొక్కుఁబల్కులందుఁ
బ్రౌఢి మీఱినసుకవితాఫణితులందుఁ
బరువు గలయంటుమామిడిపండులందుఁ
జక్క గుఱుతించుచుందురే చవులవాసి?

శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు నెలలబాలురైయుండఁగా వారితండ్రి గారు కడియమునుండి వారిని విజయనగరపు తేగ్రామమునకుఁ గొనిపోయి యక్కడ వారిం గూర్చి పక్షి ప్రశ్న మడిగిరఁట! ఆప్రశ్నగ్రంథమున వారినిగూర్చి కొన్ని శ్లోకము లున్నవి. అందు స్వసమానవయశ్శక్తిమంతుఁ డగునొకసుకవితోఁ గూడి బహుగ్రంథములు రచించుకవియగుట, రాజపూజితు లగుట మొదలగు విషయము లేవో కొన్ని తర్వాత వాస్తవము లయినవి గలవు. తుద నందు "షష్టివత్సరకీర్తిమాన్" అని కలదు. ఆతుదిపలుకునకు షష్టిపూర్త్యుత్సవవైభవ సందర్భమున గొప్ప కీర్తిగల్గునని యర్థము చెప్పవలె నని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

వేంకటశాస్త్రి గారు విద్వద్రాజగోష్ఠులయందు వివిధసత్కారములఁబడసిరి; విద్యావివాదములందు విజయ ములందిరి; రసవత్కావ్యములఁ బెక్కింటి రచియించిరి; చాలమంది శిష్యులకుఁ జదువు చెప్పిరి. సంతాన సమృద్ధిని బడసిరి; సకల సంపదలఁబడసిరి; సమానులలో నుత్తమశ్లోకు లయిరి. ధర్మార్థకామములందుఁ బరిపూర్ణ మయినపరితృప్తి వారికి దొరకిన దనియే నా విశ్వాసము.

ANDHRA VIJGNANA SAMITHI – VIZIANAGARAM

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సమితి - విజయనగరము

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహెబు దేశిరాజు జె. సుబ్బయ్యపంతులుగారు, బి.ఏ.యల్.టి.,

ఉపాధ్యక్షులు :

కార్యదర్శి :

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి

కృత్యసమాలోచన సమితి :

6-9-1940.

[illegible]

P.T.O

ANDHRA VIJGNANA SAMITHI – VIZIANAGARAM

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సమితి - విజయనగరము

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహెబు దేశిరాజు జె. సుబ్బయ్యపంతులుగారు, బి.ఏ.యల్.టి.,

ఉపాధ్యక్షులు :

కార్యదర్శి :

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి

కృత్యసమాలోచన సమితి :

194 .

[illegible]

P.T.O

[illegible]

28 [illegible]

[illegible]

[illegible]

VYAKARANA VIDYAPRAVEENA
VIDWAN - RASTRABHASHAVISARADA
CHILUKURI PAPAYYA SASTRY.
వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ
విద్వాన్-రాష్ట్రభాషావిశారద
చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

TELUGU ACADEMY
COCANADA.
ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు
కాకినాడ.

Dated, 29-5-1944.

బ్రహ్మశ్రీ వేలూరి ప్రభాకర శాస్త్రి గారికి

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి నమస్కారములు.

[illegible]

చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.